TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MAKEDONYA (1991-2012)

Yüksek Lisans Tezi

Fljorina HİSENİ

Ankara - 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MAKEDONYA (1991-2012)

Yüksek Lisans Tezi

Fljorina HİSENİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

Ankara - 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

Fljorina HİSENİ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MAKEDONYA (1991-2012)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

Tez Jurisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT	.....
Doc.Dr. Burak TANGÖR	.....
Dr. Ögr. Üyesi Atay AKDEVELİOGLU	.....

Tez Sınavı Tarihi: 20.06.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2…..…)

Fljorina HİSENİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER…….....i

KISALTMALAR…….……..v

GİRİŞ…….....1

BİRİNCİ BÖLÜM : BAĞIMSIZLIK SONRASI MAKEDONYA'NIN İÇ VE DIŞ POLİTİKASI 05

I. **Yugoslavya'nın Dağılması ve Makedonya'nın Bağımszılığı….....05**

A. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci…….....……....05

B. Makedonya'nın Bağımsızlık İlanı…….....…..12

II. **Bağımsızlık Sonrası Makedonya'nın İç Politika Sorunları….....16**

A. 2000'lere Kadar Siyasi Gelişmeler ve Yeni Makedonya Sorunu…...16

B. 2001 Krizi: Bölgesel İstikrar mı, Yeni Çatışma Alanı mı?.....26

C. Ohrid Çerçevesi Anlaşması'ndan Sonraki Süreç ve Günümüze Etkileri.....32

III. **Bağımsızlıktan sonra Makedonya'nın Dış Politikası…….....……..36**

A. Komşular ile İlişkiler…….....…….....37

1. Yunanistan…….....….....37

2. Yugoslavya…….....41

3. Bulgaristan……...……...……...42

4. Arnavutluk…….....…….....…….....43

5. Kosova…….…….....……44

B. Batı'yla İlişkiler…….…….…….....45

1. Makedonya'nın Avrupa Birliği ile İlişkileri…….....45

2. Makedonya'nın NATO'yla İlişkileri……..……...…..53

İKİNCİ BÖLÜM : SOĞUK SAVAŞIN SONU, TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÖNÜŞÜM VE BALKAN POLİTİKASI.....57

I. **1990'lar: Yeni Osmanlıcılığın Başlangıcı Mı?.....57**

A. Uluslararası Sistemde Dönüşümler…….....57

B. Türkiye'nin İç Politikası…….....59

C. Türkiye'nin Dış Politikası…….....61

II. **2000'ler: Göreceli Olarak "Bağımsız" Bir Dış Politika mı?.....68**

A. Uluslararası Sistemde Dönüşümler…….....68

B. Türkiye'nin Dış Politikası…….....……...69

III. **Türkiye'nin Değişen Balkan Politikası……..…….....84**

A. Türkiye'nin Balkan Politikasının Ana Hatları.....84

B. Türkiye'nin Balkan Politikasında ABD Faktörü…….....96

1. Balkanlar ve ABD Dış Politikası…….....…….....96

2. Türkiye'nin Balkanlarda ABD ile Paralel Politikasının Nedeni.....98

C. Türkiye'nin Balkan Politikasında Yunanistan Faktörü…….....100

1. Türkiye ve Yunanistan'ın Balkan Politikaları…….....100

2. 1990'ların Ortasında Her İki Ülkenin Politika Değişimi……..103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : TÜRKİYE'NİN MAKEDONYA POLİTİKASI.....108

I. **İkili İlişkileri Ana Temaları.....…….....108**

A. Türkiye-Makedonya Arasında Siyasi İlişkiler……...…….....108

B. Makedonya'daki Türkler……..…….....…….112

C. Türkiye-Makedonya Arasında Askerî Faaliyetler…….....…114

D. Türkiye-Makedonya Arasında Ekonomik Faaliyetler…….....116

E. Türkiye-Makedonya Arasında Eğitim ve Kültürel Faaliyetler.....120

II. **Türkiye'nin Makedonya Politikasında ABD ve Yunanistan Faktörleri….....123**

A. Türkiye'nin ve ABD'nin Makedonya Krizinde Yürüttükleri Politikalar….....123

B. Türkiye'nin ve Yunanistan'nın Makedonya'ya Yönelik Politikaları….....125

SONUÇ……...128

KAYNAKÇA…….....132

ÖZET…….....154

ABSTRACT……...…....……155

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AKP : Adalet Kalkınma Partisi

AMBO : Arnavutluk Makedonya Bulgaristan Petrol Şirketi

ANAP : Anavatan Partisi

ASALA : Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia

AT : Avrupa Toplıluğu

AVNOJ :Antifašističko Veće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije

BDİ : Bashkimi Demokratik për Integrim

BİO : Barış İçin Ortaklık Programı

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CARDS :Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilisation

çev. : çeviri

CHP : Cuhmuriyet Halk Partisi

CIA : Central Intelligence Agency

DEK : Dünya Enerji Konseyi

DEMOS : Demokratična Opozicija Slovenije

der. : derleyen

DSP : Demokratik Sol Partisi

DYP : Doğru Yol Partisi

ed. : editör

EUPAT : European Union Police Advisory Team

FYROM : Former Yugoslav Republic of Macedonia

GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Ibid. : Ibidemin

IFOR : Implementation Force

İKO : İslam Konferens Örgütü

IMF : International Monetary Fund

IPA : Instrument for Pre-accession Assistance

JNA : Jugoslovenska Narodna Armija

KAİK : Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi

KFOR : Kosovo Force

KOBI : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

MHP : Milliyertçi Halk Partisi

MSP : Milli Selamet Partisi

NATO : North Atlantic Treaty Organization

OÇA : Ohrid ÇerçeveAnlaşması

PASOK : Panhellinion Sosialistiku Kinema

PDP : Partia Demokratike Popullore

PDSH : Partia Demokratike Shqipetare

PHARE : Poland, Hungary, Assistance for Restructuring their Economies

PKK : Partiya Karkeren Kurdistan

PPD : Partia per Prosporitet Demokratik

PPDSH : Partia per Prosporitet Demokratik e Shqipetareve

PROXIMA : European Union Police Mission in the FYROM

RP : Refah Partisi

s. : sayfa

SAA : Stabilisation and Association Agreement

SAP : Stabilisation and Association Process

SDSM : Socijaldemokratski Sojuz na Makedonija

SEDM : Southeast Europe Defence Ministers

SEEBRIG : South Eastern Europe Brigade

SFOR : Stabilisation Force

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDP : Türk Demokratik Partisi

THP : Türk Hareket Partisi

TİKA : Türkiye İktisadi ve Kalkınma Ajansı

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

UÇK : Ushtria Çlirimtare e Kosovës

UNMİK : United Nations Mission in Kosovo

UNPREDEP : United Nations Preventive Deployment Force

UNPROFOR : United Nations Protection Force

VMRO : Vnatresna Makedonska Revolucionerna Organizacija

VMRO-DPMNE	:Vnatresna Makedonska Revolucionerna Organizacija–Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo
Vol.	: Volume
YSFC	: Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YTB	: Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

1990'larda uluslararası ve bölgesel sistemde köklü değişiklikler olurken, Türkiye kendini dünyanın en karışık ve sorunlu bölgelerinin ortasında buldu. Türkiye, Soğuk Savaş sonuna kadar başta komşu bölgelerle olan ilişkisini Batı'nın ve dolayısıyla NATO'nın stratejileri üzerinden şekillendirmiş ve genelde güvenlikçi ve tek taraflı bir dış politika anlayışı benimsemişti[1] Soğuk Savaş'tan sonra gerek Türkiye siyaseti, gerekse Türk dış politikasında önemli bir paradigma değişiminin yaşandığını görüyoruz. Soğuk Savaş yıllarındaki dış politika tek taraflıydı fakat bu dönemde dış politika çok taraflı olmaya başlamıştır. Türkiye bu kaotik dönemde Batı'ya karşı stratejik öneminin azalmadığını göstermek için birçok girişimde bulunmuştur. Dolayısıyla, Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri olan çok yönlülüğün teoriden pratiğe dönüştürmüştür.[2]

Bu dönem, her yerde olduğu gibi Balkanlarda da yeni krizler çıkmıştır. 1989 yılında meydana gelen Doğu Avrupa devrimleri ardından 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaşın bir zamanlar bastırdığı başta etnik ve dinsel temelli olmak üzere birçok iç çatışma yeniden patlak verdi. Bunun ilk önemli yansıması, Avrupa'nın güneydoğusunda, Balkanlar'da ortaya çıktı. Burada her an patlamaya hazır olan bir azınlıklar mozaiğini andıran Yugoslavya vardı. Bu sorun milliyetçik ile birleşince durum daha da kötüye gitmeye başladı. Yugoslavya'ya bağlı olan cumhuriyetlerin teker teker bağımsızlıklarını ilan etmesiyle başlayan savaş ve çatışmalar bölge güvenliği için çok büyük bir tehdit oluşturuyordu. Ortada bir güç boşluğu oluşturmuş ve bölge diğer devletlerin ilgi odağı olmuştu.

[1]F. StephenLarrabee, *Turkey as a U.S. Security Partner***,** Published by the RAND Corporation, 2008, s.1-2.
[2]Şule Kut, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika Anahtarları", Gencer Özcan ve Şule Kut (ed.) *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde 1990'lı yıllar,* İstanbul, Boyut Matbaacılık, Kasım 1998, s.58.

Balkanlar bölgesi, Türk dış politikası bakımından her zaman önem taşımıştır. Bununla birlikte, Yugoslavya'da yaşanan iç savaş, bölgeyi Türkiye için çok daha değerli kılıyordu. Türkiye ile bölge arasındaki mevcut etnik, dinsel ve tarihsel bağlara ilaveten, stratejik ortağı ABD'nin teşviki konjönktürel olarak Türkiye'nin bölgede etkinlik göstermesinin önünü iyiden iyiye açmıştır.[3] Buradan hareketle, Türkiye 1990'larda ilk başta Yugoslavya'nın dağılma sürecinde toprak bütünlüğünü savunmuş, Bosna ve Kosova savaşında da bu esaslara dayanarak politika oluşturmuştur. Dolayısıyla, bu süreçte Türkiye aktif bir rol oynamış ve bölgede barışın ve güvenliğin sağlanması için hem diplomatik hem askerî açısından çaba sarfetmiştir. 1990'ların sonuna doğruysa etkinliği daha çok Kosova sorunuyla sınırlı kalmıştır.

2000'lere geldiğimizde Türkiye temkinli bir politika izlemeye devam etmiş ve daha çok bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanmasına önem vermiştir. Bu dönemde Balkanların en meşhur krizi, 2001 Makedonya kriziydi. Türkiye açısından Makedonya sadece tarihsel, dinsel ve kültürel bağları ve Türk nüfusu barındırması açısından değil, aynı zamanda Balkanlar'daki stratejik konumu bakımından da önemlidir. Bunlara her iki ülkenin de Yunanistan'la sorunları olması eklenince Makedonya'nın Türkiye açısından önemi daha da artmaktadır. Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana Türkiye bu ülkenin bütünlüğünü, egemenliğini ve sınırlarının değişmezliğini savunmuştur. Ayrıca, iki ülke ekonomik, ticari, diplomatik, askeri ve kültürel alanlarda ilişkilerini geliştirmiştir. Özellikle 2001 krizinin Balkanlar'da yayılmaması için diğer Batılı devletler ve ABD gibi Türkiye'nin de katkısı olmuştur. Bu yüzden Ağustos 2001 Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın imzalamasını ve anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişiklikleri Türkiye de desteklemiştir.

[3]İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.*), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1980–2001,* İstanbul, Cilt II, İletişim Yayınları, 2001, s. 274.

Bütün bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak bu tezin yanıt aramaya çalıştığı sorular şu şekilde sıralanabilir: Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin genel olarak dış politikası, özel olarak Balkan politikası nasıl bir dönüşüm geçirdi? Türkiye'nin izlediği politika, genel olarak Balkanları özellikle de Balkanların bir kopyası olan Makedonya'yı nasıl etkiledi? Türkiye'nin Makedonya politikasının diğer bölge devletleri, özellikle de Yunanistan üzerindeki etkileri nelerdi? Türkiye 1990'larda ve 2000'lerde bölgeye yönelik proaktif politikasını tek başına mı yoksa başka ortaklarla mı yürüttü? Türkiye, Balkanlar'da bölgesel bir güç olmaya başarabildi mi?

Çalışmanın temel argümanı, Türkiye'nin Balkanlar'da ilgili dönem boyunca tek başına değil, ABD ve diğer uluslararası örgütlerle birlikte hareket ettiği, dolayısıyla bölgede müstakil etkili bir güç kabul edilemeyeceğidir. Bu anlamda Türkiye'nin Balkan politikası dengeleyici ve Batı yanlısı olup, bölgede barışın ve istikrarın sağlanması, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan devletlerde demokrasilerin güçlendirilmesi, devletlerin serbest pazar ekonomisine geçişinin sağlanması ve uluslararası kuruluşlara üyeliklerinin desteklenmesi temellerine dayanmıştır. Türkiye'nin Makedonya politikasının da bu çizgiye paralel olarak yürüdüğünü görüyoruz. Dolayısıyla, Balkanların bu küçük ülkesi ile Türkiye'nin ilişkileri genelde belli bir istikrar içinde seyretmiştir.

Bu tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Makedonya'nın dağılan Yugoslavya'dan bağımsızlığını elde etme sürecine odaklanmaktadır. Tezin esas konusu Türk Dış Politikasında Makedonya olmakla birlikte, Makedonya'nın görece yakın bir tarihte bağımsızlığını kazanmış olması, bu tarihsel süreci arkaplan bilgisi olarak yakından incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, birinci bölümde Makedonya'nın bağımsızlık ilanının bölge üzerinde nasıl etki yarattığı ve ülkenin iç ve dış politikası ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Aralık 1995 Dayton ve Haziran 1999 Kumanova Antlaşması'ndan sonra Ağustos

2001 Ohrid Çerçeve Anlaşması, Balkanların kaderini değiştiren en önemli anlaşmalarından biri olmuştur. İşte, tam bu noktada bu tarihi anlaşmanın, Makedonya'ya istikrar mı getirdi yoksa yeni bir çatışma alanı mı yarattı sorusuna yanıt aranacaktır.

İkinci bölümde öncelikle, 1990'lı ve 2000'li yıllardaki iç ve dış siyaseti incelenecektir. Uluslararası sistemdeki dönüşümler, Türkiye'nin stratejik konumu ve bu konudaki politikarı ele alınacaktır. Daha sonra, Türkiye'nin Balkan politikasına odaklanılacaktır. Bu çerçeve ilk olarak İlgili dönemde Balkanlarda meydana gelen tarihsel gelişmeler anlatıldıktan sonra, Yugoslavya bunalımında Türkiye'nin izlediği politikaları araştırılacaktır. Özellikle Bosna, Kosova savaşında ve daha sonra Makedonya krizinde, ABD ve Yunanistan faktörleri de göz önünde bulundurularak Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikası incelenecektir.

Tezin üçüncü ve son bölümünde, özel olarak Türkiye-Makedonya ilişkileri ve ayrıca Türkiye'nin Makedonya politikasında ABD ve Yunanistan'ın yeri ele alınacaktır. Bu kapsamda ilk olarak, iki ülke arasındaki ilişkiler detaylı şekilde incelenecek, daha sonra da Türkiye'nin Makedonya krizinde izlediği politikada ABD ve Yunanistan'ın rölü tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI MAKEDONYA'NIN İÇ VE DIŞ POLİTİKASI

I. Yugoslavya'nın Dağılması ve Makedonya'nın Bağımsızlığı

A. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Balkanlar, dünyanın dört büyük medeniyetin buluştuğu yer olmasına rağmen bu medeniyetlerin hiçbiri tek başına bölgede egemen olamamıştır. Bölgenin dini, etnik, ve kültürel çeşitliliği yüzünden karışıklıklar hiç bir zaman bitmemiş, özelliğini bugüne kadar korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık altı yüzyıl hakimiyetini sürdürmüştür. Osmanlı dönemi sonrasında, bu bölgede özellikle Dünya Savaşı sonrası dönemde kısa bir bağımsızlık dönemi yaşamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası çift kutupu dünya düzeni oluştu. Bu düzende, Balkan ülkelerin hemen hepsi, Yunanistan (Batı Bloğu) ve Yugoslavya (Bağlantısızlar Grubu) hariç Doğu Bloğu'nun hakimiyeti altına girdi. Bu düzen 1990'lara kadar sürdü. Soğuk Savaşın bitiminde Balkanlar tekrar dünyanın gündemine girdi. Soğuk Savaş'tan sonra ABD'nin artık tek süper güç olmasıyla, bölge ülkelerinde siyasal ve ekonomik geçiş süreci yaşanmaya başlamıştır. Ayrıca dönemin en belirgin özelliklerinden biri olan ideolojik bölümlenmesi, bu bölgede çatışmalara ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Güvenlik endişeleri bölgede AB-ABD ve Rusya arasında bir siyasal mücadele alanı oluşturmuştur. Dolayısıyla, bölgede bir güç boşluğu meydana gelmiş ve bu durum, Balkanlar'da çatışmaların ve istikrarsızlıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu kaotik dönemde bu güç boşluğunu kimin dolduracağına ilişkin mücadeleler ortaya çıkmıştır.

Siyasi mücadele alanı olarak en başta Yugoslavya gelir. "Yugoslavya Bunalımı" olarak adlandırılan mücadele 1990'ların dönüm noktasını oluşturur. Balkanların merkezini oluşturan Yugoslavya, dağılma sinyallerini 1980'lerden itibaren ağır ekonomik, siyasi

sıkıntılardan ve özellikle milliyetçiliğin yavaş yavaş güçlenmesi sebebiyle vermeye başlamıştır. 1980'de Yugoslavya Sosylalist Federal Cumhuriyeti'nin başkanı Tito'nun ölmesiyle birlikte Yugoslavya içinden çıkılmaz bir bunalıma girmiştir. Eski Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya cumhuriyetlerı arasında anlaşmazlıklar ve eski düşmanlıklar tekrar ortaya çıktı. Komşuluklar ve arkadaşlıklar birden bire düşmanlıklara dönüşmüştür. Özellikle bu dönemde Sırp milliyetçiliği kendini daha fazla göstermiştir. Bu özellik, diğer cumhuriyetleri de etkilemeye başlamıştır. 1989 yılında Miloşeviç'in iktidara gelmesiyle ve aynı yılın 28 Haziran'ında Kosova'da yaptığı milliyetçi konuşmasıyla Yugoslavya'nın dağılması kaçınılmaz hale gelmiştir.[4]

Ocak 1990 Yugoslavya Komunistler Ligi'nin gerçekleştirilmesiyle piyasa ekonomisine ve çok partili sisteme geçilmesine karar verilmiştir. Bu karar Yugoslavya tarihin en önemli kararlarından biri olmuştur. Bu yılda Yugoslavya'nın altı cumhuriyetinde serbest seçimler yapılmıştır. Sırbistan Karadağ hariç diğer cumhuriyetlerde milliyetçi partiler kazanmıştır. Sırbistan'da seçimleri sosyalistlerin kazanmalarına rağmen, onların başında da Sırp milliyetçisi Slobodan Miloşeviç bulunmaktaydı. Miloşeviç, Yugoslavya Federasyonu'nu dolaylı şekilde üniter bir devlete dönüştürmeye çalışıyordu. Bunun farkında olan Hırvatistan ve Slovenya, Federasyonun içinde yer almamaya karar verdiler.

Parti örgütlerinin ilgi gösterdiği milliyetçilik hem halkın, hem de cumhuriyetlerde önemli bir ideoloji haline gelmiştir. Bunun en iyi göstergelerinden biri, 1981'de Kosova'da Arnavut öğrencileri yönetime karşı çıkarak gösteriler yapmalarıydı. Bu gösterileri Sırp yönetimi, federasyonun mantığını hiçe sayarak kanlı biçimde bastırmıştır. Miloşeviç "Bu, Sırbistan'ın iç meselesidir, diğer Cumhuriyetleri ilgilendirmez." şeklindeki savunması birliğin ortadan

[4]Kate Transchel, *The Breakup of Yugoslavia:Conflict in the Balkans,* United States of America, Infobase Publishing, 2007, s.108-109.

kalktığının bir göstergesiydi. Sırbistan'ın politikasındaki milliyetçi tavır Kosova Özerk Bölgesinde, Slovenya ve Hırvatistan'da ayrılıkçı milliyetçiliğin doğmasına sebep olmuştur. Eylül 1990 yılında Kosova ve Voyvodina'nın özerklilerinin Sırbistan tarafından kaldırılması, Yugoslavya dağılma sürecini hızlandırmıştır.

Yaşam standardı açısından, Yugoslavya'yı oluşturan federe devletler arasında çok büyük farklar vardı. Yaşam standardının en yüksek olduğu devletler, Slovenya ve Hırvatistan'dı. Nispeten zengin olan bu devletler daha fakir olan devletlerin sorumluluğunu taşıdıklarını iddia etmekteydiler. Zengin olmayan devletler de sömürüldüklerini ileri sürüyorlardı. Slovenya, bağımsızlık konusunda en hızlı davranan cumhuriyetlerden biri olmuştu. 1980'lerin ortalarından itibaren Slovenya'da liberal demokrasiye ve çok partili sisteme geçiş için yavaş yavaş hazırlıklar başlamıştı. Belgrad'da gerçekleştiren Yugoslavya Komünist Partisi'nin 14. Kongresi, Yugoslavya tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur çünkü bu Kongreden sonra Slovenya ve Hırvatistan delegeleri kongreyi terk ederek çok partili sisteme geçeceklerini söylemişlerdir ve böylece cumhuriyetler arası çekişmeler ve ayrılmalar olmaya başlamıştır. Slovenya konfederal bir Yugoslavya içinde daha fazla özerklik ve ademi-merkezciliği savunurken, Sırbistan ise Yugoslavya Federasyonu içinde merkezcilikten yana olduğunu söylemiştir. Bu söylemler iki cumhuriyet arasında gerginliğe sebep olmuştur.

Ağustos 1989 yılında, gelecekte Slovenya Başkanı olacak olan Milan Kucan, Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılma hakkının olduğunu görüşünü ileri sürüdü. Ayrıca Slovenya Federe Cumhuriyet Meclisi bir sürü anayasal değişiklik yaptı. Bu değişiklerle, hükümete Slovenya devlet organlarının cumhuriyeti federal organlara karşı korumaya yönelik düzenleme ve Slovenya'da olağanüstü hal ilan etme yetkilerini verdi.

Slovenya da 1990 yılında çok partili seçimlerin yapılacağını açıklamıştır.[5] Yapılan seçimlerde Slovenya'da Hıristiyan Demokratların öncülüğünde Demos koalisyonu kazanmıştır. %59 oyla Milan Kucan başkan olarak seçilmiştir.[6] Slovenya homojen bir ülke olduğu için bağımsızlık konusunda pek zorluk çekmemiştir. Aralık 1990 yılında yapılan referandumda nüfusun % 88,2'si bağımsızlık kabulü için oy kullanmıştır.

Slovenya, Federasyonun en zengin cumhuriyetiydi. Özellikle ihracat konusunda birinci sırada olup Yugoslavya'nın en zengin ve homojen nüfusuna sahipti. Slovenya, diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklı olarak, Yugoslavya'nın hakimiyetide de kendi dilini, kültürünü ve kendine has olan özeliklerini geliştirmeye devam etti. Bunun dışında, diğer komşu ülkelerle Almanya, Avusturya, İtalya gibi sağlam siyasi ve ekonomik bağlar kurdu. Bu yüzden, Slovenya'nın, Yugoslavya'dan ayrılması için herhangi bir tarihi sebep bulunmamıştı ve bu durum bağımsızlığın kazanılabilme sürecini kolaylaştırdı. Sırbistan, Slovenya'nın ayrılma iradesine karşı tutarlı ve inandırıcı bir gerekçe ileri sürememiştir. Slovenya'da Federal Yugoslav ordusuyla çatışmalar yaşanmasına rağmen Slovenya ordusunun iyi durumda olduğundan dolayı çatışmalar fazla uzun sürmedi. Bu yüzden Belgrad yönetimi, Slovenya'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Yugoslavya Federal Ordusunun Slovenya'ya müdahalesi kısa sürdü. Mayıs 1991'de AT (Avrupa Topluluğu) Slovenya'da on gün süren çatışmaların durdurulması amacıyla diplomatik girişimlerde bulundu. 19 Aralık 1991 tarihinde Slovenya bağımsızlığının resmi olarak tanınması için AT'ye başvurdu.

25 Mayıs 1991'de Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılma kararını resmen almasından sonra, onu Hırvatistan takip etmiştir. Hırvatistan'da Franjo Tudjman liderliğinde milliyetçilik

[5]Kate Hudson, *Breaking the South Slav Dream The Rise and Fall of Yugoslavia,* London, Pluto Press, 2003, s.75-88.
[6]Leslie Benson, *Yugoslavia: A Concise History,* New York, Palgrave, 2001, s.155.

doruk noktasına varmıştır. Hırvatistan'ın durumu Slovenya'dan daha karmaşık ve olayı geçmiştir. Tudjman, 1989 yılının Haziran ayında Demokratik Hırvatistan Birliğini resmen kurdu. Tudjman'nın amacı "ulusal bütünleşmeyi" sağlamaktı. Slovenya gibi, Tudjman da Hırvatistan'ın ekonomik sorunlarını, Hırvatistan'ın Belgrad'a karşı adil olmayan ekonomik yükünden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Ayrıca, o da Milan Kuçan gibi Hırvatistan'ın Yugoslavya Federal Devletinden ayrılma hakkının olduğunu ve bağımsız bir devlet kurabileceğini ileri sürmüştü.

Böylece, Hırvatistan'ın bağımsızlığı için 19 Mayıs 1991 tarihinde referandum düzenlendi. Bu referandumda yüzde 93'ü bağımsızlığın kabulü yönünde oy kullandı. Fakat bu referandumu Krajina Özerk Sırp Bölgesi boykot etti. Çünkü oradaki yaşayan Sırp kesimi Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalmak istedikleri ve Sırbistan ile birleşmek istediklerini söylüyorlar.[7] Bu olaylar olurken, Hırvatistan'ın kurtuluş savaşının başlangıcı olarak Yugoslavya ordusunun Zagreb Havalimanını bombalaması ve Hırvatistan'a karşı geniş çaplı büyük bir saldırı başlatması oldu. BM Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1991 tarihinde aldığı 713 sayılı kararla Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulamaya başladı.[8] Slovenya'nın doğusundaki Vukovar şehri yakınlarında savaşın şiddetli çarpışmalarından biri oldu. Hırvatistan durumu fark edince hemen 19 Aralık 1991 tarihinde AT'ye başvurarak tanınmasını istedi. 23 Kasım 1991 tarihinde barış planı çerçevesinde ateşkes antlaşması görüşmelerine başlandı ve 2 Ocak 1992 tarihinde bu görüşmeler sona erdi. Fakat Federal ordu ve aynı zamanda Sırpların ortak harekatı çeşitli AT ve AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) girişimine rağmen devam etti. Savaş, Hırvatistan topraklarının yaklaşık

[7] Slovenya'dan farklı olarak Hırvatistan'da pek çok Sırp yaşamaktadır. Hırvatistan'da yaşayan Sırplar, Sıbistan'la birleşme amacıyla Hırvatlara karşı çıktılar ve Miloşeviç politikaları doğrultusuna ilerlediler. Bu amaça ulaşmak için Miloşeviç, Hırvatistan'ı parçalaması ve ordusunun Hırvat ordusunu yenmesi gerekiyordu.
[8]Tom Gallagher, *The Balkans after the Cold War: From Tyranny to Tragedy,* London, Routledge, 2003, s.60-61.

üçte biri Sırp kontrolüne geçtikten sonra BM (Birleşmiş Milletler) katkılarıyla durdurulmuştur. Hırvatistan'daki Sırp bölgeleri BM barış gücünün denetimi altına konulmuştur.

Böylece, 25 Haziran 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle Yugoslavya'nın bunalımı artık uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Önceden Yugoslavya, kendi çatısı altındaki devletlerin içine girdiği 'Yugoslavya bunalımı'nı kendi iç meselesi olarak tanımlamıştır. Fakat Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve AB'nin, Ocak 1992 yılında bu ülkeleri bağımsız ülke olarak tanıdığını beyan etmesi ile artık bu bunalım Yugoslavya'nın bir iç meselesi olmaktan çıkmıştır.[9] 1991'in sonuna doğru Slovenya ve Hırvatistan uluslararası toplum tarafından bağımsız ülke olarak tanındı. Fakat bu iki ülkenin tanınması Bosna Hersek'i kötü durumda bıraktı. Bu ülkenin önünde artık iki seçenek vardır. Biri Yugoslavya'ya bağlı olması diğeri de bağımsızlığını ilan etmesi. Aliya İzetbegoviç ikinci seçeneği tercih ettiğinde Bosna'daki Sırplar bu duruma karşı çıktılar. Ekim 1991'de Boşnaklar ve Hırvatlar bağımsızlık ilan etmeye karar verdiler. Bir ay sonra da Bosna'daki Sırplar referanduma gittiler. Aliya İzetbegoviç Sırpların referandumunu göz önünde bulundurduğunda, BM'den ülkesinin tanınmasını istedi. Fakat Bosna'nın tanınması için ülkede yaşayan vatandaşların referandumu istemesi gerektiğini söylediler. Şubat 1992'de Müslümanlar ve Hırvatlar bağımsızlık için referanduma gittiler. Referandum sonucunda bağımsızlığın kabul edilmesine yönelik ortaya çıkan karar, çok kanlı bir iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Sırpların lideri Miloşeviç bu karara karşı çıkmıştır. Çünkü bu ülke Yugoslavya'yı oluşturan devletler arasında etnik yapısı açısından en karmaşık olan devlettir. Bölgede çoğunluğunu oluşturan Müslümanların yanı sıra Sırplar ve Hırvatlar yaşamaktadır.

[9]Murat Kavalalı*, Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkeleri ile ilişkileri,* Ankara, Ekim 2005, s.37.

Bu duruma dayanarak Sırp lideri Bosna Hersek'in Yugoslavya'dan ayrılmasını engellemek için bu bölgede etnik temizliğe başlamıştır. Bu iç savaş Avrupa devletlerinin müdahalesinin yetersiz kalması üzerine ABD liderliğinde 1995 yılının Kasım ayında imzalanan Dayton Antlaşması sonucunda sona erebilmiş ve ardından NATO (North Atlantic Treaty Organization) kuvvetleri bölgeye intikal etmiştir. Uluslararası toplumun ve diğer ülkelerin, Yugoslav cumhriyetlerini tanımaya başlamasıyla artık Yugoslavya'nın sonu gelmiştir ve dağılması da uluslararası literatürde çeşitli tarihsel ve siyasi analizlere zemin oluşturmuştur.[10]

Her iki ülkenin bağımsızlık ilanın etmesinde bir çok önemli faktörün oynadığını görürüz. Bunlardan en önemlileri ülke içinde orantısız kaynak dağılımı, Belgrad hükümetinin Sırp yanlısı yönetimin ülkedeki ekonomik durumunu kötüleştirmesi ve Yugoslavya'nın borçlarını paylaşma konusundaki eşitsizlik düşüncesi sayılır. Bu şekilde, Yugoslavya'nın krizleri atlatamayacağı açık hale gelmiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın kendi mücadeleleri bağımsız bir devlet olma younda önemli bir rol oynamıştır. Slovenya, Yugoslavya'nın sınırları içinde yer almasına rağmen, diğer cumhuriyetler ve otonom bölgelerden farklı olarak daha gelişmiş bir bölgeydi ve Belgrad yönetiminden daha bağımsız politikalar izlemiş. Hırvatistan Slovenya'dan farklı olarak, bağımsızlığı kazanmak için tarihi argümanlarını kullanmıştır. Hırvatların bağımsız bir devlet kurma isteği eski tarihlere dayanır. Bu çerçevede, Hırvatistan, Yugoslavya'dan ayrı bir bağımsız devlet kurma isteğini açıkça göstermiştir. Bu yüzden, Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınma taleplerinin ardındaki nedenleri ve dayanakları, uluslararası toplum açık bir şekilde anlamıştır. Nisan 1992'den itibaren Yugoslavya, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni ilan etmiş ve eski Yugoslavya Federasyonu son bulmuştur. Bu ülkelerin bağımsızlıklarını Makedonya'nın bağımsızlığı

[10]Peter Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law***,** London, Routledge, 2002, s.244; Raju G. C. Thomas (ed.), *YugosIavia UnraveIed Sovereignty, Self-Determination, Intervention,* Oxford, Lexington Books, 2003, s.3.

takip etmiştir. Bu yılda Yugoslavya bir dağılma yoluna girmiştir ve bunu durdurmak çok güç hale gelmiştir.

B. Makedonya'nın Bağımsızlık İlanı

Yugoslavya Federasyonu'nu oluşturan diğer önemli ve Balkanların en hassas ülkesi olarak sayılan Makedonya, tarihi ve kültür mirasıyla eski çağlardan beri mevcudiyetini korumuştur. Jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı büyük güçlerin mücadele alanı olmuştur. Bu nedenle tarihte "Makedonya Sorunu" diye yerini almıştır. Coğrafi olarak Balkanların güneyinde bulunan ve kuzeyde Sırbistan, güneyde Yunanistan, doğuda Bulgaristan ve batıda Arnavutluk ile sınırları olan Makedonya Cumhuriyeti toplam 25.713 km²lik yüzölçümü ile merkezi bir Güneydoğu Avrupa ülkesidir.[11] Literatürde Makedonya ile ilgili "kavşak", "kaos" ya da "parçalanma" gibi çeşitli terimler kullanılmıştır.[12] Bu sorun 1991'e kadar fazla dile gelmemiştir. Fakat 1991'den sonra artık yeni bir boyut kazanmaya başlamış ve yeniden uluslararası bir sorun haline gelmeye başlamıştır.

22 Ocak 1990 kararı Makedonya için bir dönüm noktası olmuştur. Bu kararla Makedonya'da hızla çok sayıda siyasal parti kuruldu ve bu durum tartışılmaya başladı. VMRO'nun (Vnatresna Makedonska Revolucionerna Organizacija - İç Makedon Devrim Örgütü) o dönem lideri Ljubço Georgievski Makedonya'nın egemenliğini ve bağımsızlığını savunuyordu. 1990 yılının sonunda Makedonya'da çok partili seçimler yapılmıştır. Bu da Yugoslavya'nın artık fiilen dağılma sürecine girdiğini gösteriyor. Kurulan Makedonya Meclisi için yapılan seçimlere %84.82 katılım oranı olmuştu ve 1.157 aday ortaya çıkmıştı. Bu seçimlerde en çok oyu VMRO-DPMNE (Vnatresna Makedonska Revolucionerna

[11]North Macedonia, Country Profil, https://www.bbc.com/news/world-europe-17550407, (Erişim Tarihi 15 Şubat 2019).
[12]Vasiliki P. Neofotistos, "The Balkans' Other within", Imaginings of the West in the Republic of Macedonia, *History and Anthropology,* Vol. 19, No.1, 2008, s.17-36.

Organizacija–Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo- İç Makedon Devrim Örgütü – MakedonUlusal Birlik Demokrat Partisi) almış, 120 sandalyeden 37'sini yani oyların %31,7 kazanmıştır.[13] . Eski komünistlerden oluşan SDSM 31 dolayısıyla %25,8, en büyük Arnavut partisi olan Makedonya Demokratik Refah Partisi 25, Makedonya Reform Güçleri-Liberal Parti 18 sandalye kazanmıştır.[14]

Bağımsızlık Referandumu 11 Eylül 1991 yılında yapılmıştır. Bu referanduma katılma hakkı sadece Makedonya'da yaşayan vatandaşlara değil, dünyanın her yerindeki Makedonlara verilmiştir. Referanduma toplam 1.495.080 kişi katılmış ve %95.08 oranında evet oyu çıkmıştır. Bunlardan 1.021.981 kişi bağımsızlığı desteklemiş, 38.896 kişi, (% 3.63) ise buna karşı çıkmıştır.[15] Fakat ülkenin en büyük etnik grubu olan Arnavutlar ve Sırp azınlıklar bu referanduma karşı çıkmıştır.[16] 17 Eylül 1991 yılında Makedonya Meclisi (Sobranie) referandum sonuçlarını onaylanarak "Makedonya Cumhuriyeti" adı altında bağımsızlığını ilan etmiştir.

Seçimlerden sonra 23 Ağustos 1991 tarihinde 134 maddelik "Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Taslağı" oluşturuldu.[17] Anayasanın giriş paragrafı ülkede tartışmalara yol açtı. "Makedonya Makedonlar'ın ulusal devleti" ibaresi Makedonya'da yaşayan diğer etnik grupları rahatsız etti. Bu atıf iki ayrı yoruma yol açmıştır. Birincisi, Makedon milliyetçiliğini, ulus devlet kurma sürecinde kullanılan birleştirici bir motif olarak yorumladı. Bu görüşe

[13]Robert Bideleux and Ian Jeffries, *The Balkans: A post-Communist history,* New York, Routledge, 2007, s. 411.
[14]Andrew Rossos, *Macedonia and Macedonians: A History***,** California, Hoover İntitution Press, 2008, s. 264.
[15] Референдум во Македонија, "Makedonya Referandumu", 1991, https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%B2%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0,_1991, (Erişim Tarihi 14 Eylül 2014).
[16]Arnavutlar, referandumda eski ortaklarla gelecekte yeniden bir birleşme imkanı olmadığını söylediler ve Anayasal statüsünü protesto etmek için referanduma karşı çıktılar Sırplar da bu ülkenin bağımsızlığına karşıydılar. bkz., Rossos, *Macedonia and Macedonians,* s. 261-273.
[17]Zeqirja Rexhepi, "Zhvillimet Politiko – Shoqerore te Shqipetaret ne Maqedoni :1990 – 2001" (1990-2001 yılları arasında Makedonya'da sosyo-politik gelişmeler), http://z-rexhepi.blogspot.co.at/2008/01/miratimi-i-kushtetuts-s-republiks-s.html, (Erişim Tarihi 14 Mart 2018.)

göre, Makedonlar hem yok sayılan ulusal kimliklerini hem de tanınmayan devletlerinin varlığını teyit etme endişesiyle bu milliyetçi söyleme başvurmuştur. Çünkü bu atıf sadece anayasanın giriş bölümünde yer almaktadır. Oysa Anayasanın esas metninde Makedonya devleti, üniter bir devlet olarak yorumlanmıştır. İkincisi, Makedon milliyetçiliğini ırkçı, ayrımcı, yani olumsuz yanını ifade etmektedir[18] Dolayısıyla, devlet Makedonların olarak yorumlanır, diğer 'milliyetler' sadece ek unsurlar olarak tanımlanır. Arnavutlar bu duruma karşı çıktılar. Çünkü onlar da kendilerinin kurucu millet statüsü ile anayasada yer almaları gerektiğini ileri sürdüler. Tepki olarak ise Arnavutlar bağımsılık referandumuna ve aynı yılda gerçekleşen nüfus sayımına katılmamışlardır. 1991 referandumunun ve 17 Eylül bağımsızlık ilanının ardından, 25 Ocak 1991'de Makedonya Parlamentosu katılma seçeneğini de içeren Egemenlik Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. 27 Ocak 1991'de, Meclis, Kiro Gligorov'u Makedonya Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Gligorov, eski bir siyasetçiydi, dolayısıyla 1941 yılından beri siyasette aktif olarak yer alıyordu. Ayrıca 1974-1978 yılları arasında Yugoslavya Federal Meclisi başkanlığı yapmıştır. Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin adı, 7 Haziran 1991'de "Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirildi. 2 Aralık 1991'de Cumhurbaşkanı Gligorov, Avrupa ülkelerinin devlet ve hükümet başkanlarına birer mektup gönderip Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak açıkça tanınmasını istemiştir. Böylece, Kiro Gligorov Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan ederek, kan dökmeden egemen bir devlet kurmayı başarmıştır. Bu bir başarı sayılır çünkü bölgede hiçbir devlet Yugoslavya'dan bu şekilde ayrılmamıştır

Yeni bağımsız olan Makedonya Cumhuriyeti'nin, her yeni bağımsız olan devlette olduğu gibi, siyasal ve ekonomik sorunları vardı ve devletin gündemini ciddi şekilde bunlar meşgul ediyordu. Ekonomik açıdan serbest piyasa ekonomisine geçiş pek kolay olmadı. Bölgesel

[18]Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemelik,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2005, s. 9

güvenlik sorunları da durumu kötüleştirdi. Makedonya'nın ihracatı ciddi şekilde azaldı. Bosna Savaşı ve Sırbistan'a yapılan uluslararası yaptırımlar da Makedonya ticaretini etkiledi. Ayrıca sonra uygulanacak Yunan ekonomik ambargosu ve 1999 yılında gerçekleşecek olan Kosova krizi de Makedonya ekonomisini etkileyecekti. İşsizliğin de bu dönemde ciddi oranda arttığı görülmekteydi.[19]

Makedonya'nın karmaşık iç yapılanması ve hassas dış dengelerini göz önünde bulundurursak bu işin ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi, Makedonya bağımsızlıktan sonra bir takım iç ve dış sorunlarla karşı karşıya kaldı.[20] Bağımsızlığını barışçıl bir yolla kazanmayı başaran Makedonya'nın komşuları (Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Arnavutluk) değişik sebeplere dayanarak Makedon ulusunun varlığını tanımıyorlardı.[21] Makedonya nüfusundaki etnik denge çok hassastı. Bu çerçevede nüfusun yüzde 64 olarak çoğunluğunu etnik Makedonlar oluşturmasına rağmen ülkede yüzde 25 oranında azımsanamayacak bir Arnavut nüfusu, ayrıca yüzde 4 civarında Türk, yüzde 3'e yakın Roman ve yüzde 2 civarında da Sırp yaşamaktaydı.[22]

Sonuç olarak, heterojen etnik yapısı ve devlet altyapısının zayıflığı, Makedonya'nın iç sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Ülke, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra hem iç sorunları hem de komşuları ile yaşadığı sorunlar nedeniyle iç ve dış politikasını çok hassas dengeler üzerinde yürütmek mecbur kalmıştır. Bu çerçevede, uluslararası kuruluşlardan, diğer devletlerden ve özellikle ABD tarafından tanınan Slovenya, Hırvatistan,

[19]Richard Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia,* UK, Cambridge University Press, 2005, s.276.
[20]Vasil Tupurkovski, "The Balkan Crisis and the Republic of Macedonia", Constantine P. Danopouls & Kostas G. Messas(ed), *Crisis in the Balkans: Views from the Participants***,** Oxford, Westview Press, 1997, s.145-147.
[21]Jane K. Cowan (ed.), *"Macedonia:The Politics of Identity and Difference",* London, Pluto Press, 2000, s.3-4.
[22]Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika,* Cilt. 3, Sayı 1, Mayıs 2011, s. 1-30.

Makedonya ve Bosna, Yugoslavya, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan bir federasyona dönüştürmüştür.

II. BAĞIMSIZLIK SONRASI MAKEDONYA'NIN İÇ POLİTİKA SORUNLARI

A. 2000'lere kadar Siyasi Gelişmeler ve Yeni Makedonya Sorunu

"Makedonya Sorunu" diye olarak adlandırılan sorun, Balkan tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Makedonya tarihinin başlangıcı meselesi, belki de günümüz Makedonya'sının birçok önemli siyasi sorununun kaynağı olmuştur. Bu coğrafi alanın tarihi sorunu eski çağlara kadar uzanır. Eski çağlarda, Makedonya Hellen dünyasının bir parçasıydı. Makedonların ilk devleti Kral II. Filip tarafından kurulmuştur. Ondan sonra oğlu Büyük İskender sınırlarını genişletti. Ortaçağda, Makedonya Bizans, Bulgar ve Sırp hakimiyeti altında kalmıştır. Bu dönemde Makedonya, Roma İmparatorluğunun, daha doğrusu Bizans'ın bir parçası haline gelmiştir. Slavlar ise güney Balkanlara 6.yy'da gelmişlerdir. Makedonya bölgesine dilini, kültürünü de getirmişlerdir. Makedon Slavlar da köklerinin buradan geldiğini iddia etmektedirler.

9. - 12. yy. arasında Makedonya Bulgarlar hakimiyeti altındaydı. Bulgarlar, Çar Simeon (893-927) döneminde Balkan yarımadasında doğuda Karadeniz'e, batıda Arnavut Adriyatik kıyılarına, kuzeyde Karpatlar'a, güneyde Selanik'in batısından Ege'ye kadar uzanan bir devlet kurmuşlardır. 12. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar Makedonya, Sırbistan Ortaçağ krallığının merkezi haline geldi. Bu yüzyılda Kral Stefan Duşan zamanında Makedonya bölgesini de içine alarak büyük bir Sırp Devleti kurmuşlardır. Fakat Sırp Krallığı, Osmanlıların 1389'da Sırpları Kosova'da yenmesiyle dağılmış ve Balkanlar'da Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Balkanlar'da kurulan bu devletler Makedonya üzerinde Sırp ve

Bulgar iddialarının temellerini oluşturmaktadır. Hem Bulgaristan hem Sırbistan Makedon ulusunun varlığını tanımamakla birlikte Bulgaristan Makedonları Bulgar, Sırplar da güney Sırpları olarak görmekteydiler. Bugün de Bulgarlar Slavca konuşan Makedonları, onların dilinin ve etnik kökeninin Bulgarlardan geldiğini iddia etmektedirler.

Osmanlı'nın parçalanmasıyla ve 19.yy'da milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla Makedonya'nın kaderi tartışmalı hale gelmiştir. Bağımsızlıklarını Osmanlı Devleti'nden kazanan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan 1878'de yapılan Berlin Kongresi sonrasında dönemin büyük güçlerinin de desteği ile Balkanlar'ın topraklarının paylaşımı konusunda anlaşmışlardır. Bugünkü Makedonya'yı oluşturan topraklar, Balkan savaşları sonucunda Sırbistan'a bırakılan topraklardan oluşur. Bu coğrafi alanda, geçmişten günümüze Makedonya Krallığı'nda Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Bulgar Krallığı, Sırp Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu gibi devletler hüküm sürmüştür. Önce Ayastefanos, sonra da 1878 Berlin Antlaşması ile ortaya çıkan tartışmalı sınırları ile Makedonya, üzerinde egemenlik savaşı ya da paylaşım savaşının yaşandığı bir soruna dönüşmüştür.

Kısacası, Makedonya sorunu 19.yy'dan İkinci Dünya Savaşı'na kadar Balkanların en önemli sorunlarından biri sayılırdı. Komşu ülkeler, bölgeyi milliyetçilik projelerine katmaya çalışıyordu. 1878 yılında gerçekleşen Türk - Rus savaşında bütün Makedonya Bulgarlara verildi. Fakat büyük güçlerin olaya hemen müdahalesiyle bu bölge tekrar Osmanlılara iade edildi. Bölgenin karışık etnik grupları milliyetçiliği kışkırtıyorlardı. 1893 yılında VMRO kuruldu. Günümüzde, Makedonya'da siyaset sahnesinde yer alan VMRO-DPMNE partisinin temelleri de bu örgüte dayanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi, Makedon milliyetçisi çizgisinde hareket eden parti içerisinde, Bulgar sempatizanlığı devam etmektedir. Yine bu parti Makedonya'nın ayrılmasına karşı ve onun özerkliğini savunan bir partiydi. 1895 yılında ise Sofya merkezli bir dış Makedon Devrimci Örgütü kuruldu. Her iki örgüt de bir taraftan Yunan

ve Sırp çetelerle diğer taraftan da Osmanlı ordusuyla (1897-1908) “Makedonya mücadelesi” davası için savaşıyorlardı.

1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları gerçekleştiğinde Yunanlar, Sırplar, Bulgarlar hatta Arnavutlar da Osmanlıları Balkan topraklarından çıkarmak için birleştiler. Görüldüğü gibi ‘Makedonya Sorunu’ aslında Osmanlı’nın elinde kalan son Balkan topraklarının Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında nasıl paylaştırılacağı sorunu olmuştur. Bu sorun büyük ölçüde 1912-1913 Balkan Savaşları ile bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Bu eski “Makedonya Sorunu” olarak kabul edilmektedir. Savaş sonunda yapılan Bükreş Antlaşması ile coğrafi Makedonya olarak tanımlanan bölge, Ege Makedonyası Yunanistan’ın, Pirin Makedonyası Bulgaristan’ın, Vardar Makedonyası da Sırbistan’a verilecek şekilde paylaşılmıştır. Bu anlaşmanın büyük galipleri Yunanistan ve Sırbistan oldu. Makedonya topraklarının eklenmesiyle, Sırbistan topraklarını genişletti, Yunanistan ise Güney Makedonya topraklarını ve Epir’in bir bölümünü elde etti. 1918 yılında Sırp Karayorgiyeviç hanedanı liderliğinde, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında yaşayan güney Slavlar, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını kurdu. 1929 yılında gerçekleşen etnik gruplar arası gerginlikler ve ayaklanmalar sebebiyle Kral Aleksander ülkenin adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir.

Balkan savaşlarından İkinci Dünya Savaşına kadar Makedonya, Sırp, Hırvat, Sloven Krallıklarının hakimiyeti altındaydı. II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya Krallığı; Almanya, İtalya ve Bulgaristan’ın işgaline uğramıştır. Hırvat ve Sırp ayrılıkçı hareketleri kendi halklarının kurtuluşu için çalışırken, 1937 yılında Yugoslavya Komünist Parti liderliğine gelen Josip Broz Tito bütün güney Slav halklarının sosyalist ideoloji altında, birbiriyle eşit haklara sahip bir federal devlet yapısı içerisinde yaşamasını öngörmüştür. 1942 yılında AVNOJ (Antifašističko Veće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije - Yugoslavya Halkının

Kurtuluş Konseyi) kurulduktan bir yıl sonra Tito, kendisini Yugoslav halkının tek temsilcisi olarak ilan etmiştir ve çeşitli ulusal gruplardan oluşan bir federasyonun kurulmasına karar vermiştir. Bu toplantıda Makedon ulusal kimliğini tanıyarak Vardar Makedonyası olarak bilinen topraklarda bugünkü Makedonya'yı kurmuştur. Ayrıca Tito bir Makedon kimliği meydana getirmiştir ve 1945 yılında Makedon alfabesini oluşturmuştur. Bu aslında kuzey Makedonya'da konuşulan bir diyalektti ve Bulgarcayla çok benzerlikleri vardı. Ayrıca 1958 yılında Makedon Ortodoks Kilisesi'ni kurarak Sırbistan'dan bağımsız hale gelmiştir. Böylece ayrı bir Makedon devleti kurulduktan sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) Kasım 1945 yılında kurulmuştur ve bu Federasyon Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'dan oluşturulmuştur. 1945-1991 yıllına kadar Makedonya, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçasıydı.[23] Soğuk Savaşın bitimine kadar bu sorun bölgede önemli bir yer tutmadı. Fakat Soğuk Savaş'tan sonra ve özellikle Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Makedonya sorunu tekrar gündeme geldi ve bugüne kadar Balkanların en önemli sorunlarından biri haline geldi.

Ülkedeki etnik gerginlik ve ekonomik bunalım göz önüne alındığında, Makedonya'nın iç barışının ve istikrarının korunması ilk başta çok zor görünüyordu. 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra nüfus sayımı yapılmıştır. 1990'larda iki kere nüfus sayımı yapıldı. Biri 1991'de, diğer de 1994'de gerçekleştirildi. 1991 nüfus sayımına göre Makedonya'nın toplam nüfusu 2.033.964 olup, etnik grupların %65,3'ü Makedon, %21,7'si Arnavut, %3,8'i

[23] Bu literatüre dair kaynaklar: Viktor Meier, *Yugoslavia A History of its Demise*, çev. Sabrina P.Ramet, Routledge, 1999, s. 176., Andrew Rossos, "The Disintegration of Yugoslavia, Macedonia's Independence and Stability in the Balkans", Пречистениот текст на Статутот на ВМРО-ДПМНЕ, "VMRO-DPMNE statüsü hakkında gözden geçirilmiş metin", http://vmro-dpmne.org.mk/?page_id=174, Thomas, *YugosIavia UnraveIed: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, s.344., Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20.Yüzyıl,* İstanbul, Küre Yayınları, s.105., Marin Lessenski et al., "Security Challenges and Development of Southern Balkans", *Security Threats Perceptions:* An Outlook from Macedonia, Major IRIS Publications, 2001, s.24-29.

Türk, %2,6'sı Rom, %2,2'si Sırp %0,5'i Ulah, vs.[24] Fakat bu yılın nüfus sayımın rakamlarının doğru olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü ülkenin en büyük azınlıklarını oluşturan Arnavutlar bu sayımı boykot ettiler. Arnavutların tahminlerine göre nüfusun %35 ilâ %40'ını (800.000) kendileri oluşturmaktadır.[25] Makedonya bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Arnavutlar, yeni Makedonya devletinin "kurucu halk"larından sayılmak için siyasal bir savaş başlattılar. Arnavutların talepleri iki noktaya dayanmaktaydı: Birincisi olarak kendilerine güvence, ikincisi olarak ise Makedonya devletinde ayrıcalıklı bir konum istiyorlardı. Arnavutlar da nüfusunun neredeyse yarısını oluşturdukları için Makedonlar gibi, devletin eşit kurucu ulusu olma hakkına sahiptiler. 1990'daki ilk parti seçimlerinde Arnavutlar, en büyük Arnavut partisi olan PPD (Partia per Prosporitet Demokratik- Refah Demokratik Partisi) 17, Halk Demokratik Partisi 1, her iki partinin aday gösterdiği 5 milletvekili olmak üzere toplam 23 Arnavut milletvekilini meclise sokmayı başardılar. 1990'daki ilk çok partili seçimden sonra kurulan hükümette Arnavut ve Türk temsilcileri vardı. 1992 yılında, eski Makedonya Komünistler Birliği'nin devamı olan SDSM (Socijal demokratski Sojuz na Makedonija - Makedonya Sosyal Demokrat Birliği) diğer Makedon partilerin yanında Arnavut PDP'yi (Partia Demokratike Popullore - Demokratik Halk Partisi) de koalisyona kattı. 1998 seçimlerinden sonra da radikal milliyetçi olan Makedon VMRO-DPMNE partisi radikal milliyetçi olan Arnavut partisiyle PDSH (Partia Demokratike Shqipetare - Arnavut Demokrat Partisi) koalisyon kuracaktı.

İç ve dış sorunlarına rağmen, Makedonya'nın barışçı çözümler üretme iradesini göstermiş olması da dikkat çekicidir. Kiro Gligorov'un çağrısı üzerine BMGK'nin (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 11 Aralık 1992 tarihli 795 sayılı kararı uyarınca Makedonya'da

[24] Зборник на Трудови на ДНУ, "Bilim ve Sanat Birliği'nin tutanakları" ; Прилеп (Prilep), http://eprints.ugd.edu.mk/3525/1/dinamikata_na_rast.pdf, (Erişim Tarihi 2005), s.169.
[25]Lessenski, "Security Challenges and Development of Southern Balkans", s.26.

BM Barış gücü konuşlandırıldı. (önce UNPROFOR - United Nations Protection Force, Mart 1995'ten sonra UNPREDEP - United Nations Preventive Deployment Force). Bu durum, BM'nin "önleyici barış gücü" nün ilk uygulamalı örneği sayılır. Makedonya'nın iç sorunlarını hedef alan Arnavutların siyasi mücadelesi 1994 nüfus sayımında başlayarak 2001 krizinde doruk noktasına varmıştır. Bu dönemde Makedonya'nın hem dış hem iç politikaya önem vermesi gerekiyordu. Bir taraftan uluslararası alanda bağımsız devlet olarak tanınma konusunda diplomatik girişimlerde bulunmakta diğer taraftan da ülkedeki aşırı milliyetçilik rüzgarları ve etnik gerginlikle uğraşmaktaydı.

1994 seçimlerinde Makedonya siyasetinde çalkantılı bir dönem yaşandı. İkinci seçimde bu sefer uluslararası gözlemciler tarafından olağanüstü bir nüfus sayımı yapıldı ve seçimde nüfusta düşüş olduğunu fark ettiler. Resmi istatistikler, iki milyonluk ülke nüfusunun % 66,5'ini Makedonlardan, %22.9'unun Arnavutlardan, %4'ünün Türklerden, %2,3'ünün Romenlerden, %2'sinin de Sırplardan oluştuğunu göstermekteydi.[26] Bu sayımların aslında siyasetteki rolü çok büyüktü. 1994 nüfus sayımı Arnavutların beklentilerinin çok altında sonuçlar ortaya çıkardı ve sayımın geçerli olmadığına dair itirazlar gelmeye başladı. Bu yılda hem parlamento hem de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Makedon siyasi partileri iki büyük gruba ayrıldı: Birinci parti Cumhurbaşkanı Gligorov'un ve başbakan Crvenkovski'nin temsil ettiği, geleneksel olan bir partiydi (SDSM). Diğer parti de Makedonya'nın milliyetçi partisiydi (VMRO-DPMNE). Ayrıca, bu dönemde Arnavutların da siyasi partileri mevcuttu

[26] Jove Dimitrija Talevski ve Riste Temjanovski, **"**Voeno - Demogeografski Karakteristiki na Etnikata i Konfesionalnata Struktura na Naselenieto vo Republika Makedonija", "Etnisite hakkındaki demografik özellikleri ve Makedonya Cumhuriyeti'nin nüfusun yapısı", Voena Akademija "Akeri Akademisi", General Mihailo Apostolski, Skopje, http://eprints.ugd.edu.mk/3891/1/Sovremena%2010%20Jove%26Riste.pdf, 2004, s.4.

ki bunların birincisi PDP idi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 38 siyasi parti yer aldı ve 283 bağımsız aday çıktı. Bu seçimleri SDSM kazandı.[27]

1994 seçimlerinin ardından Makedonya'da siyasi partilerin görüş ayrılıkları derinleşti çünkü iktidar ve muhalefetin kendi içinde ve birbirleriyle çekişmeleri vardı. Bu çekişmeler doğal olarak toplumda gerginlik ve kutuplaşmaya yol açtı. Bu durumlar, Makedonya'nın iç barış ve istikrarını tehlikeye sokuyordu. Seçimlerden sonra yeni hükümetin kuruldu. Branko Crnvenkovski'nin önderliğinde SDSM 60 milletvekiliyle mecliste başat rol oynuyordu. Bu parti daha çok sosyal demokratlardan oluşuyordu. Muhalefet seçimleri reddettiği için mecliste bulunmuyordu. Liberal Parti'den 29, Sosyalist Parti'den 9, Türk Partisi'nden 1 milletvekilli vardı. Arnavutların ise üç siyasi partileri vardı: PPD'nin 11 milletvekili, PPDSH'nin (Partia per Prosporitet Demokratik e Shqipetareve - Arnavutların Demokratik Refah Partisi) 4 milletvekili, PDP'nin 2 milletvekili ve bir bağımsız milletvekili vardı.[28]

Kalkandelen (Tetova) Üniversitesi olayları, Üsküp pedagoji fakültesinin yasası, (1997 - yüksek öğrenimle kriz) ve bayrak krizi gibi bu dönemin en önemli etnik ve siyasal sorunlarını teşkil ediyordu. Arnavutlar 1994 yılında Tetovo şehrinde özel bir üniversite açmayı karar verdiler.[29] Fakat hükümet bu üniversitenin kurulmasına karşı çıkmıştır. Dönemin yönetimi, üniversitenin rektörü Fadil Süleymani'nin tutuklanmasını ayrılıkçı bir eylem olarak gördü ve üniversitenin açılmasına karşı çıktı. Çıkan çatışmalar sonucunda birçok sivil hayatını kaybetti ve yaralandı. Arnavutlar bu kararı protesto etmek için sokaklara dökülmüştür. Bu

[27] Jane Dimeski, "Manual për Zgjedhjet Parlamentare në Republikën e Maqedonisë 2014" , "Makedonya Cumhuriyeti'nin Parlamento Seçimleri Hakkındaki Kılavuz 2014" Historiku i Zgjedhjeve Parlamentare në Maqedoni (1990 - 2011), " Makedonya'da 1990 – 2011 yılları arasında Parlamenter Seçimleri Hakkındaki Tarihçe", Shkup, (Üsküp), *Instituti për Demokraci Societas Civilis,* 2014.

[28] Јане Димески,"Прирачник за парламентарни избори во Република Македонија 2014 година", "2014 yılında Makedonya'da Parlamento Seçimleri El Kitabı"Institute for Democracy, Skopje, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37897-1522-2-30.pdf?140529135320, s.12, (Erişim Tarihi 10 Aralık 2016).

[29] Tetova Devlet Üniversitesi'nin tarihçesi, http://unite.edu.mk/index.php?news=4122, (Erişim Tarihi 2 Ocak 2015.)

protestoyu bastırmak için Makedon güçleri silah kullanarak birçok Arnavut'un yaralanmasına ve ölümüne sebep olmuştur.[30] Tetova Üniversitesi'nin ardından, 1997 yılında yüksek öğrenim ile ilgili tekrar bir kriz yaşandı.Hükümet ve Arnavut siyasetçiler, Üsküp'te Pedagoji Enstitüsünü dört yıllık fakülteye dönüştürerek Arnavut ve Türk okullarına öğretmen yetiştiren bu kurumun ilgili bölümlerinde kendi dillerinde ders vermesi konusunda bir tasarı hazırladı. Bu yüksek öğrenim kurumunun ilgili bölümlerinde Arnavut ve Türk okullarına öğretmen yetiştirmesine, derslerin eskiden olduğu gibi tamamen Arnavutça ve Türkçe yapılabilmesine olanak sağlandı. Bu tasarı bir taraftan iktidardaki Sosyal Demokratlarla diğer partilerin arasındaki uçurumu derinleştirirken, diğer yandan Makedonlar ve Arnavutlar arasında etnik gerginliğin artmasına yol açtı. [31] Seçim neticelerinden dolayı Batı Makedonya'daki Arnavut kanadı çok ciddi bir radikalleşme sürecine girmiş oldu.

9 Temmuz 1997 tarihinde Makedonya'nın Gostivar kentinde Arnavutlar ve Makedonlar arasında çıkan olaylar Makedonya'nın iç siyasetini uzun bir süre meşgul etti. Şehir belediyesinde Arnavut ve Türk bayrakları asıldığı için Makedon polisi tarafından bu bayraklar indirildi ve kaynaklara göre üç kişi öldürüldü, birçok kişi de yaralandı. Aynı zamanda Gostivar belediyesinin başkanı ve meclis başkanlarına ağır hapis cezası verildi.[32] Bu olaylar Makedonya'nın etnik grupları arasındaki ilişkilerin kötüye gitmeye başladığı döneme denk geldi. Crvenkovski Hükümeti bu olaydan sonra Arnavutların, Makedonya'nın toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini açıkladı ve buna karşı önlemlerin alınması gerektiğini söyledi. Bu olaydan sonra PPD ve PDP birleşip PDSH'yi (Partia Demokratike Shqipetare - Arnavut Demokrat Partisi) kurdu. Ayrıca, Kosova'da UÇK'nın (Ushtria Çlirimtare e

[30] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası Makedonya* , Üsküp, Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatı Yayınevi, 2008, s.115-116.
[31] Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemelik*, s.169.
[32] Emir Hamzai, Telegrafi Gazetesi, , https://telegrafi.com/rdk-ngjarjet-e-9-korrikut-vazhdojne-te-ngelin-enigme-per-popullin-shqiptare/, (Erişim Tarihi 09 Temmuz 2016).

Kosovës - Kosova Kurtuluş Ordusu) ortaya çıkmasıyla diğer ülkeler, Makedonya da dahil, Arnavutları "terörist" ya da "Balkanların istikrarsızlığını getirenler" olarak adlandırılmaya başladı.

1998 yılına geldiğimizde Makedonya'nın üçüncü parlamenter seçimleri gerçekleşti. Bu seçimlerde 17 siyasi parti yer aldı. Bunlardan da VMRO-DPMNE seçimleri 46 milletvekiliyle kazandı. SDSM ise, 27 sandalye kazanmıştır. Böylece sağcı görüşlü olan Lupço Georgievski hükümeti geldi. Hükümet Arnavut partisi ile koalisyon içindeydi. Aslında bu partinin PDSH ile bazı noktalarda görüşleri kesişmekteydi. Çünkü her iki parti de Batı'ya dönüktü, her ikisi de sağcıydı, her iki partide de Avro Atlantik yapılanmalarına katılma isteği vardı. Burada aklımıza 'PDSH, Georgevski'nin koalisyonunda yer alarak ne kazandı?' sorusu gelmektedir. Arnavutlar açısından baktığımızda PDSH, bu dönemde Arnavutların lehine birçok başarı elde edebilmiştir. İlk başta siyasi tutukluların affı çıktı, Tetova'da Arnavut dilinde Güneydoğu Avrupa Üniversitesi açıldı, Arnavut dilinde TV programı açıldı. Dolayısıyla Arnavutların devlet yapılanmalarında yer alması gibi çok önemli bir hedef gerçekleşmiş oldu. Örneğin İtalya'da, Türkiye'de, Slovenya'da, Danimarka'da, Hırvatistan'da ve İsviçre'de Makedonya büyükelçiliklerine Arnavut büyükelçilerin atandığını görmekteyiz.

1999 yılında Kosova krizi daha fazla alevlenmeye başladı ve Kosova kendini büyük bir savaş içinde buldu. Bu durum, bir Balkan klasiği olarak komşu ülkeleri de etkiledi. Bu savaşta Kosova'dan çok sayıda kişi evlerini terk edip Makedonya ve Arnavutluk'a iltica ettiler. Makedonya'ya gelen mülteciler için dokuz kamp kurdu. Çok sayıda mültecinin Makedonya'ya gelmesi doğal olarak ülkeyi ekonomik sıkıntılara soktu.

1999-2000 yılında hem cumhurbaşkanlığı seçimi hem de yerel seçimler oldu. Sosyal demokratların önceki seçimleri kaybetmesine rağmen başında Gligorov vardı ve Kosova

savaşının bitimine kadar yani 1999 yılının sonuna kadar cumhurbaşkanlığı görevini yürütüyordu. Gligorov'un politikası genellikle milliyetçi ve panslavistti. Seçimlerde cumhurbaşkanlığı için aday olarak sol eğilimli partilerden Tito Petkovski, sağ eğilimli partilerden ise Boris Traykovski gösterildi. Arnavut partilerin oyu Traykovski'den yanaydı ve böylece Boris Traykovski bu seçimleri kazanmış oldu. 1991'den 2001'e kadar Makedonlar ile Arnavutlar arasında ufak çaplı bazı sorunlar yaşanmıştır fakat bu durum başka bölgelere sirayet etmemiştir. Dolayısıyla, 1991-2001 yılları arasında bölgedeki en önemli sorunu Arnavutlar teşkil ediyordu.[33]

Makedonya Cumhuriyeti 1991 Anayasasıyla liberal demokratik bir düzene geçti. Arnavutlar, Makedonya'nın bağımsızlık ilanı sürecinden itibaren kurucu millet statüsü talep ettiler ve Cumhuriyetin Makedon milli devleti olarak kabul edilmesini kendilerine yapılmış bir haksızlık olarak gördüler. Ayrıca, Makedonlarla eşitlik taleplerinde kurucu ulus statüsüyle birlikte gelen dil ve eğitimde anayasayla tanınandan daha geniş haklar, hükümet ve kamu görevlerinde orantılı temsil gibi haklar talep ettiler.

Makedonya bu dönemde bir yandan toprak bütünlüğünü koruma bir yandan da tarihsel mirasına sahip çıkma derdindeydi. Makedonya'da yaşayan etnik gruplardan sadece Arnavutlar değil, diğer etnik gruplar da 1974 anayasasını arar olmuştur.[34] Olası etnik gerginlikler Makedonya'nın istikrarını ciddi şekilde tehdit etmiştir. Dış faktörler de ülkede gerginliklere sebep olmuşlardır. Bir azınlık ülkesi olduğundan dolayı komşu ülkelerde

[33]Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemelik*, s.173,

[34] Bu anayasaya göre "Makedonlar, Arnavutlar, Türkler ve diğer etnik grupların cumhuriyetidir" olarak tanımlanıyordu. 1989 yılından sonra ise "Makedonların ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" olarak olmuştur. Bağımsızlığından sonra yeni Anayasa çıkarılmıştır. Yeni anayasanın giriş bölümünde "Makedonya Cumhuriyeti, Makedon halkının ulusal devletidir" olduğunu belirtiliyor. Yanı bu durumda, Makedonlar "kurucu unsur", diğerleri ise "azınlık" konumuna düştüler. Dolayısıyla 1974 anayasıyla kurucu millet olarak belirlenen diğer etnik gruplar şimdi azınlık durumuna düştüler.yani sadece Makedonları kurucu millet olarak tanınmış oldu.

yaşanan olaylar bu ülkeyi de etkilemiştir. Ancak bütün ekonomik sorunlarına rağmen ekonomisi çökmemiştir. Makedonya, çoğu zaman anayasal adıyla değil de "FYROM" (Former Yugoslav Republic of Macedonia - Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti) geçici adıyla da olsa, Yunanistan dahil tüm sınır komşuları ve uluslararası toplum tarafından tanınmış, otuzdan fazla devletle diplomatik ilişki kurmuş, NATO ve AB hariç arzu ettiği tüm uluslararası örgütlerin üyesi olmuştur.

B. 2001 Krizi: Bölgesel İstikrar mı? Yeni Çatışma Alanı mı?

Literatürde Makedonya ile ilgili şu sözler söylenir: "Barış Vahası", "Etnik Grupların Mucizesi". Ancak 2001 krizinin patlak vermesiyle bu ifadeler suya düştü. Makedonya, demografik yapısı itibariyle, Balkanların ufak bir kopyası gibidir. Makedonya'yı anlamak, Balkanları anlamak demektir.

1990'larda bölgede yaşanan savaşların dışında kalmayı başaran Makedonya, 2001'de kendini neredeyse bir iç savaşa sürüklenirken buldu. 2001 yılı Makedonya tarihi için önemli bir yıldır. Bu yılda Makedon - Arnavut çatışması, daha doğrusu devlet yönetimi ile Arnavut azınlık arasında çatışma gerçekleşti. Krizin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkisi vardır. Fakat en önemlisi bu iki etnik grubun sosyo-politik ilişkilerinin kötüye gitmesidir. Makedon - Arnavut etnik gerilimi Makedonya'nın başlıca iç sorunlarından birini oluşturur. Tarihsel olarak baktığımızda bu krizin kökeni Yugoslavya'ya kadar uzanmaktadır. Makedonya'nın bağımsızlığından itibaren Arnavutlar ve Makedonlar arasında ilişkiler hep bozuktu. Krizin, 1991 yılında Anayasa'nın boykotu, 1994'te Tetova'daki tutuklamalar, 1995'te Arnavut

dilinde üniversitenin açılması sorunu, 1997 Tetova ve Gostivar bayrak olayları[35], protestolar gibi birçok faktörden kaynakladığını görmekteyiz.

Bu faktörler iki etnik grup arasında gerginlik oluşturarak her iki tarafta milliyetçilik duygularını kışkırttı. 1998 yılında gerçekleşen Kosova krizi, Makedonları ve Arnavutları karşı karşıya getirmiştir. Makedonlar açısından Kosova sorunu endişe vericiydi ve iki boyutu vardı: Biri, dış güvenlik, diğeri ise Kosova'nın Makedonya için bir model teşkil etmesiydi Ayrıca, Kosova savaşından Makedonya'ya yaklaşık 242 bin Arnavut mülteci geldi.[36] Bu durum, hem siyasi hem ekonomik durumu kötü olan Makedonya'yı derinden etkiledi.

1999 Kosova savaşından sonra UÇK aktif kalmaya devam etmiştir. Kosova'ya 1999 yılında NATO'nun müdahalesi sonucu savaşın durdurulmasıyla Sırp askerleri bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Bölgedeki uluslararası güçler ve diğer taraftan Makedonya ordusu sınırda silah, uyuşturucu, sigara kaçakçılığını ve insan ticaretini durduramadı. Bütün bu olaylar Makedonya'nın istikrarını ve güvenliğini tehdit etti.[37] UÇK, ilk önce Sırbistan'ın güneyinde Preşevo vadisinde faaliyette bulundu ve bu bölgede birkaç ay süren çatışmalar yaşandı. 2001 yılındaysa UÇK Makedonya'ya girmeye başardı. Kriz, 22 Ocak 2001 tarihinde Tetova'nın Tearca köyünde Arnavutlar tarafından bir Makedon polisin öldürmesiyle başladı. Bu olaylardan hemen bir ay sonra Tanuşevci'de başka bir eylem daha gerçekleşti ve bunu UÇK üstlendi. Örgüt aynı zamanda Sırbistan-Makedonya sınırı yakınlarında silahlı saldırıda bulunmuştur. Krizin neden kaynaklandığı bilinmiyordu. Bazılarına göre krizin kaynağı

[35]Risto Karajkov, "Macedonia's 2001 ethnic war: Offsetting conflict. What could have been done but was not?," *Conflict, Security & Development,* Vol. 8, No. 4, 2008, s. 451-490.
[36]The International Institute for Strategic Studies, "Ethnic tensions in Macedonia", *Strategic Comments,* Vol. 7, No. 3, 2001, s. 1-2.
[37]Brenda Pearson, "Putting Peace into Practice Can Macedonia's New Government Meet the Challenge?", *United States Institute of Peace,* s.1-3.

Kosova'dan gelmekteyken bazılarına göre de Preşevo vadisindeki uyuşturucu, insan ticareti ve sigara kaçakçılığı yapan suç örgütlerinden gelmekteydi.

Koalisyonda olan Ljupço Georgievski'nin hükümeti bu aşırılıkçı grupları kınadı ve dışardan silahlı destek istedi. Hem Makedon hem Arnavut siyasi partiler Makedonya'nın toprak bütünlüğünü savundular, ordunun ve diğer taraftan KFOR'un (Kosovo Force) sınır hatlarını kontrol etmesini istediler. Uluslararası aktörler de yapılan saldırılara karşı çıktılar ve Makedonya'nın toprak bütünlüğünü savundular. Makedonya ve Kosova Arnavut liderlerinden bu soruna müdahale edilmesini istediler. Çatışmada dış etkenlerin rolü çok büyüktü. Batı, Makedonya'nın toprak bütünlüğünü korumasından yana tavır aldı. Çünkü yeni bir Balkan savaşı çıkabilirdi. Türkiye, ABD, Fransa, Yunanistan ve Arnavutluk da aynı düşüncedeydi. BMGK da olayları kınadı ve bölgenin istikrarına vurgu yaptı. NATO, Kosova ve Makedonya sınırına daha fazla asker gönderileceğini açıkladı. AB ise Kosova savaşından sonra rolünü ABD'ye bırakmıştı. Makedonya, komşu ülkelerden Bulgaristan ve Yunanistan hariç gerekli desteği görememişti.

Nisan - Mayıs aylarında durum daha kötüye gitmeye başladı. VMRO - DPMNE hükümeti ülkede savaş hali ilan etmek istedi. Durum böyle olunca, Makedonya gerçekten bir iç savaşa doğru gidiyordu. İç savaşı engellemek için uluslararası aktörler yoğun diplomatik çabalara yöneldiler. Uluslararası aktörlerin amacı, Makedonya'nın en büyük Makedon siyasi partilerinden büyük bir koalisyon oluşturmaktı. Böylece siyasi partilerin arası düzeltilebilirdi. Mayıs 2001'de kurulan "Ulusal Birlik Hükümeti" (National Unity Government) birbirinden farklı dört rakip siyasi partiden oluştu: Tito Petkovski ve Branko

Crvenkovski liderliğinde SDSM, Arber Xhaferi liderliğinde PDSH, PDP ve Ljupco Georgievski liderliğinde VMRO.[38]

Bütün bu olaylar olurken, krizin nasıl ortaya çıktığına ve bu krizin en önemli faktörlerinin neler olduğuna dair birçok araştırma yapıldı. Bazı araştırmalara göre, krizin nedenlerden biri, Makedonya'nın istatistiklerine göre Arnavutların Makedonya'daki nüfus oranının %25 iken, Arnavutların iddiasına göre bu oranın % 40 olmasıdır. Bazılarına göre ise bu etnik çatışmanın tarihsel nedeni vardır. Çünkü her iki grup kendisini bölgenin en eski sahibi olarak görmektedir. Her iki grubun iktidarda daha çok söz sahibi olma isteği ve devlet kurumlarındaki düşük katılım ise siyasal bir neden olarak sayılır. Yaşam tarzı, din, dil farklılığı gibi kültürel unsurlar ayrıca krizin nedenlerinden kabul edilir. Arnavutlarda işsizliğin yüksek oranda olması krizin ekonomik sebeplerinden sayılırken, gerçekleşemeyen anadilde yükseköğretim ise eğitim-öğretim faktörlerinden sayılır.

2001 krizinden yararlanıp "Büyük Arnavutluk'u" kurmak; krizin Kosova'dan kaynakladığına dair açıklamaların yanı sıra ve 1990'larda dönemin hükümetinin Arnavut azınlıklara karşı uyguladığı politikaların da krizin kaynaklarından olabileceğini kaleme alan yazarlar oldu. Sonuçta bu krizin nereden geldiği tartışmalıydı. Ancak krizin çıkma sebebi her ne olursa olsun, bu kriz Makedonya'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmekteydi. Çatışan taraflar (Makedonlar ve Arnavutlar), 2001 Makedonya etnik çatışmasına yönelik farklı düşüncelere ve temel argümanlara sahiptiler. Çünkü her iki etnik grup, çatışmanın ortaya çıkmasının nedenlerini farklı şekilde yorumlamışlardır. Arnavutlara göre çatışma Makedonya'nın iç sorunlarından kaynaklanır. Arnavutların argümanı: Makedonya'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmedikleridir. Amaçları, Arnavutların da kurucu millet statüsüne

[38]P. H. Liotta & Cindy R. Jebb, "Cry, the imagined country: Legitimacy and the fate of Macedonia", *European Security*, Vol. 11, No. 1, 2002, s.58.

yükseltilmesi ve Makedonlar ile eşit haklara sahip kılınmalarıdır. Makedonlar ise Kosova'daki BM ve KFOR'un yeterince sorumluluğunu yerine getiremediklerini ve çatışmanın dış etkenlerden kaynakladığını söylüyorlar. Yani Makedonlara göre UÇK'nin kaynağı hem içeride hem dışarda aranmalıdır.

Makedonya kendini bir çıkmaz içinde bulmuş ve bu sorunu çözmek için Batı'nın desteğine başvurmuştur. Bu gerginlik yaklaşık yedi ay sürdü ve ABD ve AB temsilcilerinin önerdiği barış planının kabul edilmesiyle bir şekilde sona ermiştir. Ohri Anlaşması, aslında Makedonya'yı kurtarmak için uluslararası toplumun sunduğu bir fırsattı. OÇA (Ohri Çerçeve Anlaşması) Balkanlar'da 1990'larda diğer anlaşmalarda olduğu gibi uluslararası çevrelerden gelen baskı üzerine ve tarafların yapmış olduğu tavizler sonucunda gerçekleşmiştir. OÇA, Dayton Antlaşması gibi uluslararası çevrelerin Balkanlar'daki etnik çatışmaları sona erdirmek için taraflara empoze ettiği standart bir uygulamadır.

13 Ağustos 2001 yılında "Ohri Çerçeve Anlaşması" imzalandı. Ohri, Makedonya'nın güneybatısında yer alan bir şehir ve anlaşma bu şehrin adını almıştır. ve Arnavut ve Makedon temsilcileri arasında gerçekleştirilen ve Ohri görüşmeleri denen birçok görüşmeden sonra anlaşma oluşturulmuştur.[39] Georgievski ve Trajkovski, müzakereyi bir "sıfır toplamlı oyun" olarak gördü, Crvenkosvki, daha ılımlı bir bakış açısıyla, anayasada yapılan bazı mütevazi değişiklikler ile iç savaşın önlenebileceğini belirtti; iki Arnavut partisi de müzakereleri Makedonya Cumhuriyeti'ni kuran temel dayanakların değişmesinde bir fırsat olarak gördü.

[39]Bu anlaşmada Makedonya'nın Ohrid kentinde en büyük dört siyasal parti yer aldı (VMRO-DPMNE lideri ve başbakanı Lubço Georgevski, SDSM- Makedonya Sosyal Demokratik Birliği lideri eski başbakan Branko Crvenkovski, DPA/PDSH lideri Arben Xhaferi ve PDP'nin lideri İmer İmeri yanı sıra, Makedonya'nın cumhurbaşkanı Boris Trajkovski ve anlaşmanın garantörleri (NATO Genel Sekreteri George Robertson, ABD özel temsilcisi James Pardew ve AB Ortak Savunma ve Dıs Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve Fransız arabulucu François Leotard) tarafından imzalamıştır. "Потпишан мировниот договор", "İmzalanan Barış Anlaşması", https://mk.voanews.com/a/2916930.html, (Erişim Tarihi 13 Ağustos 2015)

Çerçeve anlaşmasında öngörülen temel ilkeler şu şekilde özetlenebilir: Makedonya Cumhuriyeti'nin egemenliği ve toprak bütünlüğünün değiştirilemezliği ve mutlaka korunması gerektiği; azınlık haklarının uygulanması; Arnavutçaya, "sınırlı" ikinci resmi dil statüsü verilmesi; isteğe bağlı çift dilde kimlik belgesi verilmesi; polis teşkilatında Arnavutlara%25 ve diğer azınlıkların nüfusuna oranına uygun miktarda görev verilmesi; Arnavutça eğitime daha fazla fon ayrılması; ana dilde öğretim anayasa ile garanti altına alınarak sekiz yıllık ilkokul ve lise eğitimine ek olarak bir yeniliğin daha eklenmesi, Makedonya genelinde %20'lik nüfus oranına sahip olan etnik grubun anadilde üniversite eğitiminin belli şartlar altında devlet tarafından desteklenmesi, ayrıca %20 ve üzeri bir kullanıma sahip dillerin de resmî dil olarak kabul edilmesi; ademi merkeziyet ilkesi açısından, yerel yönetim şeklinin gelişmesi ve vatandaşların devlete katılımının artması; dinde (Hıristiyanlık ve Müslümanlık) eşit muamele görülmesi; isteğe bağlı silah bırakan Arnavut militanların (UÇK) affedilmesi; ülkede bütün etnik grupların"eşit" muamele görmesi.[40]

Anlaşmanın imzalanmasının sonucunda Makedonya Cumhuriyeti fiili olarak iki uluslu bir devlet haline gelmiştir. OÇA ile azınlık hakları ve demokratik hak ve özgürlükler konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Anlaşma siyasi ve sosyal alanda etkili olmuştur. Anayasa'nın ademi merkeziyetçiliği, eğitim, dil kullanımı, semboller, etnik ve kültürel kimliği ifade etmesi gibi konularda önemli değişiklikler yapılmıştır.[41] Arnavut sorununun

[40]Рамковен Договор, "Çerçeve Anlaşması", http://www.siofa.gov.mk/data/file/Ramkoven_dogovor_mk.pdf, (Erişim Tarihi 13 Ağustos 2001).

[41]Fejzulla Shabani, "Marrëveshja Kornizë e Ohrit dhe ndryshimet Kushtetuese në Republikën e Maqedonisë", " Ohrid Çerçeve Anlaşması ve Makedonya Cumhuriyeti'nin Anayasası'ndaki Değişiklikler", Referate të prezentuara në Konferencën shkencore të mbajtur në UEJL më datë 2 Maj 2009 , " 2 Mayıs 2009 yılında Güneydoğu Avrupa Üniversitesinde düzenlenen bilimsel konferansta sunulan raporlar", "Perspektivat Euro-Atlantike te RM-se: Problemet, Sfidat dhe Realiteti Politik pas Deshtimit ne Samitin e NATO ne Bukuresht 2008", " Makedonya Cumhuriyeti'nin beklentileri: 2008 Bukreş Zirvesi'nin başarısızlığından sonraki sorunlar, zorluklar ve siyasi gerçeklilik", Tetovë, botimi Universiteti i Evropës Juglindore, "Güneydoğu Avrupa Üniversitesi Yayınları, Qershor 2009, Haziran 2009, s. 10-15.

önemli bir parçasını Makedonya'nın demografik yapısı göz önünde bulundurduğunda yerel yönetimler ve yerinden yönetim (decentralization) ilkesi oluşturdu. Batı Makedonya'da Arnavutların önemli sayıda olmaları ve hatta bazı bölgelerde çoğunlukta olduklarından dolayı merkezi idarenin belirli yetkilerinin yerel yönetimlere devredilmesi yerinden yönetim ilkesinin benimsenmesi ülkenin fiili olarak bölünmesi tehlikesini de beraberinde getirebilir. Bu yüzden Makedonlar güçlü bir merkezi idare yapısını savunmaktadır. Arnavutlar ise yerel yönetimleri savunuyorlardı.

Bütün bu olayları göz önünde bulundurursak, bu işin ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. AB ve ABD'nin bu dönemde rolü çok büyüktür. Önerdikleri reformlarla Makedonya'nın siyasi ve idari yapısı değişmiştir. Bir yandan etnik azınlıkların talepleri, diğer yandan özellikle ekonomik açmazlar nedeniyle bağımlı kılınan Batılı ülkelerin diretmeleri, Makedonya için değişimi zorunlu kılmıştır. OÇA'nn amacı, Makedonya'nın demokrasi ve güvenliğini temin etmek ve Makedonya'nın Avro Atlantik yapılanmasına katılmasını sağlamaktır. Sonuç olarak, "Çerçeve Anlaşması"nın imzalamasından sonra ülkede bütün etnik grupların ortak sorusu "Bu anlaşma Makedonya'ya barışı ve istikrarı getirecek mi?" olmuştur. Çerçeve Anlaşması, Makedonya demokrasi tarihinde yeni bir sayfa açmıştır.

C. Ohri Çerçevesi Anlaşması'ndan Sonraki Süreç ve Günümüze Etkileri

Önemli bir belgenin varlığının, uygulanmadığı sürece bir önem ifade etmeyeceğini tarihsel deneyimler kanıtlamıştır. Montesqieu'nun deyişiyle: "Bir yere gittiğimde o yerin yasaları güzel mi diye sormam, o yasalar uygulanır mı diye sorarım."

OÇA'nın imzalanması Makedonya'da bütün sorunların çözüldüğü anlamına gelmez. Yine de OÇA'nın, ülkede iki siyasi blok arasındaki en temel sorunlara çözüm sunduğunu söyleyebiliriz. OÇA kültür, dil, eğitim, kişisel belgeler, semboller, yerel seçimlerde ve

finansta, belediye sınırların kullanımını etkileyen konularda, ‘çifte çoğunluk’ ilkesini başka bir deyişle ‘Badinter çoğunluk’ ilkesini tanıtmıştır.

Ayrıca, bu anlaşma ülkede etnik grupların bir arada yaşamaları noktasında büyük bir adım ve başarı olarak sayılır. Fakat 2004 yılında gerçekleşen referandum, anlaşmanın uygulanmasında büyük bir engel teşkil etti. Anlaşmanın başlıca ilkelerinden biri ülkedeki etnik topluluklara özerklik tanımasıdır. Bunun için güçlü yerinden yönetim (ademi merkeziyetçilik) sürecinin uygulanması gerekir. Ademi merkeziyet, ülkenin yeni toprak düzenin uygulamasında kritik bir noktaydı. 2004 yılında Makedonya Parlamentosu tarafından Belediye Sınırları Yasası kabul edildi ve ülkenin toprak haritası yeniden çizilerek mevcut 123 belediye 84 belediyeye düşürüldü. Arnavut toplumunun % 20'nin üzerinde olması belediyelerin sayısı artırarak yerel yönetimde bu dilin Makedoncanın yanında resmi dil olması, bazı Makedon belediyelerin bu konuda kaybetmesi ile ademi merkeziyetçilik konusunda anlaşmazlık ortaya çıktı. Ayrıca, ülkenin güvenliği için çok önemli bir adımdı ve bunu ülkedeki bütün etnik gruplar destekliyordu. Uluslararası aktörlerin rolünün de bu süreçte çok önemli olduğunu belirtmek gerekir.[42]

Makedonya’nın NATO ve AB üyeliği konusundaki engelleri bütün ülkeyi etkiledi ve bu vesileyle etnik gruplar arasında bir yakınlaşma oluştu. Fakat, Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki ilişkilerde hala eleştiriler devam ediyordu. Öyle ki hükümetin, dil ve kültürün uygulama yasası hariç, tam eşit temsil ilkesini uygulamak için fazla çalışmadığı vurgulanıyordu. OÇA, ayrımcılığı ve eşitsizliği azaltmak ve birliği korumak için çok şey yapmıştır Fakat, ülkede demokrasinin güçlendirilmesi, hukuk normlarının uygulaması ve etnik gruplar arasında işbirliği konusunda yetkililerin hâla çalışması gerektiği gözüküyor.

[42]Karajkov, “Macedonia's 2001 ethnic war: Offsetting conflict. What could have been done but was not?,” s. 451-490.

OÇA'nın imzalanmasından itibaren etnik gruplar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi için çok şey yapıldı fakat hükümetin başlattığı Skopje (Üsküp) 2014 projesi özellikle etnik Arnavut gruplar arasındaki ayrımcılığı tetikleyip tekrar iki grup arasındaki durumu kötüleştirdi.[43]

Adil temsilcilik, özellikle Arnavutların üst düzey görevlerde yer alması ademi merkeziyetçilik ve dil kanununun tam olarak uygulanması konusunda hâlâ eksiklikler mevcuttur. Hükümet de bu konuda az miktarda finansal ve siyasi destek vermektedir. Dilin kullanımı anlaşma müzakerelerinde en zor olan konuydu. Arnavutların Makedonlar ile "eşit statü" talebi Makedonları her zaman tedirgin ediyordu. Böyle olunca ancak 7 yıl sonra, yani 2008 yılında dil yasası tam olarak yürürlüğe girdi. Böylece Arnavutça, belediye düzeyinde resmi dil olarak geçerli oldu ve belediyelerde %20 den az azınlıklar varsa, belediye konseyinin kararıyla kendi dilini kullanabilecekleri kararı alındı. Yetkinliklerin transferi hâlâ devam eden bir çalışmadır ve birçok belediye yetkileri hala Üsküp tarafından yönetilmektedir.

2008 yılından itibaren NATO ve AB üyeliği konusunda Yunanistan'ın çıkardığı engeller, zayıf ekonomi, etnik gruplar arasında uzlaşma sürecinin yavaşlaması, ülkeyi hayal kırıklığına uğrattı. Bu dönemden sonra ulusal gelecek için ortak vizyonun kaybolmaya başladığını görüyoruz. Makedon ve Arnavutlar için Makedonya'nın ne olması gerektiğini

[43]Bir önceki hükümet, Başbakan Gruevski liderliğinde , görkemli Üsküp 2014 projesi gerçekleşti. Hükümet bu projede çok siyasi ve mali sermaye geçirdi. Bu proje, milliyetçi imalar bulunduran bir kentsel dönüşüm projesidir. Ayrıca Avro Atlantik entegrasyonuyla ilgisi olmayan Yunaistan milliyetçiliğini kışkırtan bir projedir. "Üsküp 2014", etnik ve dini ayrıcalık açısından en belirgin örnektir. Bu projede "tarih", "mit", "folklor" gibi unsurlar içermektedir. Ayrıca, hükümet bu proje için 207 milyon Avro harcadı. Bkz., "Macedonia: Ten Years After the Conflit", Europe Report N°212 , *ICG,* 11 August 2011,s. 14-21., Утрински Весник „ Скопје 2014" чини 207 милиони евра, " Üsküp 2014" 207 milyon euro maliyetindedir", http://www.utrinski.mk/?ItemID=29A82B7D6FA19548BE92FF7418042A7D, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2013).

kendi kavramları ile ifade etmeye çalışalım: Makedonya, Makedonlar için üniter bir devlet, Arnavutlar içinse adem-i merkeziyetçi iki dilli bir federasyondur.

Makedonya'nın demokratikleşme ve temel özgürlükler noktasında yavaşladığını görüyoruz. Bu sıkıntılı ortamda, parti içi ve etnik gerilimler arttı, tartışma ve protestolar gündemde oldu. OÇA, o dönemde bir başarıydı çünkü Makedonya'yı hatta Balkanları büyük bir etnik krizden kurtardı. Fakat, tam anlamıyla uygulanmadı. Çünkü Arnavutlar, Makedonya siyasi sürecine entegre olamadıla ve hala iki etnik grup arasında tartışmalar yaşanmaktadır.[44] Peki, Makedonya olayı, diğer Balkan ülkelerine bir model olarak gösterilebilir mi ya da kendine özel bir model midir? sorusu aklımıza geliyor. OÇA örneği ve hassas dengeleri olan etnik grupların durumu, zaman zaman bölgede çok konuşuldu. OÇA'nın, Bosna'nın Dayton Antlaşmasından ve Kosova'nın 1244 sayılı kararından farkı, bu belgelerin uygulama kapsamının sınırlı olmasıdır. Bu durumda, OÇA, azınlık hakları ve etnik gruplar arasındaki ilişkiler konusunda Güneydoğu Avrupa'nın tarihsel bir belgesidir. Tabi ki bu belgeden bütün topluluklar için eşit haklar, ademi merkeziyetçiliğin önemi, anadilde eğitim ve yönetimin nüfusun %20'den fazlasını oluşturan yönetimden önemli dersler çıkartılabilir. Sonuç olarak, OÇA, çatışmanın özünde yer alan sorunları ele aldı ve işlevsel bir devlet yarattı diyebiliriz.[45]

OÇA'nın imzalanmasının üzerinden kaç sene geçtikten sonra bu konuda hala tartışmalar yaşanmaktadır. Hal böyle olunca şimdiye kadar ne değişti sorusu kafamızı kurcalamaktadır. Genel bir analiz yaptığımızda şu tablo karşımıza çıkıyor: Demokrasi var ama demokrasinin geleceği tartışmalı, NATO ve AB ile ilişkiler iyidir fakat bütünleşme yoktur, huzur var ama uyum yoktur. Bunu ispatlamak için 2004, 2008 ve 2011 yıllarında yapılan taleplere

[44]"Emri i Maqedonisë: Zgjidhja e nyjes", "Makedonya'nın adı: Bir Düğümün Çözümü", *Brifing për Evropë*, Nr. 52, ICG, Prishtinë/Bruksel, 12 janar 2009, s. 1-16.
[45]Blerim Reka, "Dhjetë vite nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit : A funksionon Maqedonia si shtet multietnik?", "Ohrid Çerçeve Anlaşmasından sonraki On yıl: Makedonya çok etnili bir devlet olarak mı?" Tetovë, *Conference co-funded by the EU,* 2011.

bakmamız gerekiyor. OÇA'nın tam uygulanması, aslında Makedonya'nın üniter bir devlet haline gelmesini ve Balkanlar'da güvenlik ve istikrarın olmasını sağlar.[46] OÇA'da öngörülen yasaların büyük çoğunluğu gerçekleşti fakat bunların uygulanması için daha fazla zaman gerekiyor. Bu anlaşma aynı zamanda Makedonya'nın Avro-Atlantik kuruluşlarına entegre olması için de bir yoldur. Son olarak, İki topluluk arasındaki anlaşmazlıklar ve Arnavutların ülkenin gidişatından ve durumundan memnun olmamaları, Makedonya'da etnik çatışma riskini sürekli canlı tutmaktadır. Mayıs 2015'te Kumanova'da yaşananlar, iç savaşa yol açacak boyutta olmasa da istikrarın ne kadar kolay bozulabileceğine işaret etmiştir.

III. Bağımsızlıktan sonra Makedonya'nın Dış Politikası

Osmanlı'nın Balkanlarda hakimiyet sürdüğü dönemde Makedonya, Üsküp, Manastır ve Selanik'ten oluşan bir vilayetti. Fakat Balkan savaşlarında bu bölge üç ülke tarafından paylaşıldı. Bu ülkeler de Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'dı. Bu ülkeler ilhak edilen bölgelerin isimlerini kendileri koydu: Yunanistan'ın kısmı "Ege Makedonyası", Bulgaristan'ın kısmı "Pirin Makedonyası" ve Sırbistan'ın kısmı "Vardar Makedonyası" olarak adlandırıldı. Böylece, 1913'ten itibaren bu ülkeler bir millet yaratma sürecine girdi ve Makedon kimliğini yok etmek için her türlü tedbiri almaya başladı.[47]

1989 yılından sonra bölge üzerinde etkin olan aktörler değişmeye başladı. AB, BM, AGİT ve ABD etkili olmaya başladı. Görüldüğü gibi bu dönemde büyük güçlerin de etkisi oldu. Soğuk Savaş, Balkan ülkelerini üçe böldü: Komünist şemsiyesi altında olanlar (Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan), Batı şemsiyesi altında olanlar (Türkiye ve

[46]Rizvan Sulejmani, "Sfidat e Marrëveshjes Kornizë të Ohrit: Dhjetë vite pas ", "Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın Zorlukları: On yıl sonra", Blerim Reka (ed.), Dhjetë vite nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit: A funksionon Maqedonia si shtet multietnik?, "Ohrid Çerçeve Anlaşmasından sonraki On yıl: Makedonya çok etnili bir devlet olarak mı?", Tetovë, *Conference co-funded by the EU,* 2011, s.65-71.
[47]Duncan M. Perry, "Macedonia: A Balkan Problem and a European Dilemma", *RFE/RL Research Report,* 19 June 1992, s. 36.

Yunanistan), Bağlantısız ülke olarak Tito'nun Yugoslavyası vardı. Bu bölünmeler ABD ve Avrupa'nın dikkatini çekti. Soğuk Savaş'tan sonra ise, Makedonya'nın bağımsızlık kararından komşu ülkeler de doğal olarak etkilendi. Özellikle bağımsızlık kararı konusunda komşu ülkeler tarafından birçok iddia ortaya atıldı. Bu dönemde Makedonya hem dış politika sorunlarıyla hem içerde siyasi istikrarsızlıkla baş başa kalmıştır. En yoğun baskı ise Yunanistan'dan geldi ve yeni ülke olduğu için 1990'ların başında Makedonya'nın belli bir dış politika stratejisinden bahsetmek zordu.

A. Komşularla İlişkiler

1. Yunanistan

Makedonya'nın, bağımsızlığını ilan etmesinden günümüze kadar Yunanistan ile hep sorunu oldu, Makedonya'nın yeni bayrağı, Anayasası ve ismi hakkında Yunanistan'ın karşı iddialarda bulunması Makedonya'yı BM ve diğer uluslararası örgütlerin tanıması için sorun teşkil etti. Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığına karşı ciddi eleştirilerde bulundu. 1991 yılında Makedonya'nın bağımsızlığından hemen sonra kabul edilen Anayasası'nın 49. maddesi[48] Yunanistan için tehlikeli bir madde sayılırdı. Yunanistan'a göre bu madde, kuzey Yunanistan'daki Makedonları ayrılıkçı eylemlere kışkırtan ve Yunan toprakları üzerinde yayılmacı emeller güden bir maddeydi.[49] Anayasanın 3. maddesinde sınırların sadece Anayasaya uygun şekilde değişebileceği belirtiliyordu. Bu da Yunanistan açısından irredantizmi çağrıştırıyor.[50]

[48]O dönemin Anayasasının 49. Maddesi şöyle diyordu:"Makedonya Cumhuriyeti, komşu ülkelerde yaşayan Makedon milletine mensup kişilerin ve Makedon sürgünlerin statü ve haklarını korur, kültürel gelişimlerini destekler, onlarla ilişkileri teşvik eder".
[49]Aristotle Tziampiris, *Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question,* Aldershot, 2001, s.50.
[50]Rossos, "The Disintegration of Yugoslavia", s.267-269.

1992 yılında Yunanistan ile isim tartışması yaşandı. İsim sorunu bu ülkenin hem dış politikasında hem iç politikasında önemli bir yere sahiptir. Sorun, ülkenin "Makedonya Cumhuriyeti" olarak ismini değiştirmesini talep etmesinden günümüze kadar sürüyor. Makedonya ismi yerine Yunan tarafı "Üsküp Cumhuriyeti" ismini kullanmayı tercih etti. Atina'ya göre tarihsel olarak da Makedonya ismi Yunanlılarındır ve Yunanistan böyle bir ülkenin varlığını kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Makedon tarafı ise bu ismin kullanımını reddediyor. Gelenekler, mitler, toplu anılar vs. Yunan kimliğinin inşasında önemli bir yer tutar. Dolayısıyla Yunanistan, Makedonya'nın bu konudaki taleplerinin aslında Yunan kimliğini tehdit ettiğini vurgulamıştır.[51] Ayrıca Yunanistan, Makedon diye bir etnik kimliği tanımadığını vurgulamıştır. Oradaki Makedonlar ya Bulgar ya da Slavofon Yunanlardır. Ayrıca, Makedonya'nın eski bayrağında kırmızı fon üzerinde on altı ışınlı Vergina Güneşi bulunuyordu. Oysa Yunan hükümetine göre Vergina Güneşi diye adlandırılan bu sembol bir Yunan sembolü idi. Bunun gibi başka sorunlar da Yunanistan'ı Üsküp'e karşı ticari ambargo (1993-1995) uygulamaya itmiştir.

BM, bu dönemde Makedonya'yı geçici olarak bir düzenleme ile "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanıdı.[52] Asıl darbe ABD'nin Makedonya'yı tanımasıyla geldi. ABD 3 Şubat 1994 yılında Makedonya'yı ülke olarak tanıdı. Akabinde Avustralya, IMF ve Dünya Bankası da tanıdı. Bu gelişmeler Yunanistan'ı doğal olarak rahatsız etti.

16 Şubat 1994 yılında Yunanistan, Makedonya'ya karşı tamamen bir ekonomik ambargo kullandı. Ticaret faaliyetlerin Selanik limanı üzerinden yapılmasını engellendi, Üsküp'teki konsolosluğunu kapattı, Makedonya mallarının ithalatını yasakladı ve tüm gümrük

[51]Anna Triandafyllidou, "National identity and the 'other'", *Ethnic and Racial Studies*, Vol.21, No.4, 1998, s.604-607.

[52] BMGK'nın 817/1993 sayılı kararıyla Makedonya'yı, Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM) olarak tanıdı.

noktalarını kapattı. Böylece içeride sosyal ve etnik gruplar arası gerginliklerle boğuşurken dışarda Yunanistan'ın ekonomik ambargosunun gelişi Makedonya'nın ekonomisini çökme noktasına geldi. 1994 yılının sonunda bu anlaşmazlığın sadece kayba neden olduğunu ve her iki tarafın da tükendiğini görüyoruz. Bu yüzden de 1995 yılında imzalanacak olan Geçici Anlaşma(Interim Accord) bir sürpriz değildi. Bu anlşma, 13 Eylül 1995 yılında BM ve ABD aracılığıyla iki ülke arasında imzalandı. İsim sorununun böylece BM görüşmelerinde iki tarafa bırakıldığını görüyoruz. Bu da her iki ülkenin statükosunun yararına işledi. 2004 yılına geldiğimizde, imzalanmış bir bildiri ile Manastır ve Selanik'te ekonomik ve ticari işler için konsolosluk büroları açılacaktır.

1995 yılı Balkanlar'da bir dönüm noktasıydı. Çünkü bu tarihte Dayton Antlaşması imzalandı ve Balkanlar bir yumuşama dönemine girdi. Bu yıl Makedonya Yunanistan ilişkileri açısından da önemli bir yıldı. Her ne kadar ilişkiler kötü olsa da 1995 yılında imzalanan Anlaşma iki ülke arasındaki ilişkilere olumlu bir yön verdi. Askeri, kültürel, eğitim, kalkınma ve altyapı gibi alanlarda iki ülke ikili ve çok taraflı işbirliği içine girdi. Ayrıca bu yıl Makedonya bayrağını değiştirdi ve bugünkü bayrağını, kırmızı fonu üzerinde altın renkli bir güneş bulunan benimsedi. Anayasada, Yunanistan tarafından tehlikeli görülen maddeler kaldırıldı.

Bu Anlaşma'yla ekonomik ilişkiler tekrar gelişti ve Yunanistan, Makedonya'nın en önemli yabancı yatırımcısı ve ekonomik ortağı haline geldi. Yunanistan Geçici Anlaşma'yla, aslında Makedonya'yı de facto olarak tanıdı.[53] İsim çözülmesi sorununda yeni umutlar açtı. İki ülke arasında en düşük düzeyde diplomatik ilişkiler ve ekonomik ilişkiler gelişecektir. Bu

[53] Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, "Diplomatic Relations with Greece", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

anlaşmayla bayrak sorunu çözüldü fakat isim sorununda bir anlaşmaya varılamadı. Bu da Yunanlıları hayal kırıklığına uğrattı.

1995 sonrası Yunan dış politikası, "yeni PASOK" (Panhellinion Sosialistiku Kinema) adı altında Costas Simitis tarafından yürütülüyordu. Bu dönemde Yunan dış politikası daha çok Batıya dönüktü ve uluslararası örgütlere önem veriyordu. Dolayısıyla, 1995 yılından sonra Yunanistan, Makedonya ile görüşmelerine devam etti ve iki ülke arasında ticaret normalleşmeye başladı. Fakat Simitis hükümetinde de isim sorunu hala devam etti.Aralık 1995'te Makedonya AB ile diplomatik ilişkilerini kurdu ve Mart 1996 yılında bu yeni ülke PHARE (Poland, Hungary: Assistance for Restructuring their Economies) programına katıldı. Ayrıca, dönemin Makedonya başbakanı Ljupco Georgievski, bu anlaşma çerçevesinde Yunanistan ile karşılıklı ekonomik ilişkiler geliştirdi ki bu Makedonya için önemliydi.[54]

1999 yılı Makedonya için kritik bir yıldı çünkü bir tarafta Kosova savaşı vardı, bir tarafta da içerde etnik gruplar arasında milliyetçilik alevlenmeye başlamıştı. İsim sorununa rağmen Yunanistan, Kosova savaşı (1998–1999) ve Makedonya'daki çatışma (2001) sırasında Üsküp'ün tavrını destekledi.

2004 yılında Yunanistan'da Neo Demokratia partisi güçlendi ve başbakan Kostas Karamanlis önderliğinde Makedonya ile bir bildiri imzalandı. Bu bildiri ile Manastır ve Selanik'te ekonomik ve ticari işler için konsolosluk büroları açılacaktır. Bu yıldan sonra işbirliği 2004 sonuna kadar devam etti. Bu yılın sonunda Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Makedonya ile karşılıklı ilişkilerin dondurulmasına karar verdi. 2008 yılında Makedonya,

[54] Valinakis, G. and Dalis, S. (ed.),"The Skopje Question: Attempts Towards Recognition and the Greek Position", Official Texts 1990-1996, 2nd ed. Athens, Sideris/*ELIAMEP*, 1996; For the text of the Interim Accord Text bkz., http://www.hri.org/docs/fyrom/95-27866.htm, (Erişim Tarihi 13 Eylül 1995).

Hırvatistan ve Arnavutluk ile birlikte NATO üyeliğine başvurdu. Nisan 2008 yılında NATO Bükreş Zirvesi gerçekleşti. Bu sefer de Makedonya, Yunanistan'ın vetosuyla karşılaştı. 2009 yılında az da olsa ilişkiler düzeltilmeye başladı. Fakat Makedonya ile yapılan bütün karşılıklı anlaşmaların Yunanistan parlamentosu tarafından hala onaylanmadığını görüyoruz. 2012 yılından günümüze kadar çok az sayıda görüşme gerçekleşti.[55] Bu yüzyılın başında Balkan devletleri milliyetçiliği bir kenara bırakıp bölgede komşular arasında iyi ilişkiler, bölgesel işbirliği ve Avro Atlantik kurumlarına katılma konusunda politikalarını yönlendirmeli. Her ne kadar Yunanistan'ın lehine değilse de Makedonya'yı yaklaşık 110 ülke "Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanıdı. Bunlar arasında BM Güvenlik Konseyinde Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Çin gibi üç daimi üyesi bulunuyor. Fakat görüyoruz ki, Geçici Anlaşmanın imzalanmasından 10 yıl sonra bile isim sorunu iki ülke arasında hala çözümlenmiş değildir.[56]

2. **Yugoslavya**

Yugoslavya, Makedonya'nın bağımsızlığını ilk başta tanımadı. Fakat 1995 yılı iki ülke arasında bir dönüm noktası oldu. Bu yıl Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne uygulanan BM yaptırımları kaldırıldıktan sonra Makedonya ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin normalleşme süreci başlamıştır. Bir yıl sonra iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalandı ve ticarette büyük bir artış gözlendi. Makedonya'nın Yugoslavya ile sorunu dini kökene dayanmaktadır. Makedon Ortodoks Kilisesi 1967 yılında Sırp patrikliğinden ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. 1991 yılında Makedonya bağımsızlığını ilan

[55] Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, "Diplomatic relations with Greece", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (04 Nisan 2019).
[56]Evangelos Kofos, "The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje:
Is there an Option for a Breakthrough?", *ELIAMEP,* Athens, April 2009, s.1-4.

ettiğinde, ülkenin Sırp Ortodoks Patrikhanesine bağlanması konusunda Sırp baskıları artmaya başladı. Bu da iki ülke arasında gerginliği oluşturan bir unsur olmuştur.[57]

İki ülke arasında diplomatik ilişkiler 1996 yılından beri kurulmaya başlamıştır. Uluslararası örgütlere üye olma iki ülkenin öncelikli hedefleridir. Ayrıca her iki ülke yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri olmuştur. İki ülke arasında hala Kosova Ortodoks Kilisesi sorunları devam etmektedir. Şimdiye kadar 60'tan fazla anlaşma imzalandı. Bunlardan 53'ü yürürlüğe girdi.[58]

3. **Bulgaristan**

1990'ların başında Bulgaristan komşularına karşı daha dikkatli politikalar izlemeye başlamıştır. Özellikle, Yugoslav krizinin patlaması Bulgaristan'ın endişelerini daha da artmıştır. Bu dönemde Bulgaristan, Batı'ya karşı ilgi duyuyordu ve Batı kuruluşları nezdinde saygınlık kazanmak için Bulgaristan'ın irredantist politikalardan vazgeçtiğini görüyoruz. Bulgaristan, Makedonya'yı resmi adıyla tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur 15 Ocak 1992.Fakat, Makedon ulusunun ayrı bir ulus olmadığını, Makedonların aslında Bulgar olduğunu ve Makedoncanın Bulgarcanın bir şivesi olduğunu belirtti.[59] Bulgaristan AB ve NATO üyesi olduğundan son dönemde Pirin bölgesinde olan Makedon azınlık haklarına önem vermeye başladı.[60] Bulgaristan bu önemli adımı sadece kendi vatandaşları için değil aynı zamanda Balkanlar'da istikrarı sağlamak için de atmıştır.[61] Bir taraftan Makedonya'yı

[57]Hugh Poulton, *Who are the Macedonians*, Indiana University Press, 1995, s.180-182.
[58]Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs ,"Diplomatic relations with Republic of Serbia", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood , (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).
[59]Elizabeth Pond, *Endgame in the Balkans: Regime Change, European Style*, Washington, D.C**,** Brookings Institution Press, s.48.
[60]James Pettifer , "Macedonia – Recognition, Referendum, Resignation", *Balkans Series 04/39,* December 2004, s. 3-4.
[61]Lyubomir Ivanov, "Bulgarian Policies on the Republic of Macedonia", Sofia, Published by the Manfred Wörner Foundation, March 2008.

ülke olarak tanıdı fakat diğer taraftan da her iki ülkede yaşayan Bulgar ve Makedon azınlığı bulunuyordu. Bu da Bulgaristan'ın toprak bütünlüğünü tehdit ettiği anlamına gelmekteydi. Bir sene sonra, 31 Aralık 2013 tarihinde iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kuruldu, ekonomik işbirliği gelişti. Şimdiye kadar 75 karşılıklı anlaşma ve sözleşme imzalandı.[62]

4. **Arnavutluk**

Arnavutluk, Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana Makedonya ile ekonomik işbirliğini sürdürmüşse de, Üsküp'ün kriz döneminde, topraklarında yaşayan Arnavut nüfusu gerekçe göstermesi Tiran'la ilişkileri olumsuz etkiledi. Makedonya'daki en büyük azınlık grubu Arnavutlar olduğu için bu durum Makedon hükümetinin Arnavutluk'la dostça ilişkiler kurmasında her zaman engelleyici bir etken olmuştur.[63] Arnavutluk'un Makedonya'daki Arnavut partilerin taleplerini desteklemesi, iki ülke arasında gerginlik nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

1991 yılında sadece Arnavutluk, diğer komşu ülkeler gibi Makedonya'yı herhangi bir iddia olmadan tanıdı. İki ülke arasında tek tartışma alanı Makedonya'daki Arnavutların hakları ve talepleri olmuştur. Makedonya ile Arnavutluk diplomatik ilişkilerini 1993 yılından itibaren düzenledi. İki ülke arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşti. 1997 yılında Arnavutluk'ta siyasi ve sosyal altyapıda bir çöküntü yaşandı.[64] Bu kriz genel seçimlerle sona erdi. Oluşturulan yeni hükümetin beyanları Makedonya ile ilişkisinde yeni adımlar ortaya attı. Yeni hükümetin Makedonya ile sorunların diyalog yoluyla çözümlenmesi, Makedonya'daki Arnavutların yasalar çerçevesinde sorunlarının çözülmesi ve aşırı Arnavut

[62]Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs ,"Diplomatic relations with Republic of Bulgaria", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).
[63] James Pettifer, "The New Macedonian Question", International Affairs, Vol. 68, No.3, http://www.jstor.org/stable/2622967, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2012).
[64]Alice Hills,"Macedonia and Albania", *The Adelphi Papers*, Vol. 44, No. 371, 2004, s.69.

partilerinin desteklenmeyeceğine dair beyanları iki ülke arasında bir yumuşamaya vesile oldu. Bu dönemde iki ülkede de ekonomik sıkıntı yaşandığından ekonomik işbirliğin gerçekleşmesi pek mümkün değildi.

2001 yılında Makedon-Arnavut krizinin ortaya çıkması doğal olarak Arnavutluk'u da etkiledi. Arnavutluk bu dönemde temkinli davrandı ve denge politikası izlemeye karar verdi. Fakat Makedonya'nın azınlık haklarını ihmal etmemesi gerektiğini vurguladı. Çünkü iki etnik grup arasında diyalogun tek çıkış yolu bu olabilir. Ohri Anlaşmasından sonra da iki ülke arasında ilişkiler olumlu gitmeye başladı.

Makedonya ve Arnavutluk AB, NATO ve bölgesel işbirliği çerçevesinde, benzer politikalar yürüttü. Karşılıklı düzeyde iki ülke parlamenter işbirliğine önem verdiler. Ekonomik işbirliği de iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir yer alır. Ayrıca iki ülke arasında bir başka önemli öncelik de Avrupa fonlarının daha etkin kullanılmasıdır. İki ülke arasında birçok anlaşma imzalandı ve karşılıklı ziyaret gerçekleşti.[65]

5. **Kosova**

Kosova'nın nüfusu yaklaşık iki milyon olmasına karşın, çoğunluğu Arnavut olduğu için Makedonya'yı yakından ilgilendirir. Makedonya'daki Arnavutların statüsü de Kosova'yı etkiler. Kosova krizi, Makedonya'nın toprak bütünlüğünü tehdit etti. Daha sonra da aynı şekilde KFOR ve UNMIK'in (United Nations Mission in Kosovo)'in gelmesiyle Makedonya ve Kosova sınırında organize suç örgütlerinin faaliyetleri ve yasa dışı ticaret gerçekleşti.[66] Kosova'nın bağımsızlığından sonra Makedonya ile ilişkiler normale dönmeye başladı ve

[65]Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, "Diplomatic relations with Republic of Albania", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).
[66]Hills, "Macedonia and Albania", s.59.

2013'ten bu yana iki ülke arasında birçok anlaşma imzalandı ve karşılıklı ziyaretler gerçekleşti.[67]

B. Batı'yla ilişkiler

1. Makedonya'nın Avrupa Birliği ile İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünyanın her yerinde olduğu gibi Avrupa'da da siyaset, ekonomi ve güvenlik alanlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler doğal olarak Balkanları da etkilemiştir. Bölgede oluşan hegemon boşluğu beraberinde çatışmaları ve istikrarsızlığı getirmiştir. AB, 1990'ların başından itibaren bölgede gelişmelerin bir parçası olmuştur. AB için Balkanlar, Avrupa'da tekrar bir savaş ya da istikrarsızlığın çıkmaması için önceliklidir. Balkanlar Avrupa'nın bir parçasıdır ve herhangi bir istikrarsızlığın ortaya çıkması doğrudan Avrupa'yı da etkilemektedir. Bu yüzden, örgütün bölgede güvenliğin sağlanmasında etkin rol oynayacağı öngörülmektedir.

Soğuk Savaş'tan sonra, AB için Yugoslavya krizi Avrupa'nın güvenliği konusundaki ilk sınavı olacaktı. Çünkü Soğuk Savaş döneminde bütün meseleler ABD ve NATO sorumluluğu altındaydı. Kriz ortaya çıktığında ilk başta ABD bunun Avrupa'nın bir sorunu olduğunu belirterek bölgeyle fazla ilgilenmemiştir. Bu dönemde, AB'nin sorunlarını çözmek için bölgede yoğun diplomatik girişimlerde bulundu. İlk başta AT Yugoslavya'ya silah ambargosu uyguladı ve ekonomik yardımlarını askıya aldı. Ateşkesin uygulanması için girişimlerde bulundu fakat yine de başarılı olamadı. Kriz tırmanmaya başlayınca AB bu konuda etkisiz kaldı.

[67]Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs ,"Diplomatic relations with Republic of Kosovo", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

1992 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarının AT tarafından tanınması ile Yugoslavya on yıl sürecek olan bir savaş ve parçalanma dönemine girdi. 1991'den başlayarak 1999 Kosova krizine kadar AT'nin özellikle Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında birçok karar çıkartmasına rağmen AB Yugoslavya krizi sırasında ve sonrasında yaşanan çatışmalarda etkisiz kalmıştır. Örgüt bölgede başarılı olmak için genişlemeyi bir dış politika aracı olarak kullandı. Birliğin güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermek ve istikrarsızlığın yayılmasını engellemek için bu metot kullanılmıştır. Bu da diğer genişlemelerden farklılık gösterir. Royaumont süreci bölgeye yönelik kapsamlı bir politika olarak görüldü ve bu konuda önemli adımlar atılmaya başlandı.

Diğer önemli adım da, Bölgesel Yaklaşım politikasıdır. Royaumont süreci başladıktan yaklaşık bir yıl sonra, 1996 yılında "Bölgesel Yaklaşım" (Regional Approach) olarak adlandırılan bu politika ile Arnavutluk'a ve eski Yugoslavya coğrafyasındaki devletlere yöneliktir. Bu çerçevede, bahsettiğimiz devletler arasında işbirliğinin geliştirilmesi, ekonominin ve altyapının yeniden inşası, serbest pazar ekonomisine geçişin sağlanması için Topluluk fonlarından yardım yapılması öngörülmüştür. Fakat bu dönemde mali kaynakların yetersizliğinden dolayı bu yaklaşım sınırlı kalmıştır. Ayrıca, Kosova'da çatışmanın başlamasında AB çok etkili olmadığı için yaklaşım sınırlı kalmıştır 1999 yılına kadar alınan önlemler etkisiz kalmıştır. Yugoslavya krizi kontrolden çıktıktan sonra devam eden savaşın durdurulmasına yönelik bütün girişimler AB platformundan BM platformuna taşınmıştır. 1994 yılında ABD, Rusya Federasyonu, Fransa, Almanya ve İngiltere'den oluşan Temas grubunun kurulması ile AB'nin rolü tamamen ortadan kalkmıştır. ABD 1990'larda AB'ye ders vermek için Balkanlar'dan yararlanmıştır. AB'nin çok iddialı bir giriş yapmasına rağmen, Balkanlar'da bu dönem Washington'un başarısı ile kapanmıştır. Bosna Savaşına son veren Dayton Anlaşmasının imzalanmasında en büyük katkı ABD'nindi. Dayton'dan sonra

AB bazı girişimler başlatsa da başarısız oldu. AB'nin daha kararlı bir girişim için 1999'dan yani Kosova savaşından sonra ortaya atılan İstikrar ve Ortaklık Sürecini beklemesi gerekiyordu. 1995 yılında bölgede çatışmalar geçici bir süreliğine durmuş olsa da 1999 yılında Balkanlar tekrar uluslararası gündemin en üst sıralarındaydı. 1999 Kosova müdahalesi ile AB, hem ortak dış ve savunma politikası mekanizmalarını hem de Balkanlardaki rolünü yeniden değerlendirmeye karar vermiştir. Kosova'daki müdahale ABD önderliğinde gerçekleşmesine rağmen, bu süreçte AB ülkelerinin müdahaleye katılması, AB'nin bölgeye yönelik girişimlerde bulunması için önemli bir fırsat olarak algılanmaktaydı. Dayton'da olduğu gibi Kosova Savaşında da ABD liderliği vardı. Fakat bu sefer müdahale AB ülkeleri ile beraber gerçekleşti.

Böylece, 1990'larda Balkanlar'da ciddi bir darbe alan AB, 2000'lere geldiğimizde bu bölgeye yönelik daha ciddi adımlarla hareket etmeye başladı. Avrupalılar 2000'lerde Balkanları Batılılaştırıp, onu Avrupa'nın bir parçası haline getirme düşüncesindeydiler. Bu nedenle hemen şu soru aklımıza gelmiştir: Acaba AB bu bölge üzerinde bir hegemonik güç oluşturma yolunda mıdır? 2000'lerin başında ABD, Balkanları yavaş yavaş terk etmeye başladı ve ilgisini daha fazla Ortadoğu'ya yöneltti. Bu bölge Avrupa için hala önemliydi ve etkinliğini artırmak için bölge devletleri ile ilgili birtakım girişimlerde bulundu. Avrupa, Balkanların bütünleşmesi için gerekli yönetim, güvenlik, hukuk ve ekonomi sektörlerindeki reformlara öncülük edecek, ABD ise yardımcı olacaktı. AB'nin karşılaştığı bütün bu sorunlara rağmen 1999 yılında Batı Balkan ülkeleri olarak nitelendirdiği ülkelere tam üyelik perspektifini vererek bu devletleri genişleme kapsamına almaya karar verdi. Çünkü AB'nin istikrarı ve güvenliği sağlayabilmesi için Balkanların sistemin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.Aynı zamanda Güneydoğu Avrupa'da etkinliğini artırırsa uluslararası alanda da prestijini artmış olacaktır ve bölgede önemli bir aktör konumunda

olacaktır. 1999'dan beri AB, Balkanlarda iki önemli girişimde bulundu. Birincisi, İstikrar Paktı, ikincisi İstikrar ve Ortaklık Süreci'ydi (SAP- Stabilisation and Association Process) Bu süreç Balkanlarda kalıcı bir barış ve istikrarın oluşturulmasını amaçlıyordu. Bu süreç çerçevesinde, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA- Stabilisation and Association Agreement), reformlara uyum sağlayan ülkeler ile imzalanması öngörülmüştür. Dolayısıyla, bu süreçle AB bu bölgede ilk defa stratejik bir adım atmış oluyordu. Ancak, diğer Orta ve Doğu Avrupa devletlerinden farklı olarak bu bölge ülkelerine entegrasyon sürecine geçmeden önce, bazı önlemler alması gerekiyordu. Feira Zirvesi 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde yapıldı ve bu Zirvede Batı Balkan ülkeleri için ilk defa potansiyel aday ülke ifadesi kullanılmıştır. Haziran 2002 Feria Zirvesi Sonuç Bildirgesinde ise AB'nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, AB'ye potansiyel aday ülke olabilecekleri belirtilmiştir. Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesine, Kopenhag (Aralık 2002) ve Brüksel (Mart 2003) Zirveleri Sonuç Bildirgelerine atıf yapılmıştır ve Batı Balkan ülkelerinin gerekli şartları yerine getirdikleri zaman AB'ye üye olabileceklerini vurgulamıştır. Kopenhag Kriterleri bölge ülkeleri için önemli bir yere sahiptir.[68]

Ocak 2007'de Bulgaristan'ın ve Romanya'nın ve daha sonra 2013'te Hırvatistan'ın örgüte üye olmasıyla bölge devletlerinin üyeliği konusunda yeni umutlar doğdu. Hırvatistan'dan sonra, AB ile bütünleşme yolundaki ikinci Batı Balkan ülkesi Makedonya'dır. Fakat, bu ülkenin en büyük engeli Yunanistan'dır. 17 Aralık 2005'te "aday ülke" statüsünü kazanmasına rağmen bu ülkenin AB üyeliği yolundaki önemli engel, olası Yunan vetosudur. Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Yunanistan-

[68]Feria Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU,* No:6, 2000, paragraf I.49.66-69., Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU*,No:6, 2003, paragraf 40-43., Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU*, No:12, 2002, paragraf 23.

Makedonya arasında gerginlik AB'ye taşınmıştır. Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığını tanımamıştır çünkü Makedonları eski Yunanlılar olarak nitelendirmiştir ve Makedon kültürünün Helen kültürünün bir parçası olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ayrıca, "Makedonya Cumhuriyeti" yerine "Üsküp Cumhuriyeti" terimini kullanmıştır. Makedonya'nın bağımsızlığından sonra AT, Badinter Komisyonu kararları ile bu ülkeyi tanımıştır fakat Yunanistan bu karara itiraz etmiştir. Makedonya'nın bağımsızlığın, Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini iddia etmiştir. Fakat bu dönemde Makedonya ekonomik, siyasi ve askeri açıdan çok zayıftı ve bunu yapması mümkün değildi. AB içinde Yunanistan'a karşı bu konuda eleştiriler gelmeye başlamıştır. Ayrıca, Yunanistan'ın Makedonya'ya karşı uyguladığı ekonomik ambargoya da karşı çıkmışlardı. Bu yüzden Yunanistan, AB içinden gelen tepkilerden dolayı Makedonya'ya karşı dış politikasını yumuşatmaya başlamıştır. Fakat isim konusunda görüşlerinin hala aynı olduğunu belirtti. Dolayısıyla, Yunanistan Makedonya'yı tanımama konusunda AT içinde baskısını artırmaya başlamıştı. AT bu konuda çözüm aramaya başlamıştı ve iki ülke arasında görüşmeler sağlamıştır. Fakat her defasında görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Yunanistan tutumundan vazgeçmedi ve Makedonya'yı "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" olarak adlandırmaya devam etti. 2000'li yıllara gelindiğinde, Yunanistan bu ülkeye karşı tavrını değiştirmeye başladı ve bu ülke ile ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Dış politikasında olan bu değişimin sebebi de Balkanlarda söz sahibi olmak istemesidir.

1991 - 1994 ve 2006 - 2011 döneminde iki ülke arasında yoğun diplomatik çabalar olmasına rağmen Makedonya'ya ekonomik ambargo uygulandı, ikinci dönemde NATO'ya üye olma konusunda başarısız oldu ve AB ile resmi müzakereleri başlatmak için kesin bir tarih verilmedi. Bütün bu gelişmeler Brüksel'e gitmek için önce Yunanistan yolundan

geçmesi gerektiğini gösteriyordu.[69] Bölgenin istikrarsızlığı ve komşularıyla birçok sorunu olmasına rağmen, Makedonya Avrupa ve Transatlantik kuruluşlara üyelik konusunda çok çaba harcadı ve bunu dış politikasında öncelikli gördü. AB'nin de Makedonya'ya yönelik politikasının temel amacı, bu ülkede demokratikleşme sürecini desteklemek, ülkenin kurumsal yapılarını güçlendirmek, ekonomik ve siyasi dönüşümünü AB ilke ve standartlarına göre desteklemek ve ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının artmasına yardımcı olmaktır.

AB ile resmî ilişkiler aslında 1990'ların ortalarından itibaren başlamıştır. Makedonya, 1996 yılında ekonomik yardım programı PHARE kapsamına alınmıştır. Bunda Yunanistan'ın Makedonya'ya ekonomik ambargosunu kaldırmasının etkisi vardı. Dolayısıyla 1995-1996 yılından itibaren AB'nin Balkanların bu kilit ülkesiyle ilişkilerini başlatma konusunda önemli adımlar atmaya başladığını görüyoruz.[70] 1997 yılında AB'nin Bölgesel Yaklaşım politikasını başlamıştır. Örgüt ile ikili ilişkiler aslında bu yıldan itibaren başlamıştır ve imzalanan İşbirliği Anlaşmasıyla hukuki bir zemin hazırlanmıştır. 1999 yılına geldiğimizde AB, bölgede SAP'ı başlattı ve Makedonya'yı da bu kapsama almaya karar verdi.[71] Makedonya bu sürece olumlu baktı ve bunun kendisi için önemli bir fırsat olduğunu belirtti. 26 Nisan 1999 tarihinde AB, SAA için gerekli şartları yerine getirmesini göz önüne alarak görüşmelerin başlaması yönünde karar almıştır.Mart 2000 yılında AB, Makedonya ile SAA görüşmelerini başlatmıştır. Ayrıca Kosova krizinin ardından ülkedeki Arnavutlar ile yaşanan sorunlar, ülkenin entegrasyonunu olumsuz etkiledi. Görüşmeler sonucunda Nisan 2001 tarihinde SAA imzalanmıştır. AB, SAA'yı, Balkan ülkelerinden ilk olarak Makedonya ile

[69]Aristotle Tziampiris, "The Macedonian name dispute and European Union accession", *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol. 12, No. 1, 2012, s.157-165.
[70]Dimitris Papadimitriou, "The EU's strategy in the post-communist Balkans*", Southeast European and Black Sea Studies,* Vol. 1, No.3, 2001, s.74-80.
[71] Milestones in the Relations between the EU&Former Yugoslav Republic of Macedonia, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/macedonia/index.htm, (Erişim Tarihi 18 Haziran 2003).

imzalamıştır.[72] Makedonya'dan sonra Ekim 2001'de Hırvatistan ve 2002 sonunda ise Arnavutluk ile imzalamıştır. Haziran ayında ise geçici anlaşma imzalanarak anlaşmanın ticari hükümleri yürürlüğe girmiştir.

2001'de ülkede yaşanan kriz yüzünden AB ile ilişkiler yavaşlamaya başlamıştır. Yaşanan etnik temelli kriz, ülkeyi entegrasyon konusunda olumsuz etkiledi ve SAA'nın yürürlüğe girebilmesi için ancak 2004 yılını beklemesi gerekiyordu. Bu dönemde AB, CARDS (Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilisation) ve IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) yoluyla ülkeye ekonomik destek sağladı ve iki yıl sürecek olan Acil Tepki Mekanizması adı altında bir program ile destek verdi.[73] Bütün sorunlara rağmen AB, Makedonya'nın OÇA'yı uygulaması için her türlü yardımda bulundu. Bu çerçevede AB, Nisan 2003'te Concordia diye adlandırılan bir askeri operasyon ve 2004 yılında Proxima adlı bir polis misyonu bulundurma kararı aldı. AB'nin Makedonya'da bu şekilde bulunması, OÇA'nın uygulanması ve ülkedeki istikrarı ve güvenliği sağlamak açısından önemlidir. Bir AB polis görevi olan "EUPOL Proxima" harekatı Aralık 2003'te başlamıştır ve 2005 yılında sona ermiştir. Aralık 2005'ten itibaren, (European Union Police Advisory Team-EUPAT) diye adlandırılan ve altı ay süre ile polis uzmanlarından oluşan bir ekibin bölgede görevlendirilmesine ve destek hizmeti sağlamasına karar vermiştir. Anlaşmanın imzalanmasından sonra ise AB bu ülkede daha etkin olmaya başladı ve Makedonya'da istikrarın sağlanması için ekonomik ve teknik destek vermeye başladı. AB'nin bu tavrı Makedonya için bir umuda işaret ediyordu. Makedonya ile ilişkilerini de bu

[72]Adam Fagan, *Europe's Balkan Dilemma Paths to Civil Society or State-Building?*, London, I.B.Tauris, 2010, s.20.
[73]Gorica Atanasova & Ian Bache, "Europeanization and F.Y.R. Macedonia:towards a compound polity?", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 10, No.1, 2010, s.56-89.

kapsama almıştır. Diğer Balkan ülkeleri gibi bu ülke için de AB üyeliği dış politika önceliklerinden biri olmuştur.[74]

22 Mart 2004'te ise Makedonya, AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon 17 Mayıs'ta, bu ülkenin başvurusunu incelemeye almıştır.[75] SAA'yı imzaladıktan dört yıl sonra yani 1 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmesi ile birlikte ortaklık statüsüne yükselmiştir. Bir yıl sonra, Komisyon'un 2005 yılında yaptığı tavsiye üzerine AB Konseyi 17 Aralık 2005'te Makedonya'ya AB'ye adaylık statüsünü tanıdı.[76] Fakat resmî müzakerelerin başlatılması için kesin bir tarih verilmemiştir. Makedonya tam üyelik başvurusundan sonra, anlaşmanın gereklerini yerine getirerek tam üyelik şartlarını uygulamaya başlamıştır. Böylece Makedonya AB ile ilişkilerinde tam üyelik adaylığı konusunda ilk adımı atmış oldu. Fakat aday statüsünde olmasına rağmen üyelik müzakereleri hala başlamamıştır. Yunanistan'ın, isim anlaşmazlığı yüzünden Makedonya'nın AB üyeliğine karşı çıkması sonrasında 2008 yılından beri müzakere tarihleri sürekli ertelenmiştir. Ayrıca, Makedonya'nın AB müzakerelerine başlayabilmesi için AB Komisyonun ilerleme raporlarında olumlu adımlar attığını belirtmesi gerekir. 2008 yılında Komisyonun ilerleme raporunda yolsuzluk ve kamu hizmetinde bağımsızlık eksikliğinin var olduğu ve verimliliğin az olduğu belirtilmektedir. Ülke içinde etnik gruplar ile Makedon çoğunluk arasında işbirliğinin olması AB için önemlidir. Ayrıca, AB ilerleme raporlarında OÇA'dan sonra ülkede demokrasinin ve güvenliğin AB ilkelerine göre uygulamasında birçok eksiklik olduğu anlaşıldı. 2001 krizden bu yana, AB tarafından finanse edilen programlar anlamlı oranda arttı ve ülkede yaşanan azınlık sorunlarına çok önem verildi. 2013 yılına geldiğimizde AB ile

[74]Vasil Tupurkovski, "The Balkan Crisis and the Republic of Macedonia", Constantine P. Dono Poulos, Kostas Messas (ed.), *Crisis in the Balkans*, Colorodo, Westview Press, 1997, s. 149-150.
[75] EU Relations with the Former Yugoslav Republic of Macedonia, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/fyrom/index.htm, (Erişim Tarihi 21 Aralık 2001).
[76]Elizabeth Pond, *Endgame in the Balkans: Regime Change, European Style*, Washington, D.C , Brookings İnstitution Press, 2006, s.172-186.

Makedonya arasında üst düzey diyaloglar gerçekleşti ve aynı yılın ilerleme raporunda olumlu adımlar atılmaya başlandığını görüyoruz. Ayrıca, Makedonya'ya AB ülkelerine vize serbestisi hakkı verilmesi önemli adımlardan biridir.[77]

2. Makedonya'nın NATO'yla İlişkileri

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun önemi artmaya başladı. Özellikle 11 Eylül olayları NATO'nun küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmesinin önünü açmıştır ve ABD'nin kıta Avrupa'sındaki varlığını sürdürebilmesine zemin hazırlamıştır. Avrupa-Atlantik entegrasyonu, bölgenin güvenlik ve istikrar sorunlarının çözümünde önemlidir.[78] AB gibi NATO da bu dönemde genişleme stratejisini devreye soktu. Örgütün genişlemesindeki temel hedefi, kıta Avrupası'nda istikrarsızlığın ortadan kaldırmasına ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmaktır.[79]

Genişleme sürecinin kurumsal temelini oluşturan BİO (Barış İçin Ortaklık Programı) Bu

Program 1994 yılında kuruldu. Temel amaçlarından biri NATO ile ilişkilerini geliştirmek ve faaliyetlerde bulunmaktır.[80] Bu programla birçok ülkenin dış politikalarında oluşan "NATO üyeliği" vizonunu canlı tutma imkanı sağlanmıştır. NATO, BİO programını Balkanlarda çatışma risklerini azaltmak için kullanmıştı. NATO'nun Balkanlarda etkinliği Bosna savaşı başlarında yani 1992 yılından itibaren başlamıştı. Gerçekleşen Oslo Balkanlar toplantısında barışı koruma görevlerini desteklemeye istekli olduklarını ifade ettiler. Birkaç

---

[77] Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, *EU Membership*, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/goals-and-priorities/eu-membership , (Erişim Tarihi 01 Mart 2019).

[78] "NATO ve Balkanlar: Daha Geniş Entegrasyonun Önemi", NATO dergisi, 2007, http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art3.html, (Erişim Tarihi Yaz 2007).

[79] Ainius Lašas, *European Union and NATO Expansion Central and Eastern Europe*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, s.68.

[80] 2011 yılından bu yana ise, programın prenipleri ve faaliyetleri tüm NATO ortaklarına açıktır. Avrupa Antlantik ortakları, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İşbirliği Grişimi ve küresel ortaklıklar arasında olabilir. Daha detaylı bilgi için bkz.; The Partnership for Peace programme, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 07 Nisan 2016).

yıl sonra ise, Balkanlarda çatışmalar alevlenmeye başlayınca, 1994 yılında örgütün siyasi ve askeri faaliyetlerini genişletmesi gerekti. Bu yıl ilk kez kuvvetleriyle savaşa dahil oldu. 1995 yılında Dayton Barış Anlaşması imzalandığında NATO'nun da katkısı çok büyüktü ve BM Güvenlik Konseyi 1031 sayılı kararı ile 60.000 askerden oluşan Barış Uygulama Gücü'nü (IFOR) oluşturdu. Barış ve istikrarın sağlaması NATO'nun sorumluluğu altındaydı ve bu NATO'nun üstlendiği ilk barışı koruma operasyonuydu. Ayrıca, 1998 yılında Kosova'da savaş tırmanınca NATO, 1999 yılında buraya askeri müdahale yapmak zorunda kaldı. Bugün Kosova Gücü (KFOR), NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesindeki en büyük operasyonel konuşlandırmasıdır. 2001'de eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Arnavut kökenli grupları dağıtma ve silahlarına el koyma eylemlerini de üstlendi. Ayrıca NATO, Saraybosna, Üsküp, ve Tiran'da yerel karargahlarını muhafaza etmektedir.

Balkanların küçük ülkesi fakat en hassas etnik dengelerde oturan örgütün Makedonya ile ilişkilerine baktığımızda Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandıktan sonra uluslararası alanda ismi ile tanınma konusunda birçok sorunlar yaşamıştır. 1992 yılından sonra ülkede önce BM, sonra NATO ve AB'nin barışı koruma güçleri konuşlanmıştır.

NATO'nun bölgede faaliyetlerinin devamı için Makedonya'nın komşu ülkeler tarafından da tanınması gerekmekteydi. Bu nedenle ABD, NATO'nun üyesi olan Yunanistan üzerinde baskısını artmaya başlamıştır. Ve Yunanistan Makedonya'nın AGİT, Avrupa Konseyi ve BİO'ya katılımına karşı kullandığı vetosunu kaldırmıştır. Bu tarihten sonra Makedonya birçok uluslararası örgüte üye oldu. Bunlardan en önemlileri arasında Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü, AGİT ve BİO sayılır. İlişkileri normalleştirme açısından önem taşıyan bu belge ile, isim konusunda yine bir anlaşmaya varamadılar.

Yunanistan ile ilişkileri normalleşmeye girdikten sonra Makedonya 15 Kasım 1995'te Çerçeve Belgesi'ni imzalayarak BİO üyesi olmuş ve aynı zamanda KAİK'e (Kuzey Atlantik

İşbirliği Konseyi) katılmıştır. 1998'de Makedonya'nın NATO ile ilişkileri devam etmiş ve Üyelik Eylem Planı'na katılmıştı.[81] Bu programda İttifaka katılmak isteyen ülkelere destek, öneri ve yardım sağlanmaktadır. 2001 yılına geldiğimizde bu sefer Makedonya'da Arnavutlar ve Makedonlar arasında çatışma ortaya çıktığında çatışmaları durdurmak için NATO'nun katkıları olmuştur. Ayrıca bu yıl Devlet Başkanı Boris Trajkovski'nin Arnavut grupları silahsızlandırılmak için NATO'dan yardım istemiştir. Bu çerçevede NATO'nun genel sekreterliği adına bölgeye özel temsilci atanmıştır.

Makedonya'daki krizi sona erdiren OÇA'nın imza törenine Makedon ve Arnavut temsilcilerden başka, NATO Genel Sekreteri George Robertson, AB Ortak Savunma ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Fransız arabulucu François Leotard, ABD Temsilcisi James Pardew katılmıştır.[82] Ülkede silahların teslimi ve reformların gerçekleştirilmesi için NATO ve AB'nin girişimleri olmuştur. Makedonya da, NATO'nun dünyanın değişik yerlerinde gerçekleştirdiği askeri operasyonlara katılmış ve destek vermiştir. Örneğin 2002 yılında Afganistan'da, 2003 yılında Irak'ta, 2006 yılında Bosna Hersek'te AB ile ve Lübnan'da BM ile birlikte operasyonlara katılmıştır.[83] 2004 yılında Devlet Başkanı Trajkovski'nin bir uçak kazasında hayatını kaybetmesine rağmen Makedonya Hükümeti önceki politikasını sürdürmeye ve OÇA'yı uygulamaya devam etmiştir.

---

[81] NATO's relations with the former Yugoslav Republic of Macedonia, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm?selectedLocale=en., (Erişim Tarihi 27 Ekim 2010).

[82] Alice Ackermann, "International intervention in Macedonia :From preventive engagement to peace implementation", Peter Siani-Davies (ed.), *International Intervention in the Balkans since 1995*, London, Routledge, 2003, s.112.

[83] Goals and Priorities of Macedonian Foreign Policy, NATO Membership, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/goals-and-priorities/nato-membership , (Erişim Tarihi 10. Aralık 2017).

Görüldüğü gibi, AB ve NATO üyeliği süreci ülkedeki Arnavutlar ve Makedonların aynı yolda yürümesini sağladı. Fakat her iki örgüte üyeliğin önünde Yunanistan'ın isim konusundaki vetosu bulunmaktaydı ve bu durum Makedonya'nın tam üyeliğini engellemişti.

İKİNCİ BÖLÜM:

SOĞUK SAVAŞIN SONU TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DÖNÜŞÜM VE BALKAN POLİTİKASI

I. 1990'lar: Yeni Osmanlıcılığın Başlangıcı Mı?

A. Uluslararası Sistemde Dönüşümler

Doksanlı yıllar Soğuk Savaşın sona ermesini ve karşıt ideolojiler üzerinden kurulan çift kutupluluğun ortadan kalkmasını ifade eder. Dönemin en çarpıcı özelliklerinden biri Doğu ve Batı arasında yıllarca devam eden soğuk savaşın barışçıl ve demokratik yollarla sona ermiş olmasıdır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa 1980'lerin sonunda büyük değişkliklere tanık olmuştur. Bölgede ideolojik ve yapısal bunalımlar yaşanmış ve komünizmin değerleri yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. 1990'ların başında Soğuk Savaş artık geçerliliğini kaybetmiş ve ardından değişen konjoktür ile yeni bir dünya düzenine yol açmıştır.[84] Bu değişiklik birçok yerde etkili olmuştur. SSCB dağılmıştır ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştır. Bununla birlikte Sovyetlerin güvenlik kanadı olan Varşova Paktı'nın artık bir işlevi kalmayıp dağılmıştır. Gelişmeler Kafkaslar'dan Orta Asya'ya, Doğu Avrupa'dan Balkanlar'a kadar etkisini göstermiştir. Batı Bloğu'nun lideri olan ABD bu savaştan tek süper güç olarak çıktmıştır.[85] ABD önderliğinde Batı'nın hem ekonomik hem siyasal hem askerî bakımından rakipsiz kaldığı görüldü. Fakat bu olumlu ortam uzun sürmedi. Çünkü bu dönemde yeni devletlerin ortaya çıkması ile milliyetçilik ve azınlık

[84]Mert Gökırmak, "Yeni Dünya Düzeni Kavramı ve Uluslararası Sistem", Faruk Sönmezoğulları (der.), *Değişen Dünya ve Türkiye,* Ankara, Bağlam Yayınları, 1995, s.1.
[85]George C. Herring, *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776,* New York, Oxford University Press, 2008, s. 917-918.

sorunları hız kazanmıştır. Bununla birlikte devletler arası uyuşmazlıklar, sosyo ekonomik sorunlar gibi birçok sorun su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde bölgede yeni gelişmeler ve köklü değişiklikler olmuştur. Sovyet Bloğunun içinde birçok yerin haritası değişmiştir.[86] Balkanlar'dan Orta Asya'ya uzanan geniş Avrasya bölgesinde yirmi yedi ülke ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan devletlerin birçok ortak özelliği vardı: hepsi sosyalist bir geçmişten geliyorlardı, tek partili yönetimden çoğulcu yönetime ve sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçmeye çalışıyorlardı.[87]

SSCB'nin ardılı olarak Rusya Federasyonu, kendi içinde ekonomik ve siyasi sorunları ile baş başa kalmıştı. Avrasya coğrafyası daha önce hiç görülmemiş bir rekabet alanına dönüştü. Petrol açısından zengin olan Bölge,ortada bir güç boşluğu oluşturduğundan dolayı diğer küresel ve bölgesel devletlerin ilgisini çekmiştir. Böylece, diğer devletler bu durumu fırsat bilip faydalanmak istemişlerdir. Blokların dağılması sadece Kafkasları ve Orta Asya'yı etkilememiş, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da da etkisini göstermişti. Balkanlar'da çalkantılı bir dönem yaşanmıştı. Ortadoğu bölgesi de diğer bölgeler gibi Soğuk Savaş bitiminde değişikliklere uğramıştır. Ortadoğu'da gelişen olaylar barış sürecini tehlikeye sokmuştu. Bölge, Kafkasya ve Orta Asya gibi birçok açıdan önem taşıyordu. En önemlisi de petrol açısından zengin olan bölgenin ABD ve diğer büyük devletlerin dikkatini çekmesidir. Bu yüzden ABD, hem Irak'ı hem İran'ı kontrol altında alarak "çifte çevreleme" politikasını benimsemiştir. Ayrıca, Sovyet'lerin ortadan kalkması sonradan bölgede Kürt milliyetçiliğini etkileyecektir. Böylece, hem Türkiye hem de Kuzey Irak büyük ölçüde ABD'nin etkisine girecektir.

[86]Ewan Harrison, *The Post-Cold War International System Strategies, Institutions and Reflexivity,* London, Routledge, 2004, s.112.
[87]Gencer Özcan, Şule Kut, (ed.) *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde 1990'lı yıllar,* İstanbul, Boyut Matbaacılık, Kasım 1998, s.49.

Güvenlik anlayışı bu dönemin en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Varşova Paktının dağılmasıyla NATO rakipsiz kalmıştır. Bu örgüt Sovyet tehdidine karşı kurulmuştu ve artık böyle bir tehdit yoktu. Böylece, belli bir düşmanın olmadığı bir ortamda bu örgütün rolü yeni tartışmalara yol açmıştır. NATO, örgüt olarak Avrupa güvenliği için son derece önemliydi. Bir yandan örgütün varlğı tartışılırken, diğer yandan yeni tehditler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Balkanlar'da, OrtaAsya'da ve Afrika'nın kuzeyinde ortaya çıkan olaylar yüzünden örgütün rölü tekrar gündeme gelmiştir. Böylece, bu yeni tehditler nedeniyle örgüt stratejisini yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Bütün bu olaylar karşısında Türkiye de doğal olarak etkilenmiştir. Bu dönemde, ekonomisi kaos içinde olan, [88] siyaseti istikrarsızlık ve belirsizlik getiren koalisyon hükümetleri ile yürüyen,[89] İslamcılık ve Kürt ayrılıkçı hareketleri ile uğraşan bir Türkiye vardı.

B. **Türkiye'nin İç Politikası**

Bu dönemde Türkiye'nin iç siyaseti ekonomide olduğu gibi bir kaos içindeydi. İslamcılık akımı ve Kürt ayrılıkçılığı çok güçlenmiş, Türk - İslam Sentezi adıyla yeni bir akım meydana gelmiştir. Bu akım Kürt milliyetçiliğine karşıydı.

1990 - 1994 arasında Türkiye'nin en önemli sorunu PKK (Partiya Karkeren Kurdistan - Kürdistan İşçi Partisi) sorunu olmuştur. 12 Eylül yönetiminin Türkçü ve İslamcı akımına karşı güçlenen PKK, Türkiye'nin en önemli iç ve dış sorunu haline gelmiştir. Bu anlamda,

[88] 1990'larda Türkiye üç ekonomik kriz yaşadı. Bunlardan birincisi 1994 yılında gerçekleşmiştir. Bu krizin 1987'den beri etkisi vardır. Alınan kararlar yüzünden sürekli TL'nin değerini yüksek tutması ile yerli ve yabancı tasarruf sahipleri dolara yanaştılar ve ekonomi çıkmaza girdi. İkinci kriz ise, 1997-1998 yılında gerçekleşecektir. Uzak Doğu'da başlayan bunalım Rusya'yı da etkiledi ve bu durum Türkiye'ye sıçradı. Üçüncü kriz ise 2000'de yaşanacaktır. bkz. Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* İstanbul, cilt II, İletişim Yayınları, 2006, Cilt II, s. 215-216.

[89] Ayrıntıya girmeden belirtmek gerekirse, bu son dönemde Türkiye üç farklı koalisyon hükümetleri yöneltilmiştir. Birincisinde, 1989-1993 yılları arasında dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal'dır. İkinci koalisyonlar dönemi ise, Mayıs 1993- Mayıs 2000 yılları arasında Süleyman Demirel'inCumhurbaşkan olduğu yıllarda yaşandı. Bu dönemde yedi değişik hükümet kuruldu. Üçüncü dönem ise, Mayıs 2000 yılında başlayan Ahmet Necdet Sezer'inCumhurbaşkanlığı dönemidir. Bkz., Ibid.s.203-204.

Türkiye çok ciddi bir kimlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, 1993 yılı Türkiye'nin Kürt sorunu için bir dönüm noktası olmuştur.

1993 yılında Özal'ın ölümü sonrasında Cumhurbaşkanı olan Demirel ve dönemin başbakanı olan Çiller Kürt sorununa askeri çözüme dayalı bir politika izleyerek yaklaşmıştır. 1994 yılında Refah Partisi'nin iktidara gelmesi ile İslamcılığın yükselişi başlamıştır. Bu dönemde bir taraftan İslamacılar yükselirken diğer taraftan Kürt sorunu ve PKK terörü tırmanmıştır.

Ayrıca, PKK, yurtdışındaki siyasal uzantıları aracılığı ile Türkiye'nin insan hakları ihlalleri gerçekleştiği konusunda propaganda faaliyetleri yapmaktaydı.[90] Böyle bir ortamda, PKK terörüne karşı sert bir Türk milliyetçiliği oluştuğunu görüyoruz. Türk devleti 1994 yılında PKK terörünü durdurmayı başardı. 1997 yılına geldiğimizde Kürtçü ayaklanma bütünlüyle askerî anlamda denetimine alınmıştı. Son olarak belirtmek gerekir ki, bu dönemde Türkiye'nin PKK ile mücadele konusunda karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de Öcalan'ın yakalanması olayı olmuştur. Bilindiği gibi, Öcalan lideri olduğu PKK'yı dolaylı yollarla Suriye'den idare etmiştir. Türkiye'nin girişimleri bu konuda ilk başta sonuç vermezken 1998 sonuna doğru iki ülkenin savaşın eşiğine kadar gelmesiyle durum çok ciddileşmiş ve Öcalan Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Önce Rusya, sonra İtalya ve Yunanistan'a sığınmak zorunda kalan Öcalan, Yunan hükümetinin bu sorumluluğu almak istememesi üzerine Kenya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Burada CIA'nın (Central IntelligenceAgency) başarılı bir operasyonu sonucunda Öcalan Türk yetkililere teslim edilmiştir.

[90]Oran (ed.), *Türk Dış Politikası,* Cilt II, s.219.

C. **Türkiye'nin Dış Politikası**

Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasına bakacak olusak, karşımıza şu tablo çıkar. Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye kendini dünyanın en karışık ve sorunlu olan ülkelerin ortasında bulmuştur.Türkiye, klasik deyimiyle, Doğu ve Batı arasında tarihî, siyasal, ticarî, kültürel ve ekonomik bir aktördür. Bu yüzden Soğuk Savaş boyunca iki blok arasında hep bir mücadele alanı olmuştur. Dolayısıyla, her iki bloktan gelen gelişmeler ve baskılar Türk dış politikasını etkilemiştir.[91] Soğuk Savaş sonuna kadar başta Ortadoğu olmak üzere komşu bölgelerle olan ilişkisini NATO'nın stratejileri üzerinden şekillendirmiş ve genelde güvenlikçi bir dış politika anlayışı benimsemiştir. Genel itibarıyla NATO üyeliğine dayalı ve Batı Bloğunda yer alan tek yanlı bir dış politika benimsemiş olan bir Türkiye'den bahsediyoruz. [92] Ayrıca bu dönemde Türk Dış Politikası'nda önemli bir paradigma değişiminin yaşandığını görürüz. Bu paradigma değişiminde, ülkenin sosyo-kültürel ve tarihsel birikiminin unsurların etkisi vardır.

Bu aşamada Türkiye kendini belirsiz bir ortamda bulduğu için yeni politika geliştirerek uluslararası sistemde yer almaya çalışmıştır. Ülkenin stratejik konumu her zaman dış tehditlere açık olmuştur. Soğuk Savaş boyunca Türkiye en ciddi tehdidi Sovyetlerden algılamıştır. Türkiye içerdeki sorunlarla birlikte dışarda da sadece Yunanistan ve Rusya'nın değil, aynı zamanda Suriye, Irak, İran gibi birçok ülkenin tehdidiyle de karşı karşıya kalmıştır. Tükiye'nin bu dönemde AB ile ilişkileri zayıflamıştı, Kıbrıs sorunu nedeniyle Yunanistan ile anlaşmazlık içindeydi, su yüzünden ise Suriye ve Irak'la arasında gerilimler

[91]Ramazan Gözen, *İmparatorluk'tan Küresel Aktörlüğe:Türk Dış Politikası,* Ankara, Palme Yayıncılık, 2009, s.39.
[92]F. StephenLarrabee, *Turkey as a U.S. Security Partner***,** Published by the RAND Corporation, 2008, s.1-2.

yaşamaktaydı.[93] Bu ülkelerin tamamı PKK'ya destek vermişler, Ermenistan ise ASALA terörü ve soykırım iddialarıyla Türkiye üzerinde tehdit oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye Yunanistan ile Kıbrıs ve Ege adaları sebebiyle de ciddi sorunlar yaşamıştır. Bu yüzden Türkiye Soğuk Savaş'ta oldugu gibi statükocu ve komşularını tehdit olarak gören bir dış politika izlemeye devam etmiştir. Bu çerçevede, her ne kadar Sovyetler Birliği tehdidi ile kıyaslanamayacak seviyede olsa da, komşularından gelen dış tehditler devam etmiştir.

NATO'nun tartışılan durumu doğal olarak örgütün bir kanat ülkesi olan Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu dönemde artık her şey sorgulanmaya başlamıştır. Daha doğrusu, Türkiye'nin hem stratejik hem NATO'nun içindeki rolü tartışılmaya başlamıştır.[94] Bazı uzmanlar Soğuk Savaş'tan sonra Türkiye'nin stratejik önemini kaybettiği bazılarına göre ise aksine önemini daha da artırdığıiddialarını taşıyan yazılar yazılmaya başlamıştır.

Gerçekten de ilk bakışta Türkiye'nin stratejik önemini kaybettiği gözüküyordu. Türkiye Soğuk Savaş boyunca, NATO'nun bir kanat ülkesiydi ve ittifaka güvenlik konusunda büyük katkıda bulunmuştu.Yeni dönemde konvansyonel güç tehditleri iyice azalmıştı; bölgesel istikrarsızlık, aşırı dinci akımlar, ayrılıkçı hareketler, terörizm, etnik milliyetçilik gibi birçok yeni tehdit ortaya çıkmıştı. Fakat değişen güvenlik kavramı nedeniyle, NATO yeni roller üstlenmeye çalışmaktaydı ve bunu ileri yıllarda başardığını da görüyoruz. Türkiye'nin de bu dönemde NATO'nun güçlü bir ittifak olarak kalması konusunda ABD ile aynı fikirleri taşıdığını görüyoruz. Fakat önceki bölümde bahsettiğimiz gibi NATO'nun yeni stratejisi olan genişleme stratejisi, Türkiye tarafından hoş karşılanmamıştı. Türkiye bu durumdan endişeliydi çünkü Türkiye'nin sahip olduğu eski ayrıcalığı artık azalabilirdi. Türkiye'nin

[93]Amikam Nachmani, *Turkey: Facing a New Millennium***,** Manchester , Manchester University Press, 2003, s.5.
[94]Serhat Güvenç ve Soli Özel, "NATO and Turkey in the post-ColdWarworld: between abandonment and entrapment", *Southeast European and Black SeaStudies,*Vol. 12, No. 4, 2012, s.536.

sorumluluk alanı genişleyecekti ve ABD'nin ve diğer üyelelerin dikkatleri yeni üye olacak develetlere kayabilirdi. Ayrıca, NATO'dan aldığı yardımlar da azalabilirdi.

Fakat, Körfez krizinin başlamasıyla Türkiye'nin "vazgeçilmez stratejik önemi" tekrar gündeme gelmişti. Bu krizi Türkiye Avrupa'daki pozisyonunu güçlendirmek ve bu belirsiz durumdan kurtulmak için bir fırsat olarak değerlendirmişti.[95] Oluşan bu şartlar, Türkiye'nin yeni dönemde farklı bölgelere göre farklı politikalar izlemesini gerektirmiştir. Böylece, Soğuk Savaş yıllarındaki tek yönlü dış politika çok yönlü bir hale gelmeye başlamıştır.

Körfez krizi patlak verdiğinde Türkiye, ABD ile birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir. Dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal, bu fırsatı değerlendirmek ve uluslararası alanda Türkiye'nin stratejik öneminin azalmadığını göstermek istemiş, bu işbirliği çerçevesinde Türkiye'deki üslerin Irak'a yönelik olarak kullanılması, Irak sınırına asker kaydırılması ve Suudi Arabistan'a birlik gönderilmesi gibi ABD'nin Türkiye'den istekleri de olmuştur.Bu taleplerin sonuncusu TSK'nin (Türk Silahlı Kuvvetleri) karşı çıkmasıyla gerçekleşemedi.[96] Türkiye açısından bu krizin hem iç hem dış politikada önemi vardı. İç politkada olayın Kürtler boyutu Türkiye'yi yakından ilgilendiriyordu. Saddam Hüseyin'in Kürtleri Türkiye'nin Irak sınırına yığması durumunda, PKK'nın otorite boşluğundan faydalanmak isteyeceği ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti yaratılacağı tartışmaları Türkiye'yi oldukça rahatsız eden gelişmelerden olmuştur. ABD'nin taleplerine olumlu cevap vermesine rağmen Türkiye bu savaşa katılmamıştı. Sorunun savaş yoluyla değil başka yollarla çözülmesi için çaba sarfetmeyi tercih etmiştir.

Bu kriz, Türkiye açısından hem ekonomik hem de siyasi açısından büyük kayıplara sebep olmuştu. Ekonomik açısından Türkiye'nin boru hattından elde ettiği gelirin durması, Irak ile

[95]Nachmani, *Turkey,* s.9.
[96]Oran (ed.), *Türk Dış Politikası,* cilt II, s. 255.

yapılan ticaretin kesilmesi, Türkiye'nin güneydoğusunda işsizliğin artması gibi sorunlar yaşanmıştı. Siyasal açıdan da aynı şekilde ülkenin güneydoğu kesiminde Kürt sorununu alevlendirmişti; Kuzey Irak'ta oluşan güç boşluğunu PKK doldurmaya çalışmıştı. Ayrıca, bu savaştan AB ile ilişkileri konusunda ilerleme sağlayacağı beklentisi herhangi bir sonuç vermemişti. Fakat, Türkiye'nin bu krizden en önemli avantajı, kendisi silah kullanmadan PKK tarafından sahip olunan Irak'taki askeri gücün kırılmasıydı. [97]

Bu dönemde diğer önemli değişiklik Avrasya coğrafyasında olmuştur. SSCB'nin çöküşünden sonra Avrasya'da bir güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Avrasya, bölge olarak Türk dış politikasında önemini ancak Soğuk Savaş'ın sonunda kazanmıştı. Bahsettiğimiz dönem Türkiye için hem fırsat hem tehdit içeren bir dönemdi. Türkiye bunu bir fırsat olarak değerlendirmişti çünkü ortada yeni devletler vardı ve bu durum yeni pazarlara açılma anlamına gelmekteydi. Dönemin Cumhurbaşkanı bu durumu Körfez Krizi gibi Batı'ya karşı stratejik önemini kaybetmediğini kanıtlamak için bir fırsat olarak değerlendirmek istemişti.[98] Türkiye'nin bölgeye olan ilgisi aslında iki açıdan önemliydi: Birincisi, psikolojiktir;medya ve kamuoyunun bu bölgeler üzerinde etkisi çok büyüktü. İkincisi ve en önemlisi Beş Turk Cumhuriyetinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan) bağımsızlığını ilan etmesiyle Türkiye bölgede etkisini gösterip kendini bu cumhuriyetlere "model ülke" olarak göstermeye çalışmıştı.1991'den 1994'e kadar bu durum böyle devam etmişti.

Türkiye, bu ülkeleri hemen tanımış ve onlarla hem siyasî hem ekonomik hem de kültürel ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Fakat, bu ülkeler bir geçiş dönemi yaşamaktaydılar ve hepsi yeni bir düzen kurup, uluslararası ortama ayak uydurmaya çalışıyorlardı. Bu düzeni

[97] Ibid., s. 258.
[98]F. Stephen Larrabee, "Turkey's Eurasian Agenda", *The Washington Quarterly*, first published, 16 December 2010, s. 103-120 .

kurarken de birkaç sorunla karşı karşıya kalmışlardı. Türkiye bu bölgede kendini demokrasiyle, laik siyasal sistemiyle ve liberal ekonomisiyle bir model olarak göstermek istemiştir. Türkiye'nin bu ülkelerle olan tarihî, kültürel, dinsel ve dilsel bağları yakından ilgilenme sebeplerinden biriydi. Bu yüzden, bölgede etkinliğini kurmak için birkaç söylem kullanarak stratejisini geliştirmek istemişti. Bunlardan en önemlisi "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası", "21. yüzyıl Türklerin yüzyılı olacak" gibi sloganlardı. Söylemler ilk başta Balkanlar'da ve Türk Cumhuriyetlerinde olumlu karşılanmıştır ve ilgi çekmiştir.[99] Dolayısıyla, 1990'ların başında Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in kullandığı "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" söylemiyle Türkiye'nin bölgede etkinlik sağlamayı amaçladığı açıkça anlaşılmaktaydı. Bu söylem Turgut Özal döneminde ortaya atıldığında tartışmalara konu olmuştur. Bazı uzmanlara göre "Yeni Osmanlıcılık"ın ortaya çıkmasının ilk adımı olarak nitelendirilmiştir ve siyaseten "Yeni Osmanlıcılık", "Osmanlı barışı"nı geri getirme arzusunu taşımıştır.[100]

Türkiye yeni çıkan devletlerle ortak kültür, dil, din gibi öğeleri paylaşmışsa da, 1990'larda bu ülkelere önem vermesine neden olan ciddi ekonomik ve siyasi nedenler de vardı. Öte yandan, Türk dış politikasında görünen bu önemli değişimlerin, büyük ölçüde uluslararası konumunun empoze ettiği bölgesel ve küresel değişimlere uyum sürecinin bir sonucu olduğunu unutmamak gerekir. Yeni dünya düzeninde dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan biri enerji olduğu için Orta Doğu'dan sonra büyük güçlerin gözünde Kafkaslar ve Orta Asya son derece önemli bir konumda olmuştur. Petrol ve gaz kaynaklarına sahip Hazar bölgesi ile Türkiye, Avrupa ve diğer ithalatçılar arasında doğal bir köprü görevi

[99]Alan Makovsky, Sabri Sayarı (der.*), Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikası'nın Değişen Dinamikleri,* İstanbul, ALFA Kitabevi, Şubat 2002, s. 279.

[100] Radikal Gazetesi, http://www.radikal.com.tr/radikal2/yeni_osmanlicilik_ve_kurt_sorunu-951265. "Radikal", (Erişim Tarihi 23 Ağustos 2009).

üstlenmekteydi.[101] Son derece yüksek miktarda doğalgaz ve petrol bulundurduğu için Hazar Havzası, küresel ve bölgesel güçlerin dikkatlerini çekmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye bu dönemde kendini belirsiz bir ortamda bulduğu için Batı'ya karşı stratejik öneminin azalmadığını göstermek için birçok girişimde bulunmuştur. Fakat, Türk dış politikasının temel ilkelerinde ve önceliklerinde bir değişimin olmadığını görüyoruz. Her ne kadar "Yeni Osmanlıcılığı" çağrıştıran söylemler atılmış olsa da Türk dış politikasının iki temel ilkesi statükoculuk ve Batıcılık bu dönemde de geçerliliğini korumuştur.[102] Bunun en iyi göstergeleri Körfez krizi ve Balkanlar ve Kafkaslar'da ortaya çıkan krizler olmuştur. Fakat Türk dış politikasının söz konusu temel ilkelerden biri olan çok yönlülüğün ilk kez gerçekten teoriden pratiğe geçtiğine tanık olunmuştur.[103] Turgut Özal'ın yeni Osmanlıcılık stratejisi, aslında Türk dış politikası'ndaki tek boyutluluğu aşma amacını taşımaktaydı. Onun amacı Türkiye'de,çok kültürlü ve toplumsal kapsayıcılığı olan bir siyasal kültür yaratmaktı. Fakat Özal'ın erken ölümü ve dönemin siyasal istikrarsızlığı, ekonomik krizler ve AB'ye odaklanan dış politika stratejisi Yeni Osmanlıcılığın hayata geçirilmesini engellemiştir. Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu gibi bölgeler Türkiye'yi yakından ilgilendirmiş, fakat Ankara buradaki yaşanan sorunlar ve çatışmalarda hiçbir zaman doğrudan taraf olmamıştır. Her zaman uluslararası toplum ile birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir ve sorunların çözümünde diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye Irak siyasetinde ABD'ye göre "Batılı" bir ülke olarak önemli rol oynamıştır. Orta Asya'da bir "model ülke", Rusya ile İran arasında "dengeleyici" rol üstlenmiş, Balkanlarda "Barışın sağlayıcısı ve koruyucusu" imajını

[101]Ali Tekin, Paul Andrew Williams, *Geo-Politics of the Euro-AsiaEnergyNexus :The European Union, Russia and Turkey,* New York, PalgraveMacmillan, 2011, s.165-166.
[102]Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: 1919-1980,*İstanbul, cilt I, İletişim Yayınları, 2006, s.46-53.
[103]Şule Kut, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika Anahtarları", Gencer Özcan ve Şule Kut (ed.) *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde 1990'lı yıllar,* İstanbul, Boyut Matbaacılık, Kasım 1998, s.58.

vermiştir.[104] Türkiye'nin OrtaAsya'daki çabası pek önemli bir sonuç verememiştir. Her ne kadar Batı'nın desteğiyle modern ve laik devlet modeli ilk yıllarda bu ülkelere çekici gelmiş olsa da, Türkiye bu konuda pek başarılı olamamıştır. Çünkü oradaki devletler hâlâ büyük ölçüde eski komünist parti liderleri tarafından yönetilmekteydi. Bu liderlerin, komünizmden demokrasiye hızlı geçişin ülkelerini parçalamaya kadar götürebileceği endişesiyle çekindiklerini görüyoruz. Ayrıca, Azerbeycan ve Kırgızistan dışında diğer devletler buna pek sıcak bakmamışlardır. Bu koşullarda, Türkiye'nin Orta Asya devletlerine ekonomik ve siyasi yeniden yapılandırma için önerdiği "modeli" başarılı olamamıştır.

Bu dönemin Türk dış politikası'nda gerçekleştirilmek istenen stratejisinin başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Dönemin koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkardığı siyasal istikrarsızlık ve ekonomik krizler bu başarısızlığın en önemli sebeplerinden birisi olarak sayılmıştır. Türkiye, Balkanlar ve Kafkaslarda ortaya çıkan sorunların ve çatışmaların çözümünde başarılı olamamıştır. Özellikle, Yukarı Karabağ, Çeçenistan ve Gürcistan'daki olaylar, Kafkasya'ya yönelik Türkiye'nin politikası etkisiz kalmıştır. Bu yüzden de Türkiye'nin başta Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere komşu coğrafyalarda itibarının olumsuz etkilediğini görüyoruz. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olduğu dönemde, eski Osmanlı topraklarında siyasi, ekonomik, kültürel yönden bir açılma iradesi ortaya atılmışsa da içeride ve dışarda yaşanan sorunlardan dolayı bu irade sadece söylem düzeyinde kalmıştır.

[104]Ayşe Ömür Atmaca, "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri", *Ortadoğu Etütleri,* Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011, s.157-191.

II. 2000'ler: Göreceli Olarak "Bağımsız" Bir Dış Politika mı?

A. Uluslararası Sistemde Dönüşümler

Soğuk Savaşın bitişi sadece Türk dış politikasında değil, diğer devletlerde de büyük değişiklikler getirmişti. Bu dönemin en önemli gelişmesi olan 11 Eylül olayları uluslararası sistemde bir dönüm noktası oluşturmuştu ve uluslararası ilişkilerde yeni durumlar ve görüşler ortaya çıkartmıştır. ABD'nin terör saldırısına uğraması uluslararası sistemde güç dengeleri açısından önemli bir gelişme sayılmıştır. Ayrıca, ABD'nin ilk kez kendi topraklarında ve konvansiyonel araçlar ile vurulmasının yarattığı etki, küresel düzeyde uluslararası terörizmle mücadele konusunda liderliği üstlenmesine neden olmuştur.

2000'lerin başı ABD için sancılı bir dönemdi. 2001 ekonomik krizi dolayısıyla ekonomideki durgunluk, işsizliğin artmasına sebep oldu ve iç politikada puan kaybeden Başkan Bush, 11 Eylül ile yakaladığı fırsatı değerlendirip bu kez yeni hedefler göstererek iktidarını sürdürmeyi amaçladı. Tek kutuplu dünyada süper güçlülüğünü korumak için bir "öteki" yaratması gerekiyordu, çünkü ABD'nin tartışmasız liderliği tartışılmaya başlanmıştı. 11 Eylül olayları sonrasında ABD'nin güvenlik vizyonunda değişiklikler ortaya çıkmış ve Başkan W. Bush 2002 tarihinde ABD'nin "yeni ulusal güvenlik stratejisini"[105] açıklamıştır. Bu değişimlere bağlı olarak Afganistan operasyonu, "şer ekseni" açıklamaları ve Irak'ın işgali gerçekleşmiştir.

Baskın Oran'a göre ABD "öteki"yi meşrulaştırmak için bazı metodlar kullanmıştı. Askerî işgaller (Irak işgali), yumuşak güç (İslam ülkelerinde Batı ekonomisi, demokrasi, insan hakların yayılması), proje (Büyük Ortadoğu Projesi), uluslararsı örgütler (IMF ve Dünya

[105] The National Security Strategy, The White House, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/, (Erişim Tarihi Eylül 2002).

Bankası) yöntemlerinden birkaçı sayılır. Aynı zamanda Doğu Avrupa ve Orta Asya'da " Renkli Devrimler" yaratarak Rusya Federasyonu'nu bu bölgelerde etkisiz hale getirmek ve kendi etki alanını yaratmak ABD'nin amaçlarından biriydi [106] 11 Eylül olayları gerçekleştiğinde güvenlik kavramı öncelik kazanmıştı ve bu sayede NATO da yeniden önem kazanmıştı. Böylece, NATO'nun kendi stratejisini geliştirip genişlemeye doğru gittiğini görüyoruz.İki kutuplu dünya düzeninde ABD'den destek alan AB ise şimdi bir siyasal birlik kurma çabasındadır ve artık ABD'den bağımsız olarak hareket etmektedir.

B. **Türkiye'nin Dış Politikası**

Türkiye jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle her zaman büyük devletlerin odaklandığı ülkelerden biri olmuştur. Yukarda gördüğümüz gibi Türkiye 1990'lı yıllarda genelde aktif bir dış politika benimsemişti. Fakat ekonomik sorunlar ve siyasal krizler nedeniyle belirlediği dış politikada başarılı olamamıştır. Bunda, ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi kaos etkili olmuş, Türkiye'nin dışarda aktif ve etkili bir dış politika izlemesini engellemiştir. 2000'li yıllara geldiğimizde ülkede bir taraftan siyasal istikrarsızlık vardı diğer taraftan PKK terörizmine karşı mücadele veriliyordu. Üstelik ekonomik durumda kötüydü. 2001 ekonomik krizi Türkiye'yi derinden etkilemişti. Bu koşullarda etkili bir dış politika tutumu geliştirememişti.

1999 yılında yapılan seçimler sonucu iktidara gelen DSP-MHP- ANAP koalisyon (Milliyetçi ANASOL Hükümeti) hakimdi. Mayıs 2000'de, Demirel'in süresi doldugunda dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmiş ve 3. turda seçimleri kazanarak Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Özal ve Demirel'in cumhurbaşkanlığı ile kıyasladığında Sezer'in dış politikada çok aktif olmadığını

[106]Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: 2001-2012*, İstanbul, 1.baskı, cilt III, İletişim Yayıncılık, 2013, s.14-31.

görüyoruz. 1990`ların başından 2002 yılına kadar, hükümetlerin sık sık değişmesi ve sık sık genel seçimlerin yapılmasıyla ülke içindeki siyasi kaos belirginleşmiştir. Seçilen koalisyon hükümetleri ise Türk siyasi sisteminin değişmez bir parçası haline gelmiştir. Bu durum, kararlı ve istikrarlı bir dış politika izlenmesine engel olmuştur.

Ayrıca, bu dönemde Türkiye hiç beklemediği bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştı. Şubat krizi olarak adlandırılan kriz, temelde bir döviz kriziydi. Faizin çok yükseklere çıkması dövize olan talebi engelleyememişti. Merkez Bankası, rezervlerini eritmesine rağmen piyasayı dengede tutamamıştı. Enflasyon yükselmiş, Türk lirası değer kaybetmeye başlamıştı. Kriz derinleşmeye başlayınca, ekonomide aniden bir çöküş yaşanmış ve Türkiye sabit kur politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştı. Söz konusu ekonomik kriz, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yaşadığı en ciddi kriz olmuştu. Fakat IMF ve Dünya Bankası'nın yardımıyla büyük miktarda kredi sağlanmış ve bu krizin önlenmesi için bazı adımlar atılmıştır.[107] 2002'de Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası yaşandı. Bu dönemde, 28 Şubat sürecinde sistem dışına itilen siyasal İslamcı kadrolardan gelen Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül öncülüğünde "Yeni Oluşum" adı altında başlayan toplumsal hareket partileşerek Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'ne dönüştü.

Ekim 2002'de yapılan seçimlerde beklentilerin üstünde oy alan AKP, TBMM'de büyük çoğunluk sağlayarak uzun aradan sonra ilk defa tek başına iktidara gelmeyi başarabilen parti oldu. Seçimleri %34.29 oy alarak kazanmış, fakat TBMM'de etkili bir çoğunluk sağlayabilmişti.[108] AKP'nin iktidara gelmesiyle İslamcılığın rolü daha fazla gözükmeye

[107]Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrası Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar,* İstanbul, Anka Yayınları, Nisan 2006, s.44.

[108] AK Parti'nin resmi sayfası, Seçim Beyannameleri, https://www.akparti.org.tr/arama/?arama=2002+se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2018).

başladı.[109] Bu parti her ne kadar İslami değerler taşıyor olsa da devletin merkezinde bu durumdan rahatsız olan güçler kurulan AKP hükümetine herhangi bir müdahalede bulunamadı. Çünkü öncelikle TBMM'de çoğunluğu kazanmışlardı ve alternatif bir hükümet seçeneği bulunmuyordu. Ayrıca bu hükümetin kurulmasının engellenmesi de ülke içindeki yaşanan ekonomik, siyasi ve güvenlik krizlerinin daha da derinleşmesine sebep olabilirdi. Öte yandan AKP'nin kimliği ve politika vizyonu da müdahaleyi haklı göstermiyordu. Parti iktidara geldiğinde, MSP-Refah Partisi-Fazilet Partisi geleneğinden ve Milli Görüş felsefesinden farklı olduğunu söylemekte, kurucuları "gömlek değiştirdiklerini"dile getirmekteydi. Hem iç hem dış politikada Türkiye`nin temel prensiplerinden vazgeçmeyeceklerini söylemekte, özellikle laiklik ve Türkiye'nin temel dış politikası konularında herhangi bir değişiklik yaşanmayacağını taahhüt etmekteydiler.[110]

Bu partinin iktidara tek başına gelişi birçok gelişmelere sebep olmuştu. Parti, kısa bir sürede içerde yapılan reformlar nedeniyle Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizi atlatmayı başardı. Parti daha çok sosyal refaha, toplumun sıkıntılarına önem vererek koalisyon hükümetlerinin getirdiği siyasal istikrarsızlığa son vermeye ve siyasal istikrarı sağlamaya çalışıyordu. Çünkü güçlü bir dış politika izlemesinin ilk şartı güçlü bir iç politika kurmasıydı. İç politikada yapılan reformları dış politika ile paralel olarak yürütmeye de özen gösterdi. Parti, küresellesmenin de etkisiyle özellikle siyasal ve ekonomik liberalizme önem veriyor gözüküyordu.

2000'lerin ikinci yarısında AKP artık hatlarını belirginleştirmiş, dış politikasını çevresinde ve dünyada olan gelişmeler ile paralel olarak izlemeye başlamıştı. 1990'larda

[109]Angel Rabasa, F. Stephen Larrabee, *The Rise of Political İslam inTurkey,* Santa Monica, National Defense İnstitute, 2008, s. 1-9.
[110]Ramazan Gözen, *İmparatorluk'tan Küresel Aktörlüğe: Türk Dış Politikası***,** Ankara Palme Yayıncılık, 2009, s. 111-112.

Avrasya endeksli ve sert bir dış politika izleyerek dünya siyasetinde söz sahibi olmaya çalışan Türkiye'nin yerini, 2000'lere geldiğimizde bambaşka bir Türkiye almıştı. Bu dönemde özellikle AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte farklı bir konjonktüre kayıldığı, askeri olmayan dolayısıyla yumuşak bir politikaya ağırlık verildiği görülmekteydi. AKP'nin, bu politikayı gerçekleştirmek için hem iç, hem dış faktörlere önem vermesi gerekmekteydi.

Bu dönemde AKP hükümetinin dış politika konusunda bazı önemli uygulamalarını gözlemlemek mümkündür. Örneğin AB üyeliği konusunda hiç olmadığı kadar önemli adımlar atılmış ve ciddi girişimlerde bulunulmuştur. Aşağıda belirtileceği gibi yapılan ekonomik ve hukuki reformlar, Ekim 2005'te Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için müzakerelerin başlamasını da sağlayacaktır. AB üyeliğine engel olarak gündeme getirilmekte olan Kıbrıs sorunu konusunda farklı arayışlara girilmişti. AKP hükümeti, Kıbrıs konusunda Yunanistan ile uzun zamandır süren sorunların askeri güç ile değil, BM değerleri ve desteği çerçevesinde ve diplomasi, hukuk ve diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğini dile getirmiş, bu yönde politikalar geliştirmişti. Öte yandan AKP hükümeti bu dönemde küreselleşme konusunda yaşanan gelişmeleri desteklemiş, IMF programını tam olarak uygulamış, özelleştirme konusunda ciddi adımlar atmış, İslam Konferansı Örgütü içindeki rolünü aktifleştirmiş, BM ve diğer uluslararası örgütlerde daha aktif rol oynamaya başlamıştı. Türkiye bu dönemde İslam dünyasında piyasa ekonomisi kurulmasını ve demokrasinin uygulanmasını, dolayısıyla Batılı değerlerin İslam dünyasında hayata geçirilmesini savunmuştur. Bu arada bölgede yaşanan sorunlar konusunda girişimler üstlenen Türkiye'nin bölgesel etkinliğini artırmak için bu krizleri önemli bir fırsat olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Bir taraftan ABD ve AB ile bağlantıları devam ederken diğer taraftan da

Ortadoğu, Kafkasya, Afrika, Rusya gibi diğer bölgelere yönelik siyasal ve ekonomik girişimlerde bulunmuştur.[111]

Bu dönemin göze çarpan en önemli kişilerinden birisi hiç kuşkusuz Türk dış politikasının yeni zeminini oluşturan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, diğeri de onu kararlı biçimde uygulayan Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Davutoğlu faktörü Türk dış politikasında önemli bir değişim getirmiştir. Realizmi içeren fakat Osmanlı dönemi romantizmini de taşıyan "Stratejik Derinlik" adlı kitabıyla Davutoğlu[112] hem siyasette hem de akademik alanda yarattığı etki ile bir dönüm noktası oluşturmuştur. Baskın Oran'a göre aslında kitap teorik olarak Realizm ile Romantizm arasında bir bağ kurmaktadır. Çünkü tarihsel geçmişine, Osmanlı İmparatorluğu'na bir özlem vardır ve ona göre Türkiye tarihsel geçmişi yüzünden "merkez ülke"lerden biri olacaktır.[113] Bu doktrin, Osmanlı coğrafyasına ve kültürel ortaklığına yapılan atıf yaparak Türkiye'yi bir Avrasya gücü haline getirebilmeyi amaçlıyor. Bu yüzden de uluslararası aktörler ve analistler tarafından "Yeni Osmanlıcılık" olarak adlandırılmaktadır[114] 2000'li yıllarda Ahmet Davutoğlu "Stratejik Derinlik"adlı kitabıyla Özal döneminde ortaya konan Yeni Osmanlıcılık stratejisini kavramsal altyapıyla birleştirmiş ve onu fonksyonel bir görünüme dönüştürmüştür.[115] Osmanlı geçmişi üzerinden yürüten dış politika stratejisi başta Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere komşu coğrafyalara açılma gerekliliğinden söz etmektedir. Davutoğlu bunu bir "Medeniyet Projesi" olarak

[111]Mesut Özcan, Ali Resul Usul, "Understanding the 'New' Turkish Foreign Policy: Changes Within Continuity, is Turkey Departing from West", *USAK Yearbook,* Vol.4, 2011, s. 159-185.
[112]Davutoğlu önce Başbakanlık Baş Danışmanı olarak göreve başladı, sonra da Dışişleri Bakanı oldu. Onun en önemli kitaplarında biri 2001'de yayınlanan "Stratejik Derinlik" kitabıdır. Çalışmasında Türkiye'nin bugüne kadar kullanmadığı coğrafi konumundan kaynaklanan stratejikliğe önem veriyor. Ona göre Türkiye'nin artık tehdit algılayan dış politikasını bir kenara bırakıp Ortadoğu, Asya, Kafkasya ve Balkanlar'da etkin olması gereklidir.bkz: Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik,*İstanbul, Kure Yayınları, 2010, s. 183- 208.
[113]Oran, *Türk Dış Poitikası*, cilt III, s. 136.
[114]Nora Fisher Onar, "Neo-Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy", *Discussion Paper Series*, EDAM, 2009, s. 3.
[115]Kemal Kirişçi, "TheTransformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey,*No. 40, 2009, s. 29-57.

değerlendirmektedir. Örneğin Balkanlar ve Ortadoğu genelde Osmanlı geçmişi, sosyo-kültürel ve dinsel yakınlık gibi unsurlar çerçevesinde ele alınmıştır, Kafkasya ve Orta Asya'da ise etno-kültürel unsurlar ve din etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Davutoğlu'nun söylemiyle, Yeni Osmanlıcılık, Türkiye'yi "çevre ülke" olmaktan çıkarıp" merkez ülke" haline getirmeyi amaçlayan bir projedir. Yeni hükümet uygulamalarında çok kültürlü ve açılımcı bir anlayış benimsemiştir. Bunun en belirgin yansıması Kürt sorununa ilişkin getirilen Anayasal reform olmuştur.[116]

Yeni Osmanlıcılık siyasal anlamda aslında emperyal amaçlar içermemekte, yalnızca Osmanlı'nın ifade ettiği çok kültürlülük, toplumsal ve bölgesel değerlerini yeni uluslararası düzenin gerektirdiği şekilde kullanmak ve eski Osmanlı topraklarında yeni işbirliği imkanları elde etmek amacını gütmektedir.[117] Fakat bu dış politika anlayışını bazı analistler Türkiye'nin Batı'dan uzaklaştığı ve Ortadoğu'ya yöneldiği şeklinde yorumlamaktadır. Yeni Osmanlıcılık meselesi, bir çok tartışmalara konu olmuş, büyük yankı uyandırmıştır. Bu dönemde bu kavram etkisini sürdürmüştür. Fakat AKP iktidarı bu kavramı bir yöntem olarak kullanmış, Osmanlı'dan kalan "tarihi sorumluluğu" üstlenmeye çalışmıştır. Bunun en büyük göstergesi de Davutoğlu'nun 2009 yılında Bosna'da[118], 2011'de Doha'da yaptığı konuşmalardır[119]. Yürütülen bu dış politika sayesinde Türkiye'nin yeni pazarlara açılma fırsatı oluşmuş ve demokrasilerle kurulan kapsamlı ilişkiler demokratik atılımlarını da desteklemiştir. Davutoğlu kitabında bu kavramın dışında birkaç kavrama daha başvurmuştur. Ona göre yeni

[116]Yılmaz Ensaroğlu, "Turkey's Kurdish Question and the Peace Process", *Insight Turkey,*Vol. 15, No. 2, 2013, s. 7-17.
[117]Republic of Turkey , Ministry of Foreign Affairs, http://www.mfa.gov.tr/speech-entitled-_vision-2023_-turkey_s-foreign-policy-objectives__-delivered-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-offoreign-af.en.mfa, (Erişim Tarihi 22 Kasım 2011).
[118]T.C. DışisleriBakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-bosna-hersek-disisleri-bakani-ile-ortak-basin-toplantisi_-29-temmuz-2009.tr.mfa, (Erişim tarihi 22 Temmuz 2009).
[119]T.C. DışisleriBakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-bahreyn_-katar-ve-suriye_deki-temaslarina-iliskin-yaptigi-basin-toplantisi_-6-nisan-2.tr.mfa,(Erişim tarihi 6 Nisan 2011).

dış politikanın oluşumunda üç metodolojik ve beş operasyonel ilke vardır. "Vizyon sahibi dış politika", "tutarlı ve sistematik çervrenin oluşumu" ve "yumuşak güç" metodolojik ilkelerden sayılır. "Güvenlik ve demokrasinin dengesi"; "komşularla sıfır sorun"; "proaktif ve önalıcı diplomasi"; "çokyönlü dış politika" ve "ritmik diplomasi"kavramları ise operasyonel ilkelerdir. Dolayısıyla, bu arka plan temelinde yürütülen dış poltikanın temel unsurları şu şekilde sıralanabilir:

i. Komşu ülkeler ve yakın havzalarla ilişkiler
ii. Stratejik ilişkilerde derinlik
iii. Yeni kıta ölçekli açılımlar
iv. Uluslararası örgüt ve platformlarda etkin rol.[120]

Birinci dış politika unsurunda "komşu ülkeler ve yakın havzalarla ilişkiler" tehdit algılamaktan ziyade daha çok işbirliği imkanlarına odaklanmak, ülkelerarasında siyasi diyaloğu geliştirmek, diğer ülkelerle ekonomik ilişkileri düzeltmek ve sosyo-kültürel etkileşimi arttırmak olarak açıklanmaktadır. Türkiye bu dönemde bölgesel ekonomik ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika havzasında [121] Türkiye'nin ihracatının neredeyse on katına arttığını görüyoruz. Ayrıca, bu bölgede Türk muteahhitelerin de değişik projelerde yer alması söz konusudur. Güney Doğu Avrupa ve Karadeniz havzasıyla Orta Asya ve Kafkasya havzalarına yönelik de çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu üç havzaya yönelik yürüttüğü politikalar ve çeşitli kurum ve kuruluşların da katkısıyla

[120] "Sorumluluk ve Vizyon: 2014 Yilina Girerken Turk DışPolitikası", T.C. DışisleriBakanlığı, http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/12/sorumlulukvevizyon-2014.pdf, (Erişim Tarihi s. 10 Haziran 2016).

[121]Orta Doğu ve Kuzey Afrika havzası 19 ülke kapsamaktadır. Bunlar: Bahreyn, Mısır, Iran, Irak, Israil, Ürdun, Kuveyt, Lübnan, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri, Libya, Fas, Oman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Cezayir.

2002-2012 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı %728, toplam ticaret hacmi de %703 oranında artırmıştır. Böylece, söz ettiğimiz üç havza 2002 yılında Türk dış ticaretinin %23'ünü oluşturuken, 2012 yılına geldiğimizde bu rakam %37'ye ulaşmıştı.[122] Türkiye, bu dönemde birçok arabulucuk faaliyetlerinde de bulunmuş, ülkelerin uyuşmazlıkarının barışcıl yollardan çözümünde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir.[123] İkinci dış politika unsuru olarak adlandırılan "stratejik ilişkilerde derinlik", mevcut stratejik ilişkilere yeni boyutlar ekleyerek onları geliştirmek olarak ifade edilmektedir. Bu noktada, Türkiye'nin ABD ile olan model ortaklık ilişkileri birçok konuda devam etmektedir, AB ile üyelik konusunda başlayan müzakereleri başarıyla sonuçlandırma çabası sürmektedir. NATO içindeki Türkiye'nin konumu stratejik önemini bu dönemde de korumaktadır. Yeni kıta ölçekli açılımlar konusunda Türkiye'nin, bu dönemde Afrika kıtasına açıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla, bu kıtada yeni işbiriği alanları, pazarlar, yatırım olanakları hatta siyasi ilişkileri de gerçeklestirmek konusunda faaliyete geçmiştir. Böylece, Afrika kıtasında büyükelçiliklerinin sayısı 12'den 35'e çıkartılmıştır.[124] Ayrıca, Asya Pasifik bölgesindeki ülkelerle ve Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki ülkelerle ilişkilerinin de son dönemde ivme kazandığını görmekteyiz.

[122] "Sorumluluk ve Vizyon: 2014 Yılına Girerken Türk DışPolitikası", T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/12/sorumlulukvevizyon-2014.pdf.,(Erişim Tarihi 10 Haziran 2016), s. 8.

[123]Tükiye'nin bu dönemde arabulucuk ve Barış girişimleri şunlardır: 2005 ve 2010 yılında Türkiye, Irak'ta demokratik süreçte katkıda bulunmak için ülkede bulunan farklı mezhepler ve etnik gruplarda arabulucuk rolünü üstlendi; 2008 yılında Israil ve Suriye arasında gerçekleşen görüşmelerde kolaylaştırıcılık rolünü üstlendi; aynı yılda Lübnan`da gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanılan tkanıklığın asılmasında yardımcı oldu; 2010 yılında Iran'ın nükleer programıyla ilgili kaygılarını giderilmesi ve Tahran Deklarasyonun imzalamasını sağlayan girişimde önemli rol oynadı; aynı yılda Kırgızistan'da yaşanıların etnik anlaşmazlıkların çözümünde toplumlar arasında uzlaştırıcı rol oynadı; 2011 yılından beri Filistin'de Hamas ve El Fetih arasında iç uzlaşı sürecine destek vermektedir; 2011 yılında Sudan ile bağımsızlığına yeni kavuşan Güney Sudan arasında uyuşmazlikların giderilemsi için üçlü ekonomik işbirliği başlaması; 2013 yılında Somali'de yaşanılan uyuşmazlıların aşılması için Devlet Başkanları düzeyinde üçlü sürecin başlamasında etkili oldu, vs. bkz., Ibid., s. 12.

[124]Ibid.,s.13.

Son olarak Türkiye'nin bu dönemde uluslararası örgüt ve platformlarda etkin roller üstlendiğini görmekteyiz. Çok taraflı kuruluşlarda Türkiye'nin etkin rol oynaması ve BM içindeki konumunu yükseltmesi dış politika konusudaki aktifliğin bir sonucu olmuştur. Bunun dışında birçok uluslararası kuruluşta ve bölgesel örgütlerde dönem başkanlıkları,[125] uluslararası kuruluşlarda üst düzey görevlerin üstlenilmesi, birçok uluslararası zirve ve toplantılara ev sahipliği yapması[126] gibi faaliyetlerde de bulunulmuştur.

Görüldüğü gibi, aktif dış politika bu dönemde gerçek anlamıyla uygulanmıştır. Bu kavram önceki dönemlerde de gündemde olmuş ancak uluslararası konjoktür uygulama imkanı vermemiştir. Ankara, proaktif dış politika uygulamak için yumuşak gücü kullanmayı tercih etmiştir. Öncelikle TİKA, Yunus Emre Kültür Merkezleri, Diyanet İşleri Bakanlığı, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı gibi Başbakanlığa bağlı olan kurumlar kurulmuş; yumuşak politikayla yurtdışında Türk kültürü yaymak; Türk işadamları ile çeşitli dernekler aracılığıyla oluşturulan lobiler oluşturulmuş; son olarak da yurt dışında talep gören pembe TV dizilerle popüler kültür kullanılmıştır.

AKP Hükümeti, bu dönemde "Komşularla sıfır sorun" politikası kavramını ortaya atmıştır. Özal döneminde olduğu gibi AKP döneminde de komşularıyla başta olmak üzere, ekonomik ve güvenlik açısından tüm ülkelerle iyi komşuluk politikaları uygulanmıştır. Dolayısıyla, yeni yönetimin dış politika konusunda en temel yaklaşımı "Komşularla Sıfır

[125]Türkiye'nin uluslararası kuruluşlar ve bölgesel örgütlerde üstlendiği dönem başkanlıkları:
- 2009-2010 yılında Guneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci Dönem Başkanlığı;
- Kasım 2010-Mayıs 2011 arasında Avrupa Konseyi BakanlarKomitesi Dönem Başkanlığı;
- 2012 yılında OECD Dönem Başkanlığı;
- 1 Temmuz- 31 Aralık 2012 yılında KEI Dönem Başkanlığı;
- 2011-2012 yılı arasında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Dönem Başkanlığı;
- 2010-2012 ve 2012-2014 yılları arasında Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'nın Dönem Başkanlığı;
- 2015 yılında G-20 Dönem Başkanlığı, , Ibid., s.19.

[126]2015 yılında G-20 Zirvesi; 2016 yılında İslam İşbirliği Teşkilatın 13. İslam Zirve Toplantısı, 2016 yılında 23. Dünya Enerji Kongresi, 2017 gerçekleşcek olan Dünya Petrol Zirvesi söz konusudur.bkz.,Ibid., s. 20.

Sorun" ile Türkiye, komşularıyla olan sorunlarını mümkün olduğu kadar azaltmayı amaçlamıştır.[127] Bununla birlikte bu yaklaşımın net bir sonuç vereceğini söylemek pek mümkün gözükmüyordu. Çünkü komşu ülkelerle çözülememiş birçok sorun durmaktaydı. Örneğin, Yunanistan ile Ege sorunları hala mevcuttu. Irak, Ermenistan gibi ülkelerle ilişkiler istenilen düzeyde değildi.

Dışsal çevre de Türkiye'yi proaktif dış poltika izlemeye iten etkenlerden biri olmuştur. 2000'li yıllarda bulunduğu jeopolitik konumu ve Yeni Dünya Düzeninin değişen dengeleri Türkiye'ye çok yönlü bir dış poltika izlemesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla çatışmacı dış politika anlayışından ("Dört yanımızın düşmanlarla çevrili" anlayışı) işbirliğine dayalı bir dış politikaya ("Komşularla sıfır sorun" anlayışı) geçildiğini görmekteyiz.

Türkiye'nin bu dönemde diğer ülkelerle ilişkilerini değerlendirdiğimizde sistemin belirleyici gücü olarak ABD karşımıza çıkmaktadır. 11 Eylül ABD dış politikasında bir dönüm noktası oluşturmuştu ve dönemin Bush yönetimi terrorizme karşı önlemer almaya başlamıştır. Türkiye yıllardır PKK ile mücadele veriyordu ve bu olay aslında Türkiye'ye bir fırsat sunmuştu. ABD'ye saldırılardan duyduğu üzüntüyü bildirerek terörizm konusuna işbirliği yapmaya hazır olduğunu belirmişti. Abdullah Gül'ün Dışişleri başkanlığı döneminde ABD'nin 2003 Irak işgali gerçekleştiğinde iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştı.[128] ABD, operasyonunda Türk topraklarını kullanmak istemişti fakat tezkere meclisten geçmemişti."1 Mart Tezkeresi" olarak adlandırılan bu sorun ABD ile ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştu. Turkiye`ye göre ortada bir uluslararası hukuk ihlali vardı ve bir meşru müdafa söz konusu değildi. Böylece tezkerenin reddi ABD'yi hayal kırıklığına uğratmıştı. Fakat bölgede

[127] Ahmet Davutoğlu, " Zero Problems in New Era", Republic of Turkey , Ministry of Foreign Affairs, http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa, (Erişim Tarihi 21 Mart 2013).
[128] Serhat Güvenç, Soli Özel, "NATO and Turkey in the post-Cold War world: Between Abandonment and Entrapment", *Southeast European and Black Sea Studies,*Vol. 12, No. 4, 2012, s.542-543.

Türkiye'nin "vazgeçilmezliği" ABD için önemliydi ve en önemli müttefikini kaybetmek istemezdi. Türkiye için de bölgenin güvenliği bakımından ABD ile ilişkiler önemliydi.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle, Türkiye Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması tehdidiyle karşılaştı. Fakat, de facto olarak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bir bağımsızlık kazanması ve Talabani'nin bölgede ortaya çıkan yeni konjonktürü kabullenmek zorunda kalması, Türkiye'nin Irak ile ilişkilerin geliştirmesine devam etmiştir. AKP'nin iktidara gelmesiyle İran ile ilişkileri düzelmiş, İran PKK'yı bir terörist örgüt olarak nitelendirmiştir.[129] 1980 ve 1990'lı yıllarda Suriye ile ilişkilerinde oldukça sorunlu bir dönem yaşamıştır. Türkiye'nin Fırat ve Dicle Suriye'ye akan su miktarında kesintiler yapması ve Güneydoğu Anadolu Projesi için gelecekteki gerekli su miktarını kendi hakkı olarak saklı tutma isteği karşısında Suriye PKK'ya destek vermiştir. AKP'nin iktidara gelmesiyle iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşti ve Erdoğan'ın ziyareti sırasında sulama ve tarım alanlarında Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır. Böylece, su sorunu fiilen ortadan kalmış gözüküyor.

Kıbrıs, Ege Denizi kıta sahanlığı ve Batı Trakya'daki Türklerin statüsü gibi nedenlerden dolayı Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri uzun yıllar sorun olmuştur. 1999 yılında iki ülke arasında yeni bir dönem başladı. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalamasından sonra iki ülke terörizmle mücadelede ve birçok konuda işbirliği yaptı. AKP döneminde Yunanistan ile ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşansa da Kıbrıs sorunu hala iki ülke arasında gündemdedir ve bu sorun çözülene kadar ilişkiler hep bu çizgide yürütülecektir.

Ermenistan ile yaşanan soykırım iddiaları AKP döneminde de devam etmiştir. 2008 yılı iki ülke için bir kırılma noktasını işaretliyor. Ermenistan'a Türkiye-Ermenistan futbol maçı

[129]Nuri Yeşilyurt, ve Atay Akdevelioğlu, "AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", İlhan Uzgel ve Bülent Duru (der.), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu,*Ankara,Phoenix Yayınevi, Ankara, Şubat 2009, s.381- 409.

vesilesiyle ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Sarkisyan'ın daveti üzerine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İki ülke arasında en büyük adım 2009 yılında gerçekleşti. İsviçre'nin Zürih kentinde "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ile "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü"nün imzalanması ile yeni bir aşamaya girildi. İki ülke de protokolleri onaylaması için meclislerine götürdü fakat 22 Nisan 2010 yılında Ermenistan'ın Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, bir televizyon konuşmasında Protokollerin onay sürecinin dondurulduğunu açıkladı.[130] Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, AKP döneminde, ağırlıklı olarak ekonomik işbirliğinin arttırılması ile başarılmıştır. Ticaretin ve enerji konusunda işbirliğinin geliştirilmesi için bir çok görüşmelerde bulunmuştur. Türkiye ile sınırı olmamasına rağmen bu ülke ile ilişkiler stratejik ortaklığa doğru gitmiştir.

Görüldüğü gibi bu dönemde Türkiye, Yunanistan ile ilişkiler ortaklığa doğru ilerletilmiş, Suriye ile su sorunu hakkında bir uzlaşıya varılmış, Bölgesel Kürt Yönetimi ve Irak ile siyasi ve ekonomik işbirliği sağlanmış, Ermenistan ile üst düzey temaslar kurulmuş, İran ile ilişkiler en üst seviyeye ulaştırılmıştır.[131]

AB ile ilişkiler bu dönemde de devam ediyordu. AKP iktidarında dış politika konusunda ilerleme kaydettiği konulardan biri AB olmuştur ve bu konuda önemli adımlar attığını görmekteyiz. AB ile ilişkiler 1970'lerin ortalarından askıya alınmıştır fakat 14 Nisan 1987'de Türkiye'nin örgüte tam üyelik için başvurması konusunda ilişkiler tekrar canlanmıştır. Fakat şimdiye kadar Türkiye'nin AB üyeliği birçok nedenle reddedilmiştir. Kıbrıs ve Kürt sorunun varlığı, Yunanistan ile olan görüş ayrılıkları, Ermenilere karşı uyguladığı iddia edilen soykırımın kabul edilmemesi, gerçek parlamenter demokrasinin olmaması, bireysel ve

[130]Türkiye Cumhuriyeti, Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi 31. 03.2017).
[131]Uğur Burç Yıldız, "Komşular ile Sıfır Sorun Politikası ve Türkiye'ye Yönelik Dış Tehditler", Bölgesel ve Küresel Dinamikler: Türkiye ve Yakın Çevresinin İktisadi ve Siyasi Meseleleri, İzmir Üniversitesi, İzmir 28-29 Nisan 2011, s. 24- 37.

kolektif özgürlüklere saygı gösterilmemesi Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyen nedenlerinden birkaçı sayılır.

Parti, AB ile ilişkilerine büyük önem veriyordu ve gerekli bütün adımları atmaya çalışmıştı. Partinin iktidara gelişinden itibaren, dolayısıyla Kasım 2002 yılından Ekim 2005 yılına kadar, yani AB ile resmi müzakerelere başlanmasına kadar Türkiye'nin AB ilişkilerinde bir altın çağ yaşandığını görmekteyiz.[132] AKP hükümeti 2009 yılında başlayan AB uyum Paketlerine de destek vermişti. Turkiye`nin AB üyeliği konusunda çalışmalar hala devam etmektedir.

Türkiye, bir taraftan hem Avrupa ülkeleriyle hem de ABD ile ilişkilerini sürdürürken; diğer tarafta kültürel ve tarihi bağlarının bulunduğu Ortadoğu, Balkanlar, Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle mesafelerin artık giderek önemsizleştiği ortamda Sahraaltı Afrika, Latin Amerika ve Asya-Pasifik bölgelerine yönelik açılımlara da yönelmektedir.

2000'li yıllarda Türkiye'nin, diğer komşu bölgeleri ile kıyaslandığında daha çok Ortadoğu ile ilgilendiği görülmektedir. 1 Mart tezkeresi olayı Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. Onlara göre Türkiye artık ABD'den bağımsız olarak davranabiliyordu. Ayrıca Türkiye'nin İslamcı kimliği ve reformcu tavrı bu devletlerin ilgisini çekmişti. Böylece 2000'li yılların ortalarından itibaren Türkiye bu bölgeyie daha fazla ilgilenmiş, bölgede ekonomik entegrasyona ve bölgesel güvenliğe önem vermiştir. AKP hükümetine göre Filistin sorunun çözümsüzlüğü bölgedeki barışın ve istikrarın sağlanmasına engel oluşturuyordu. Bu yüzden de bazı analistlere göre Türkiye'nin

[132]Ziya Öniş, Şuhnaz Yilmaz, "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era", *Turkish Studies,* Vol.10, No. 1, 2009, s.8.

Ortadoğu'yla ilgilenmesi tekrar yeni Osmanlıcılık kavramını gündeme getirmişti.[133] Fakat Türk yetkililer bu bölgede sadece reelpolitik bir siyaset kullandıklarını ileri sürüyorlardı. Onlara göre bu bölgede gelişmeler Türkiye'yi doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilemiştir. Bu bölgenin barış ve istikrarı Türkiye ve diğer bölge devletleri için çok önemlidir. AKP hükümeti de "Komşularla sıfır sorun" politikası üzerinden bu sorunu çözmeye çalışmıştır. Türkiye 2010 yılına kadar Irak, İran ve Suriye ile ilişkilerini düzeltme konusunda ikili ilişkilerini sürdürdü. Türkiye bu bölgede barış ve istikrarın sağlanabilmesi için çeşitli arabuluculuk girişimlerinde de bulunmuştur. İKÖ, Körfez İşbirliği Konseyi ve Arap Birliği Örgütü gibi Bölgesel örgütlere önem atfeden ve aktif katılım gösteren politikalar izlemiştir. 2010 yılında Türkiye BMGK'da İran'a yönelik yeni yaptırım kararlarına karşı oy kullanmıştır. Bu durum da Türkiye ile ABD'nin Ortadoğu politikalarının farklılaştığını gösteriyordu. Türkiye'nin Ortadoğu'daki aktif politikası beraberinde Türk dış politikasının "Ortadoğululaşması" tartışmalarını getirmişti. Yakın zamana kadar bu durumun çok tartışıldığını görmekteyiz. 2010 yılına kadar Türkiye'nin bölgedeki dış politikası gerçek anlamıyla aktifti ve birçok girişimlerde bulunulmuştu. Fakat 2011 yılında durum değişti ve bölgede birçok yeni gelişme yaşandı. Bu yıl, "Arap Baharı" diye adlandırılan olaylar gerçekleşti ve bölgenin değişmez varsayılan dinamikleri altüst olmaya başladı. Bölgede istikrarsızlık, belirsizlik ve kaos söz konusuydu. Dolayısıyla, Ortadoğu'da istikrarsızlık ve güvensizlik ortaya çıkarsa, tarihsel olarak görüldüğü gibi Türkiye'yi etkilemiştir.[134] Arap Baharının Türk dış politikasına yansıyan en önemli etkisi "Komşularla sıfır sorun"politikasının geçerliliğini yitirmesine neden olmasıdır. Türkiye 2000'lerin başından

[133] Ömer Taşpınar, "Turkey's Middle East Policies between Neo- Ottomanism and Kemalism", *Carnegie Papers*, no. 10., September 2008, bkz., http://carnegieendowment.org/2008/10/07/turkey-s-middle-east-policies-between-neo-ottomanism-and-kemalism. (Erişim Tarihi 07 Ekim 2008.), s.1-28.

[134] Grahamuller E. Fuller, "Turkey's strategic model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly,* Vol. 27, No. 3, Summer 2004, s.59.

itibaren Rusya ile ilişkilerini işbirliğinden genişletilmiş ortaklığa doğru ilerletmiştir. AKP'nin iktidara gelmesiyle Türkiye artık Rusya'yı rekabetçi ülke olarak değil işbirliği yapılan bir ülke olaraktanımladı.

2000'lerden sonra enerji kavramı oldukça önem kazanmıştır. Bu çerçevede Kafkasya rekabetçi bir bölgeye dönüşmüştür. ABD, Rusya, AB gibi güçlere Türkiye ve İran'ın da dahil olduğu bir rekabetten söz etmekteyiz. 2010 yılında Türkiye-Ermenistan ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Ermeni soykırım iddiaları ve dünyadaki Ermeni lobisinin faaliyetleri ile Amerikan Kongresinde etkili olmaya çalışan Ermeniler Türkiye'yi rahatsız etmiştir.

Türk dış politikasının 2011'den itibaren değişmeye başladığı görülmektedir. Artık karşımızda eskisi gibi aktif bir dış politika yoktur. Son dönemde türk dış politikasında "çok yönlülük" anlyışı büyük dinamizm kazanmıştı. Bu dönemde "Türk dış politikasında eksen mi kayıyor", "Osmanlı yeniden mı canlanıyor" ya da "Model Ülke Olma" meselesi gibi tartışmalar ortaya çıkmıştır. 2009-2010 yılında "Eksen Kayması" meselesi tartışılıyordu. Fakat bu tartışmalar pek uzun süremedi. Çünkü hemen 2011 yılında Libya krizinin ortaya çıkmasıyla ve Suriye'de iç savaşın patlak vermesiyle Türkiye Batı grubunda yerini almıştır.[135] "Model Ülke Olma" kavramı da bu dönemin tartışılan konulardan biriydi. Bu kavram da önceden kullanılmıştır. Bu konuda da başarı sağlandığı söylenemez; çünkü içerde hala Kürt ve Kıbrıs sorunları vardı.

Sonuç olarak, Türkiye bu dönemde ve özellikle 2002- 2010 yılına kadar uluslararası arenada gerçekten prestij kazanmıştı ve Ortadoğu gibi bölgede olumlu adımlar atmıştı. Balkanlar ve Kafkaslar'da yumuşak güçünü kullanarak etkili olmuştu. Ayrıca, ülkede birçok reform yapmaya başarmıştı. Kürt kimliğini tanımıştı, askeri vesayetin kaldırılması için birçok

[135]Oran, *Türk Dış Politikası,* cilt III, s. 193-194.

girişimlerde bulunmuştu ve başarılı olmuştu. TSK'yi siyasetten uzaklaştırmış, üniversitelere başörtülü kızların girmesine hak tanımıştı, vs.

Arap Baharı ve özellikle Suriye meselesi Türkiye'nin Ortadoğu yaklaşımında belirleyici bir unsur olmuştur. Bu dönemde Ortadoğu'ya yönelik kapsayıcı tutumunun zayıfladığını görmekteyiz. Bugün Türkiye için, özellikle Ortadoğu'da, komşularla sıfır sorun anlayışı söz konusu değildir.[136]Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı bölgesel konjoktür, Suriye'de iç savaş, İran'ın nükleer programına ilişkin anlaşmazlığı, Irak ve Filistin ile ilişkin bölgesel gerginliğin artması ve Karadeniz Havzasıyla ilgili geniş çaplı enerji, ticaret ve ulaştırma projelerin gündeme geldiği bir dönemdi. Tüm bu değişimlere rağmen, AKP hükümetinin klasik realist dış poltika vizyonundan vazgeçtiğini söylemek doğru değildir. Kıbrıs sorunu yüzünden atılan yeni adımlar, ABD, AB ve BM merkezli çözümler olması Türkiye'nin Batıcılık politikasından vazgeçmediğinin bir göstergesidir. Ayrıca, dış politikanın klasik ilkelerinden biri olan statükoculuk ve denge politikalarını da sürdürdüğünü görmekteyiz. Bunun en iyi göstergesi ABD'ye rağmen Suriye ve Iran ile geliştirilen ilişkileridir.

III. Türkiye'nin Değişen Balkan Politikası

A. Türkiye'nin Balkan Politikasının Ana Hatları

Balkanlar, tarih boyunca uluslararası politikada önemli bir rol oynayan ve dolayısıyla tüm küresel aktörlerin ilgilenmek durumunda kaldıkları bir bölge olmuştur. Bu bölgenin sınırı kuzeyde Tuna nehrine kadar uzanır. Güneyde Adriyatik ve Akdeniz ile Ege denizi'ne kadar olan kara parçası, Balkan yarımadasını oluşturur. Balkan ülkeleri kavramı ise, aynı zamanda bu yarımadada ve yarımadaya komşu coğrafyalarda yaşayan ülkeler için kullanılır. Bu

[136]Abdulgani Bozkurt, "Sıfır Sorundan Sıfır Çözüme: Türkiye, Suriye Politikasından Dolayı Bölgede Dostsuz Mu Kalıyor?", *Ortadoğu Analiz,* Cilt: 4, Sayı, 42, Haziran 2012 , s. 35-45.

ülkeler, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya ve Türkiye'dir.

Üç taraflı denizle çevrili olmakla birlikte Balkanların ana özelliğini dağlar oluşturur. XIX yüzyılın sonunda XX yüzyılın başında Osmanlıda Balkan kelimesi çok farklı bir anlam içeriyordu. Balkan kelimesi "sıra-dağ" ya da "dağlık" anlamında Türkçe bir sözcüktür.[137] Bu bölge Avrupa ve Asya arasında bir "köprüdür", bir "karışım potası" ve bir "barut fıçısıdır". Gerek geçmişte doğudan gelen akınları ve istilaları ileriden karşılama bakımından gerek günümüzde içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeniyle, Avrupa'nın güvenliğini yakından etkilemiştir. Bir başka açıdan, sahip olduğu coğrafi bütünlüğe rağmen tarihî gelişmeler sonucu, oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu, dil ve din farklılıklarını içerir. Balkanlarda Hristiyanların, Müslümanların, ve ayrıca Yahudilerin de kültürel miraslarını yan yana görmek mümkündür. Bu özellik nedeniyle, tarih boyunca bunalımlardan ve istikrarsızlıklardan kurtulamamıştır. Balkanlar Avrupa ve Asya arasında geçiş alanı, milletler mozaiği, insan karışımı ve bu karışım içinde de kargaşalar meydanı olmuş bir coğrafyadır. Bölge insanları hiçbir zaman kendi kaderlerine bırakılmamıştır, her zaman büyük devletlerin, bölge devletlerinin ve stratejik taktiklerin arasında kalmışlardır.[138]

Türkiye topraklarının yüzde 5'i Balkanlarda yer alır. Bölge, aynı zamanda Türkiye'nin Batı'ya açılma yolu olduğundan Türkiye stratejik açıdan önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlarda izler bırakan İmparatorluklardan biri olmuştur. Osmanlılar bu bölgede hakimiyetini beş yüz sene sürüdürmüştür. Bölgeyi dinsel, etnik, kültürel açıdan derinden etkilemiştir. Bu etkiler günümüzde de özelliğini koruyor. "PaxOttomana" diye adlandırdığımız dönem özellikle gayrimüslimler tarafından olumsuz yargılarla anılmaktadır.

[137]Ebru Boyar, *Ottomans, Turks and theBalkans: Empire Lost, Relations Altered,* New York, Tauris Academic Studies, 2007, s. 30.
[138]Halil Akman, *Payaşılmayan Balkanlar,*Istanbul,IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Aralık 2006 s.15.

Onlara göre Osmanlı bu bölgede baskı yapıyordu. İslam'ı kabul etmiş olanların bölgede "Türk" ya da "Müslüman" olarak anılması bunun bir göstergesidir.

Osmanlı'nın ardıllı olarak Türkiye bu bölgede politikasını bu tarihsel geçmiş üzerinden inşa etmişti. Balkanlara geçmişten günümüze kısaca değinmek gerekirse, yüzyıllar boyunca bu bölgede birçok medeniyet hakimiyetini kurmuş ya da buradan yayılmış, Doğu ve Batı'nın birleştiği yer olduğu için bu bölge hep büyük güçlerin dikkatlerini çekmiş, bu güçlerin bir çatışma alanına dönüşmüştür. Osmanlı Devletinin güçten düşmesi ile Balkanlar tam bir karışıklık merkezi olmuştur. Bölge Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak bir fitil rolünü üstlenmiş, İkinci Dünya Savaşı'ndaysa işgallere maruz kalmıştır. Soğuk Savaş döneminin konjoktürü gereği gerilimle ayakta duran bölgede, Soğuk Savaş sonrası, Bosna ve Kosova olayları ile birlikte bölgede tekrar bitmek bilmeyen kargaşa dönemi başlamıştı.

Her an patlamaya hazır olan Yugoslavya'nın bir mozaiği olan azınlıklar ve bir "Balkan klasiği" olan milliyetçilik ile birleşince durum daha da kötüye gitmeye başladı. Böylece, Balkanların tekrar 1911-1912 koşullarına bir dönüş yaptığını görüyoruz. Dolayısıyla**,** Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nn çöküşü, Balkanlarda yeni krizlere yol açmıştı ve ortada bir güç boşluğu oluşturmuş ve diğer devletlerin ilgi odağı olmuştu. ABD, 1990'ların başında yaşanan gelişmeleri bir Avrupa sorunu olarak adlandırdığı için Balkanlara pek ilgi göstermemiştir.[139] Bu dönemde bölgede Almanya ve bir kısmında da Rusya etkinliğini sürüyordu. Fakat bölgede güç boşluğu oluştuğunu gördüğü için ABD bu fırsatı değerlendirmek istedi ve bu boşluğu Türkiye ile birlikte doldurabileceğini düşündü.

Balkanlar Türkiye için her zaman önemli bir faktör olmuştur ve bölge Türk dış siyaseti bakımından önem taşımaktadır. 1980'lerde Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik

[139]İlhan Uzgel, "Bölgesel Güç Yanılmasının sonu", Mustafa Aydın, Çağrı Erhan (der.) *Beş Deniz Hafzasında Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitapevi, Ocak 2006, s.221-224.

baskı siyaseti sonucunda Türkiye Balkanlar'da önemli bir krizle karşı karşıya gelmiştir. Yunanistan ile zaten uzun yıllardan beri Kıbrıs ve Ege konusunda süren anlaşmazlıklar söz konusuydu. Bunlara ek olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından Yugoslavya'da yaşanan iç savaş, bölgeyi Türkiye için daha değerli kılıyordu. Türkiye'nin bu bölgede etkili olabilmesi için dış faktörlerin rolü önemliydi. Bölgeyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan kültürel, dinsel ve tarihsel bağları bulunuyordu. Batı Avrupa ile stratejik bağı vardı. Türk azınlıklar bu bölgede önemli rol oynamaktaydı. Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Makedonya ve Yugoslavya gibi ülkelerde Türk azınlıklar yaşamaktaydı. Ayrıca yaklaşık 5-7 milyon olduğu tahmin edilen Türkiye'deki Balkan kökenli nüfusun da etkin konumda olduğu unutulmamalıdır. Son ve en önemlisi, Balkanlar, Türkiye'nin istikrar ve güvenliği için önemlidir. Türkiye'nin bölgeye yönelmesi için mevcut olan bu sebeplere ilaveten konjönktürel olarak stratejik ortağı olan ABD'nin çıkarlarına da uyması Türkiye'nin bölgede etkinlik göstermesinin önünü açmıştır.

1990'ların başında Orta Asya devletlerinde olduğu gibi Balkan devletleri de yeni düzene entegre olma çabası içindeydiler.Fakat bu dönemi sıkıntılı ve sorunlu yaşadılar. Milliyetçiliğin yükselişe geçmesi nedeniyle, iktidara gelenlerin çoğunun komünist partiden olup sosyal demokrat olarak algılanmasına rağmen uyguladıkları politikalarda milliyetçilik yoluyla iktidarlarını meşrulaştırmaları, dışardan gelen yardımların eşit bir şekilde dağıtılmaması ve bundan dolayı rüşvet, kayırma, yolsuzluk, organize suç örgütlerinin ortaya çıkması gibi olumsuzlukları doğuran bir sistemden bahsetmekteyiz. Bu durum yaşanırken Balkanlar diğer devletler için bir nüfuz mücadelesi alanına dönüşmüştü.

1991'de Yugoslavya krizleri patlak verdiğinde, Avrupa İkinci Dünya Savaşından beri böyle ciddi bir güvenlik sorunu yaşamamıştı. Bu dönemde Balkanlar Türkiye için ikincil sıradaydı, çünkü o dönemin Türkiyesi'nde yukarda belirttiğimiz gibi ekonomik kriz, siyasal

istikrarsızlık, PKK teröörü, dinsel baskılar, dış borçlanma ve yüksek enflasyon sorunları vardı. Bu dönemde Balkanlar, Azerbeycan- Ermenistan sorunu, Körfez Savaşı ve PKK sorunu kadar Türk Dış Politikası için önem taşımıyordu. Başlangıçta Türkiye, AB ve ABD'nin tutumunu destekleyip onlarla birlikte hareket etmeyi tercih etmişti. Dolayısıyla, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne önem verdi. Türkiye dengeleyici ve Batı yanlısı bir tutum sergilemişti.[140] 1990'larda Türkiye daha çok Bosna ve Kosova krizinde aktif rol oynamıştır. Daha doğrusu, 1990'ların ortalarına kadar Türkiye'nin dış politikası hem diplomasi hem askeri açından gerçek anlamıyla aktifti. 1990'ların sonuna doğru sadece Kosova savaşında etkinliğini göstermiştir.

İlk başta Bosna savaşında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklemişti fakat JNA'nın Müslümanlara ve Hırvatlara karşı orantısız güç kullanması ile birlikte Türkiye tutumunu değiştirmişti. Dolayısıyla 1992 yılından beri Türkiye Yugoslavaya'ya karşı tutumu değiştirip Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanımaya başlamıştı. 6 Ocak 1992'de Türkiye dağılan Yugoslavya'nın topraklarında kurulan dört cumhuriyetin bağımsızlıklarını tanımıştı (Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya). 1994'de ABD ve Türkiye'nin yardımıyla Boşnak-Hırvat Federasyonu Antlaşması imzalandı. 1995'de Srebrenica katliamı gerçekleştiğinde Türkiye bu katliamı kınamıştır.1995 Dayton Antlaşmasıyla Bosna Savaşı'nın sona ermesiyle kurulan bağımsız Bosna-Hersek Devleti'ni Türkiye ve uluslararası toplum tanımış, BM'ye üyeliği kabul edilmiştir.

Dolayısıyla, Müslüman Boşnakların varlığı, Türkiye'de Boşnak lobisi, Türkiye'nin Balkanlar'da söz sahibi olma isteği, Batı ile ticari bağlantısının kesilmesinden duyduğu

[140]Nasul Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar,* İstanbul, Nisan 2006, s. 332-336.

rahatsızlık Türkiye'nin Bosna'daki aktif politikasının nedenleri olmuştur.[141] Bosna Savaşı, Türkiye'ye bazı bedeller mal olmuştur. Yeni Yugoslavya PKK'ya destek vermeye başlamıştı, Balkanlarda yeni kutuplaşmaya engel olamamıştı ve İngiltere, Fransa, Rusya gibi ülkeler ilişkilerini askıya almıştı. Fakat bu savaş, Türkiye'nin Balkanlarda önemli bir ülke haline gelmesini, Yunanistan'a karşı üstünlük kazanmasını da sağlamıştı.

Bosna savaşından sonra Balkanlarda yaşanan ikinci önemli gelişme olan Kosova Savaşı, Türkiye için en karmaşık sorunlarından birisi olmuştur. Çünkü bu Savaş Bosna Savaşı'na, Makedonya sorununa, hatta Bulgaristan Türklerine karşı yapılan Bulgarlaştırma politikasına benzemiyordu. Yugoslavya'ya, yani merkezî yönetime karşı etnik ve dinsel bir azınlık olan Arnavutların baş kaldırısını ve başka bir devletle (Arnavutluk) birleşme talebini içeriyordu.

Bu dönemde Türkiye'nin PKK ile kendi sorunları vardı. İlkin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü destekliyordu ve bölgede dengeli bir politika izliyordu. Türkiye'nin bu dönemde en önemli girişimi 1998 yılında o dönem Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Belgrad ziyareti olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Cem, Arnavutların hakların verilmesi ve krize barışçıl bir çözüm bulması önerilerinde bulundu. NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması ile birlikte Türkiye dengeci politikasını bozdu ve ABD'nin yanına yer aldı. 1990'ların sonu geldiğinde ABD bu bölgede artık etkin olmaya başlamıştı. Yugoslavya'ya bu müdahale ile başlıca amacı NATO'daki konumunu korumak olan ABD aynı zamanda Rusya ve Almanya'nın bölgedeki etkinliğini de kırmak istiyordu.

Bu bölge ABD'nin stratejisinin test edildiği bir alan olmuştu. Balkanlardaki çatışmalar ve bu konuda Avrupa'nın özellikle AT'nin olaylar karşısındaki aldığı tutumun

[141]Dilek Barlas, "Turkey and the Balkans: Cooperation in the Interwar and Post Cold War Eras", *Turkish Review of Balkan Studies 4***,** 1998/1999, s. 74.

etkisizliği, NATO'nun gerekliliğini kabul ettirmek için ABD'ye fırsat doğurmuş, bu amaçla harekete geçen ABD, NATO'nun varlığının zorunlu olduğunu Yugoslavya müdahalesi sonrasında kabul ettirmişti. Bu krizde aktif bir şekilde ABD'nin Kosovalı Arnavutların yanında yer alması sebebi bölgedeki Arnavut varlığından kaynaklanmaktaydı. Zira, Kosova krizi sadece Kosova bölgesinde gerçekleşse de, genel anlamda Balkanlarda bir Arnavut sorunu mevcuttu ve bu sorun doğal olarak Yunanistan'a, Makedonya'ya ve Arnavutluk'a sıçrama potansiyeline sahipti.

ABD'nin Kosova krizine müdahil olmasında etkili olan bir başka etken, ağır insan ihlalleri olması ve ikinci bir Srebrenica vakasını önlemekti. Aynı zamanda müdahale, gelecekteki Amerikan müdahalelerine bir örnek teşkil edecekti. Bu çerçevede BM çerçevesinde ama NATO aracılığıyla yapılan Bosna krizindeki müdahale ve insani nedenler gerekçe gösterilerek Kosova'ya yapılan müdahale ABD'nin bundan sonraki müdahalelerine de bir zemin oluşturmuş olacaktır.[142]Aslında çatışmalar ABD ve NATO'nun yeni işlevi için iyi bir fırsat sayılırdı. Yugoslavya'nın bombalanması uluslararası sistemde bir kırılma noktası oluşturmuştu. Çünkü Yugoslavya'nın bombalamasından sonra gerçekleşecek olan Afganistan operasyonu ve Irak işgaline bir zemin de hazırlanmış oluyordu. 1998 Kosova savaşında, Arnavutların Müslüman olması, Türk kamuoyunun etkisi, uluslararası alanda Sırpların prestijini kaybetmesi, Türkiye'nin Arnavutluk ile iyi ilişkiler içinde olması, Kosova'da ağır insan hakları ihlaleri olması nedenleriyle Türkiye Yugoslavya'ya karşı çıkmıştı. Ayrıca bu savaşta ABD'nin tutumu ve bölgesel istikrarın bozulmaya başlaması da Türkiye açısından önem taşıyan faktörler arasındaydı.

[142]Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt. 3, Sayı. 1, 1-30, Mayıs 2011, s.1-27.

Türkiye ABD'nin yanında yer alarak Yunanistan'a karşı bir üstünlük elde etmeye çalışmıştı. Fakat Türkiye'nin bölgedeki aktif varlığı bazı devletleri rahatsız etmişti. Bunların en başında Yunanistan, Sırbistan ve Rusya gelmekteydi. Bu ülkeler tarafından "Türkiye Balkanlar'da Osmanlı'yı yeniden canlandırmak istiyor" iddiaları ortaya atılmaktaydı. Bu duruma karşı bir "Ortodoks ekseni" oluşturulmuştu ve bu ülkelerin PKK'ya yardım ettikleri duyulmaya başlanmıştı.

2000'li yıllara geldiğimizde savaş bitmiş, Balkanlar bir nebze de olsa rahatlamıştır. Artık bu bölgede belli ölçüde istikrar hakimdir. Bu dönemde Şubat 2001'de Arnavutlar ve Makedonya güvenlik güçleri arasında kısa bir çatışma çıkmıştı, Yugoslvya büyük sorun çıkarmadan dağılmaya devam etmişti, en önemlisi de bu bölgede artık AB devreye girmiş ve önemli bir güç haline gelmeye başlamıştı. Bu dönemin siyasal gelişmelerine bakacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

İlk başta Yeni Yugoslavya'da seçimler yapılmıştı ve Ekim 2000'de seçimleri kaybeden Miloşeviç Nisan 2002'de görevi kötüye kullanma suçuyla tutuklanmış ve Haziran'da Lahey'de bulunan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilmişti. Mart 2006'da ise hücresinde ölü bulunmuştu. Diğer önemli gelişme de Miloşeviç'in hemen ölümün ardından Mayıs 2006'da Karadağ referandum yapmıştı ve bağımsızlığını ilan etmişti. Kosova ise UNMIK (United Nations Mission in Kosovo) denetimi altında kalmış ve 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmişti. Bosna Hersek ise AB ve ABD'nin önerdiği reform tasarlarıyla ayakta kalmaya devam etmektedir.

2000'lerin başında ABD bölgenin siyasetini ve ekonomisini AB'ye bırakmıştır. Özellikle, demokratikleşme, bölgesel işbirliği, sivil toplumun gelişimi ve devlet kurumlarının

oluşturulması konularına odaklanılmıştır.[143] Böylece Balkan devletleri sırasıyla bu anlaşmayı imzalamıştır. Bu dönemde Yunanistan AB üyesi olduğu için Balkanlarda ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'nin etkinlik alanının çok fazla kalmadığını söyleyebiliriz. Balkan ülkeleri AB genişlemesinin yanında NATO'nun genişlemesine de önem vermiştir ve 1 Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan NATO'ya üye olmuştur.

Bu dönemde Türkiye daha çok Ortadoğu'ya yönelmiştir. Balkanlar'da ise sadece 2008 Kosova'nın bağımsızlığında ve 2009 Bosna Hersek'te siyasi krizler olduğunda diplomatik olarak devreye girmiştir. 2009 yılında Bosna'nın hassas dengelerde oluşturan yapısı ve karar alma mekanizamalarının işletilememesi nedeniyle ortaya çıkan sorun diyalog yoluyla çözülmüştür. Burada Türkiye'nin de sürece destek olduğunu belitmekte fayda vardır. "Üçlü danışma" girişimi Türkiye tarafından başlatılmıştır.[144]

Türkiye bu bölgede daha çok toplumsal düzeyde etkinliğini sürdürmüştür. Örneğin, YTB aracılığıyla Balkanlar'dan öğrencilere burs sağlamış, TİKA, Yunus Emre Kültür Merkezleri, gibi kuruluşları aracılığı ile etkinliğini devam ettirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 1990'lardan beri bölgeyle bağını devam etmiştir ve hukuksal dayanak oluşturan unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar, Dayton antlaşmasıyla kurulmuş olan düzenin devamını koruma, Kosova'nın bağımsızlığını destekleme, Balkan ülkelerinin Avroatlantik kurumlara üye olması ve azınlık haklarının korunması hususlarında Türkiye'nin rolleridir. Tarihsel bağları, ciddi bir Türk varlığının bölgede yaşıyor olması, bölgenin jeopolitik konumu, etnik, dini yakınlığı ve ekonomisi için de bölge Türkiye bakımından hala önemini korumaktadır. Ayrıca,

[143]Fehmi Ağca , "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliğive Türkiye'nin Rolü", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 5, Sayi 1, 2010, s.45-65.
[144]Gözde Kılıç Yaşın, "Bosna- Hersek Zirvesi: Beşinci Üçlü Danışma Toplntısı", Ankara, *Balkanlar ve Kıbrıs Araştırma Merkezi*, bkz., http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2010/02/10/7804/bosna-hersek-zirvesi-besinci-uclu-danisma-toplantisi-ankara (Erişim Tarihi, 10 Şubat 2010).

Türkiye bölgenin barış ve istikrarın korunmasına yardımcı olmaya, bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarların korunmasına ayrıca önem vermektedir. Bu dönemde Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Kosova gibi ülkelerle ikili ilişkileri devam etmektedir. Kısacası, Türkiye'nin Balkan politikasının, AB'nin temel prensipleriyle uyumlu ve paralel olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle Türkiye, anlaşmazlıkların güç kullanılarak değil, diyalog ve çok taraflı görüşmeler yoluyla çözülmesinden yana tavır sergilemektedir.

Fakat AB ve Yunanistan'ın artan etkisi ve Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan, ve Kosova'nın AB'ye üye olmasının gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin bir Balkan politikasından söz etmek güç olacaktır.[145] Balkanların Avrupa entegrasyonu bölgenin güvenliği ve istikrarı için en iyi araçlardan biridir. Çünkü üyelik bu bölgeyi milliyetçilik düşüncelerinden kurtarıp daha çok ekonomik ve siyasi çalışmalara yönlendirecektir.

Sonuç olarak, Türkiye Balkanlarda genellikle uluslararası toplum ve Uluslararası örgütlerle birlikte hareket etmiştir. Hiçbir zaman bu bölgede tek taraflı olarak bir girişimde bulunmamıştır ve etkili bir bölgesel güç olmayı başaramamıştır. Bosna, Makedonya ve Kosova gibi Balkanların en hassas yerlerinde ABD ile birlikte hareket etmesi aldığı mesafeler dışında etkili olamamıştır.[146] Türkiye'nin Balkanlar'da bir bölgesel güç olup olmadığını anlamak için bazı kriterlere bakmamız gereklidir: İçinde bulunduğu bölgenin siyasetini etkileme, hatta belirleme potansiyeline sahip olup olmadığı; bağımsız hareket etme yeteneğine sahip olup olmadığı; ve başka bölgesel ya da bölge dışı aktörlerin bölgeye ilişkin politikasında Türkiye'yi hesaba katmak zorunda kalıp kalmadığı ölçütleriyle Türkiye'nin bölgedeki gücünü değerlendirmemiz gerekir. Bir bölgede etkili bir bölgesel güç olmak sadece

[145]Baskın, *Türk Dış Politikası,* cilt III, s.690-707.
[146]Marija Mitrovic, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu's conception of Turkey – Balkan Relations", Berlin, *GeT MA Working Paper Series,* No.10, 2014, bkz., http://edoc.hu-berlin.de/series/getmaseries/2014-10/PDF/10.pdf, s.48.

coğrafya ve askeri güç gibi maddi ve maddi olmayan (demokratikleşme ve kültürel etki yaratmak gibi) kriterlerle belirlenecek bir süreç değildir. Küresel sistemin aldığı biçim ve Türkiye'nin bu küresel dönüşümdeki yeri bakımından bölgesel güç olma durumunun farklı anlam taşıdığını söyleyebiliriz.[147]

Bunun dışında, Türkiye'nin bölgede birçok bölgesel işbirliğine katılmasına rağmen bölge çapında pek etkili olduğunu söyleyemeyiz. Bunlardan en önemlisi KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbiliği) sayılır. Bölgedeki en önemli işbirliği girişimi 1990'ların başında Türkiye'nin inisiyatifiyle başlatılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği'dir. Karadeniz bölgesi Balkanların bir uzatısı sayıldığı için bu bölgedeki barış ve istikrarını sağlaması için Ocak 1990 yılında Washington eski Büyükelçisi Şükrü Eledağ tarafından ortaya atılmıştır. Haziran 1992 yılında ise İstanbul'da gerçekleşen zirvede üye ülkeler arasında imzalar atılmıştır. Arnavutluk, Azerbeycan, Bulgaristan, Ermenistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan üye ülkelerdendir. Gözlemci ülkeler ise, ABD, Almanya, Avusturya, Beyaz Rusya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Hırvatistan,İsrail, İtalya, Mısır, Polonya, Slovakya, Tunus'tur. Amacı üye ülkeler arasında ticari, ekonomik, teknolojik ve kültürel bir işbirliği olarak öngörülmüştür. Birçok yazara göre bu girişim AT'ye alternatif olarak başlatılan bir girişim değildir. Fakat Balkanlarda bunalım çıktığında, üye ülkeler arasında irade eksikliği ve üye ülkelerin hem kendi içinde hem de bazı üye ülkeleriyle olan sorunları bu işbirliğinin imkansız olarak görülmesine neden olmuştur.

Türkiye, bölgedeki barışın sağlaması için AB, NATO ve BM gibi örgülerin askeri operasyonlarına katılmıştır. Örneğin, 1996 yılında başlatılan Güney Doğu Avrupa Savunma Bakanları sürecinde yer almıştır. SEDM (Southeast Europe Defence Ministers) kapsamında

[147]İlhan Uzgel, "Türk Dış Politikasında Bölgesel Güç İlluzyonu", Osman B. Dinçer et.al, *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası,* Ankara, USAK Yayınları, 2010, s. 61-66.

birçok faaliyetler yürütüldü. Bunlar arasında doğal afetlerle mücadele, askeri hastanelerin uydu ile birbirlerine bağlanması, terörizme karşı mücadele, sınır güvenliği, savunma sanayii ve araştırma alanında işbirliği gibi konular bulunmaktadır. En önemli girişimlerden biri 1998 yılında SEDM kapsamındaki imzalanan SEEBRIG (Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü Anlaşması) ile kurulan Güneydoğu Avrupa Tugayı'dır. NATO şemsiyesi altında KFOR'a da katıldığını görüyoruz.[148]

Bundan hareketle, Türkiye 1990'larda ilk başta Yugoslavya'nın dağılma sürecinde toprak bütünlüğünü savunmuş, Bosna ve Kosova savaşında da bu esaslara dayanarak politikasını sürdürmüştür. Dolayısıyla, bu süreçte Türkiye aktif bir rol oynamış ve bölgede barışın ve güvenliğin sağlanması için çaba sarfetmiştir. Aynı zamanda 2000'lerde de temkinli bir politika izlemeye devam etmiş ve daha çok bölgenin istikrarı ve güvenliğinin sağlanmasına önem vermiştir. Dolayısıyla, bu dönemde Davutoğlu'nun ideolojik rehberliği altında takip edilen dış politika anlayışı,Türkiye'nin bölge ülkeler nezdindeki ve uluslararası alanındaki prestijini olumlu yönde etkilemiştir.

B. Türkiye'nin Balkan Politikasında ABD Faktörü

1. Balkanlar ve ABD Dış Politikası

Soğuk Savaş döneminde, Balkan ülkelerin çoğu Sovyet denetimi altında olduğu için ABD bu bölgeyi genellikle uzaktan takip etmiştir. Bu bölgeden sadece Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerini sürdürebilmiştir.

[148] Türkiye Cumhuriyeti, Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-alanindaki-girisimleri-ve-uluslararasi-_nato_-bm_-ab_-barisi-koruma-destekleme-harekatlarina-k.tr.mfa, (Erişim Tarihi 28 Mart 2018).

1990'lı yıllara geldiğimizde özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile bu bölge artık bir Sovyet etki sahası olmaktan çıkmıştı. Bu gelişmelerden sonra bu bölge bir çok faktörden dolayı ABD'nin dikkatini çekmiştir. Balkanlar, ABD açısından tek başına bir stratejik öncelik taşımıyordu, fakat bölgede istikrarsızlık ortaya çıktığında ABD'nin çıkarlarını etkiliyordu. Yugoslavya'daki krizlerin giderek derinleşmesi, etnik gruplar arasında çatışmaların artması ve Avrupa'nın bu konuda bir çözüm bulamaması ile Amerika'nın bölgeye karşı yaklaşımı değişmişti.[149] Bu dönemde ABD'nin ve Uluslararası Toplumun temel amacı Balkanlarda istikrarın sağlanmasıydı.

Dolayısıyla, Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin öncelikli bir alanı olmamış, NATO ve bölgedeki Arnavut sorunu gibi nedenlerden dolayı bölgede etkinlik göstermiştir. Fakat, bölge, ABD ve Avrupa'nın çıkarları için çok önemli bir bölgedir. ABD'nin, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dönemde Balkanlara yönelik yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir:

i. Bölge'nin stratejik bir önemi vardır: Doğu Akdeniz, Boğazlar ve Orta Doğu suyolları açısından büyük önem taşıması,

ii. Uluslararası alanda üstünlüğünü kanıtlamak için önemli bir yerdir: ABD'nin askeri açısından Bosna (1995) ve Kosova (1999) savaşları önemli bir fırsat olmuştur. ABD'nin Bosna'daki çatışmaya geç müdahale ederek AB'nin başarısızlığını ortaya koyması,

[149]Ken Aldred ve Martin A. Smith, *Superpowers in thePost-Cold War Era*, Great Britain, Macmillan Press LTD., 1999, s.139-142.

iii. Ayrıca, bölgesel çatışmalarda bölgede barışı koruma (Bosna-IFOR ve SFOR) uygulama (Kosova-KFOR) ve önleyici konuşlanma (Makedonya-UNPREDEP) gibi yeni modeller geliştirme fırsatı bulması,

iv. Bölge devletlerinin Rusya ile ilişkilerini sınırlandırmak,

v. Bölgede etkinliğini kurmak ve enerji yollarını kontrol altında tutması,

vi. Bölgesel istikrar, NATO'nun bölgede genişlemesi ve krizlerde etkin olması gibi bölgede ABD'nin çıkarları sayılabilir.[150]

Eski Varşova Paktı üyesi olan bölge ülkelerini NATO şemsiyesi altına alması, askeri varlığı açısından büyük önem taşımaktadır. ABD böylece, Doğu Avrupa ve Balkanlarda, NATO'nun etki sahasını genişletmiş olmaktadır. Ayrıca bölgede askeri üsler ve limanlar ABD'nin kontrolünde olacaktır. Balkanlar, sadece askeri açıdan değil, ekonomi açısından da çok önemli bir yere sahiptir. Stratejik pozisyonu nedeniyle, enerji kaynağı açısından dünyanın zengin olan bölgelerine yakındır. Ayrıca Balkanlarda sürdürebilir bir istikrar ortamı ve güvenlik yaratmak ABD'nin bölgedeki en önemli rolleridir. Bu yüzden bölge devletlerine hem AB'ye hem de NATO'ya üye olmak için destek vermek ABD'nın çıkarınadır.[151] Dolayısıyla, 1990'lar boyunca Yugoslavya'da yaşanan iç savaşlar, önce Bosna-Hersek'e sonra da Kosova'ya ABD liderliğinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler ve NATO müdahaleleriyle sonuçlanabilmiştir.

[150]Hasret Çomak ve İrfan Kaya Ülger, "Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği", BİLGESAM, *Rapor* NO:14, s.18-19; Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi, 2011,s.6; İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.*), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1980–2001,* İstanbul, Cilt II, İletişim Yayınları, 2001, s. 274.

[151]Cato Handbook for Policymarkers, "U.S. Policy in theBalkans", *CATO Institute,* 7th Edition, s.586.

2. Türkiye'nin Balkanlarda ABD ile Paralel Politika İzlemesinin Nedeni

Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ile ABD arasında önemli bir işbirliğine sahne olmuştur. Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu'da yaşanan istikrarsızlıklara karşı Türkiye, ABD'nin en önemli müttefiki olmuştur. Bölge, Türkiye-ABD ilişkileri açısından incelendiğinde, Ortadoğu'dan farklı bir durum oluşturmaktadır. Her iki ülke, özellikle istikrarın sağlanması konusunda bölge üzerinde birçok konuda aynı fikrileri paylaşıyordu ve ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ediyordu. Ayrıca aynı ülke ve grupları desteklemeleri de iki ülke arasında işbirliğinin gerçekleşmesi için önemli bir faktör sayılır. Siyasi ve askeri çözüm yollarını ise genellikle BM ve NATO şemsiyesi altında aramışlardı. Başka bir deyişle, 1990'lar boyunca bölge üzerinde Türkiye ve ABD'nin çıkarları neredeyse tamamen kesişmiştir.

Türkiye bu dönemde gerek Ortadoğu gerek Balkanlarda ortaya çıkan istikrarsızlıktan dolayı endişe duyuyordu. Bu nedenle bölgede sorunlarla baş edebilmek için ABD ile birlikte hareket etmeyi tercih ediyordu.[152] Böylece, bölgedeki gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmek için ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Aynı şekilde, ABD'nin de Balkanlarda kültürel, etnik, tarihsel bağları olan Türkiye'ye ihtiyacı vardı.

Bu yüzden, ABD'nin bu dönemde Balkanlarda en çok işbirligi yaptığı ülke Türkiye olmuştur. Türkiye de bu işbirliği sayesinde bölgede daha fazla söz sahibi olabilmiştir. İki ülke arsında işbirliğinin nedenleri şu şekilde açıklanabilir:

[152] F. Stephen Larrabee, *Troubled Partnership U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*,Published by the RAND Corporation, 2010, s.92.

i. Türkiye Balkanlarda siyasal, tarihsel ve kültürel bağlar açısından, ABD'nin işbirliği yapması için uygun bir müttefik sayılır. Ayrıca Türkiye'nin Trakya bölgesinin bir parçası Balkan coğrafyası sınırları içinde bulunmaktadır ve Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı Balkan kökenlidir.[153]

ii. Her iki ülkenin aynı ülke ve grupları desteklemeleride (örneğin Boşnaklar, Arnavutlar ve Makedonya gibi ülke ve halklar) iki ülke arasında önemli bir faktördür.

iii. Bosna, Kosova ve Makedonya'da sorunların çözümü için kullanılacak yöntemler konusunda aynı fikirleri taşıyorlardı. Dolayısıyla, Bosna-Hersek'in silahlandırılması ve Bosnalı Sırplara karşı kuvvet kullanılması, Kosova'da askeri müdahelenin gerçekleşmesi, Makedonya'nın toprak bütünlüğünün desteklemesi ve korunması, bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi gibi konularda aynı fikirleri taşıyorlardı.

iv. Ayrıca, Türk- Amerikan ilişkileri bölgedeki Müslümanlar için de önemli bir faktördür.[154]

Dolayısıyla, ABD ve Türkiye bölgede askeri önlemlerde, diplomatik girişimlerde ve bölgesel işbirliği örgütlenmesinde önemli katkıda bulunmuştur. Türkiye, Balkanlarda tek başına askeri eylemde hiçbir zaman bulunmamış, NATO üyesi olarak ABD ile birlikte hareket etmiştir. Ayrıca, Türkiye bölgede daha geniş hareket alanı elde ettiğinden, Yunanistan'a karşı bir üstünlük veren bu fırsattan yararlanmıştır. Yunanistan'la ilgili boyutu gelecek başlıkta ayrıca ele alacağız. Türkiye'nin güvenlik konusunda ABD ile ilişkileri çok önemli bir yer almaktadır.

---

[153]Birgül Demirtaş, *Bulgaristan'la Yeni Dönem: Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri,* Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s.48.

[154]Mustafa Gün, "The USA-Turkey Relationship after 2003 Iraq Crisis", Jeopolitik, *Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi,* Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2010, s.100-106.

Orta Asya'yı, Kafkasları, Balkanları ve Ortadoğu'yu bağlayan Türkiye güvenlik açısından önemlidir. Ayrıca, Balkanların istikrar ve güvenlik içerisinde olması Türkiye açısından önemlidir. Türkiye'nin Balkanlarda söz sahibi olması ise Yunanistan açısından rahatsız edicidir.

C. Türkiye'nin Balkan Politikasında Yunanistan Faktörü

1. Türkiye ve Yunanistan'ın Balkan Politikaları

Soğuk Savaş, bölgedeki ülkeleri üçe ayırmıştı: Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan Komünist bloğunda yer almıştı. Yunanistan ve Türkiye Batı bloğuna yer alırken Yugoslavya Bağlantısızların yanında yer almıştı. Bu dönemde Yunanistan komünizmden "kurtulabilen" tek Balkan ülkesi olmuş ve Soğuk Savaş yıllarını NATO'nun koruması altında geçirmiştir. Soğuk savaşın bitmesi, Yunanistan Balkanlar'da bölgesel güç olacağı umudunu doğurmuştu. Fakat bölgedeki gelişmelerin buna müsaade etmediğini görmekteyiz. Komünizmin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılması diğer Balkan ülkeleri gibi Yunanistan'ı da hazırlıksız yakalamıştır. Soğuk Savaş boyunca, NATO'nun doğu kanadının bir koruyucusu olarak önemli bir stratejik yeri olmuştur; fakat eski stratejik önemini kaybeden Yunanistan dış politikadaki gelişmelere karşı daha sert tavır almıştır. Balkanlardaki gelişmeleri bir güvenlik tehdidi olarak algılıyordu ve Batı tarafından yalnız bırakıldığını hissediyordu. Yunanistan için bölgedeki tehdit edici unsurlar şunlardı: Birincisi, bölgedeki ayrılıkçı devletlerin tanınması diğer devletlerdeki etnik azınlıkları da kışkırtabilirdi. İkincisi sınır değişiklikleri, yani komşu devletleri, Yunanistan toprakları üzerindeki olası hak iddialarıydı. Üçüncüsü de bölge üzerinde Türkiye'nin güç kazanmasıydı. Çünkü 1991 Körfez Savaşı ile stratejik açıdan Türkiye'nin önemi artmıştı ve Yunanistan bu durumdan rahatsızdı. Bu yüzden mevcut sınırların ve politik statükonun korunmasını savunan Yunanistan'ın bu dönemdeki politikası aşırı korumacıydı. 1990'ların başında, Yunan dış politikası, milliyetçi ve popülist

yaklaşımlarla yürümüştür. Ayrıca, ortak tarih ve Ortodoks eksenine giden Yunanistan, bölgedeki Sırbistan çıkarlarının en büyük müttefiki haline gelmiştir.[155] Bu davranış, komşuları ile arasındaki ilişkilere doğrudan yansıdı, uluslararası toplumun dikkatini çekti. Sonuçta bölgede AB müttefikleri tarafından yalnız bırakıldı.

Türkiye de Soğuk Savaş'tan sonra Yunanistan'la aynı kaderi paylaşıyordu. O da stratejik değerini kaybedip, kendini istikrarsızlığı ve güvenliği tehdit altında olan çevrili komşularla karşı karşıya buldu. Balkanlarda bu bölgelerinden biriydi. Balkanlar'ın, bölge olarak yukarda belirttiğim gibi, Türkiye için tarihsel ve sosyo-kültürel bağlar, ekonomik ve siyasal iliskiler açısından önemli bir yeri vardır. Ayrıca, bölge Avrupa'ya açılan yolu açısından stratejik bir önem taşımaktaydı. Bölgede barış ve istikrarın olması Türkiye açısından önemliydi.

Peki neden Yunanistan ve Türkiye komünizm sonrası dönemde Balkanlara yönelmişlerdir? Bölge ülkelerinde ne kadar etkili olabilmişlerdir? Bölgedeki mevcudiyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerin bir yansıması mıydı yoksa aralarındaki rekabet nedeniyle mi yaşanıyordu bu gelişmeler? Yoksa daha olumlu bir yaklaşımla bölgede yeni bir dinamizm mi üretilmişti? Konuyu aydınlatmak için bütün bu soruların yanıtlarına bir göz atmamız gerekmektedir.

İlk başta bir genelleme yapmak gerekirse, Balkanlardaki gelişmeler iki ülkeyi de etkilemiştir çünkü her iki ülke de coğrafi olarak Balkan ülkesidir ve bölge üzerinde her iki ülkenin tarihten gelen etkisi vardır. 1990'larda bölgede yaşanan gelişmeler her iki ülke için de bölgesel aktör olma fırsatını doğurmuştur. Nasıl Almanya'nın ve Avusturya'nın bölgesel

[155]Stephen F. Larrabee, " Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies* Vol. 5, No. 3, 2005, s.7.

aktör olarak orta Avrupa üzerinde etkisi varsa, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın da Balkanlar üzerinde etki kurma potansiyeli bulunmaktadır.

Ekonomik alanda, yatırım ve ticaret konularında bölge üzerinde her iki ülkenin belirli oranda etkisi vardır. Yunanistan başından beri bölge ülkeleriyle ilgilenmektedir. Türkiye, siyasi açıdan Balkanlara yönelik BM ve NATO çerçevesinde başarılı bir politika izlemekle birlikte bu siyasetini ekonomik açıdan aynı başarıyla uygulamadığını görüyoruz. Yunanistan ise 1995 yılından sonra, Balkan ülkelerine ekonomi ağrılıklı siyaset yürütmüştür. Soğuk Savaş döneminde her iki ülke de demokrasiyi tecrübe etmişlerdi. Özellikle Yunanistan'ın 1974 yılından sonra İspanya ve Portekiz ile birlikte Avrupalılaştırma sürecine ve demokrasiye önem verdiği dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, Balkanlar üzerinde Türk demokrasisinin etkisinin az olduğunu görmekteyiz. Ülke içindeki gelişmeleri bu konuda önemli bir etken sayılmaktadır.

Askeri açıdan Yunanistan'ın askeri harcamaları diğer tüm AB ülkelerinden daha yüksek olmuştur. Türkiye ise NATO içinde ikinci büyük orduya sahiptir. Bu da askeri açıdan Türkiye'yi daha güçlü kılmıştır. Askeri güce önem vermek her iki ülke için de doğal bir durumdur; çünkü her iki ülke de dış tehditlere ve bölgesel istikrarsızlıklara açıktır: Örneğin, Yunanistan Balkanlar ve Türkiye'den tehdit algılar; Türkiye ise kendisini Ege, Kafkasya ve Orta Doğu'da yayılan tehditlere karşı önlem almak zorunda hisseder.

Diplomasi açısından her iki ülke Batı'nın uluslararası kuruluşlarına üye olma, Batı Avrupa ve ABD ile ilişkileri geliştirme konusunda çaba harcamaktadırlar. Yunanistan'ın AB'ye üye olması komşu devletlerin Avrupa entegrasyonunu desteklemesi açısından etkili olmuştur. Diğer taraftan Türkiye, NATO'nun ve ABD'nin güvenilir müttefikidir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Batı ve ABD için özel bir anlamı vardır. Bütün bu unsurları göz önünde bulundurduğumuzda Yunanistan ve Türkiye'nin bu dönemde etkin

olmak için birbirinden farklı politikalar izlemeye başladıklarını görüyoruz. Yunanistan, 1990'ların başında yürüttüğü Sırp yanlısı dış politikasından 1990'ların ortalarında vazgeçti. Bu politikanın değişmesinde Türkiye'nin rolü büyük olmuştur.[156]

2. 1990'ların Ortasında Her İki Ülkenin Politika Değişimi

1990'ların ortalarına geldiğimizde, Dayton Anlaşmasından sonra her iki ülkenin de dış politikalarının değiştiğini görmekteyiz. Dayton Anlaşması Balkanlarda bir dönüm noktasına işaret eder. Türkiye ilk başta bölge ile ilgili fazla ilgili davranmamıştı. Türkiye'nin "karışmama politikası" izlemesinin bir çok nedeni vardı: İlk önce, Yugoslavya'dan Türkiye ile Avrupa arasında ticaret ve ulaşım koridoru geçiyordu; Yugoslaya'nın istikrarı Türkiye'nin güvenliği ve stratejik konumunu kullanması açısından önemliydi; ayrıca Yugoslavya'nın istikrarsızlaşması yeni bir göç dalgası oluşturabilirdi. Fakat 1990'ların ortasında bölgedeki krizlerin alevlenmeye başlamasıyla Türkiye pasif izleyici konumunu değiştirerek dış politikasını aktifleştirdi. Yunanistan gibi Balkanlarda bir bölgesel bir güç olma umudu doğdu. İkinci başlıkta bahsedildiği gibi, 1990'ların ortalarına kadar, yani Bosna krizinin ortaya çıkmasına kadar Türk dış politikası bölge sorunları karşısında aktif değildi.

İki önemli faktör Türk dış politikasının aktif olması için etkili oldu: Türkiye'de yaşayan Balkan göçmenleri ve Bosna krizinin alevlenmeye başlaması. Yunanistan ile kıyasladığında Balkanlarda yaşanan sorunlar karşısında Türkiye'nin daha dengeli bir politika izlediği söylenebilir. İlk başta Türkiye de Yugoslavya'nın dağılmasına karşıydı. Fakat Avrupa Komisyonu'nun Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımasıyla birlikte Türkiye sadece bu ülkeyi tanımakla kalmamıştı aynı zamanda Bosna ve Makedonya'nın bağımsızlığını da tanımıştı.

[156]İlter Turan, Dilek Barlas, "Turkish-GreekBalance: A Keyto Peace and Cooperation in theBalkans", *East European Quarterly,*https://www.questia.com/library/journal/1G1-54032226/turkish-greek-balance-a-key-to-peace-and-cooperation, (Erişim Tarihi Kış 1998), s. 469-488.

Türkiye, Bosna'da Sırplar tarafından uygulanan zulümleri şiddetle kınamıştır. Ayrıca Kasım 1993'te Boşnaklar ve Hırvatlar arasında arabulucu rolü üstlenmiş ve Dayton Anlaşmasının imzalamasında büyük katkılar sağlamıştır. Türkiye, Bosna Hersek'te izlediği aktif politika sayesinde Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan ve Romanya ile yakın ilişkiler kurmayı da başarmıştır.

Dayton'dan sonra Yunan dış politikası daha dengeli olmaya başlamıştır. Bölgedeki komşu ülkelerle ekonomik açıdan daha fazla yakınlaşmaya başlamıştır. Böylece, 1995 yılında Makedonya'ya karşı uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırmış ve diplomatik ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştı[157] Ekonomik ambargo Makedonya'nın ekonomisini çok zayıflatmış ve Yunanistan'a karşı duruşu diğer ülkelerin dikkatini çekmişti.

1990'ların ortalarına kadar Yunanistan korumacı politikasını devam ettirmiştir. Fakat, Avrupa yanlısı Kostas Simitis'in iktidara gelmesiyle Yunanistan politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Andreas Papandreu dönemi ile kıyaslandığında Simitis'in, bölgeye yönelik daha uzlaşmacı bir politika çizgisi ortaya koyduğu görülmektedir.[158]

Bu aşamada Yunanistan'ın dış politikasının değiştirilmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu sorusu gündeme gelmektedir. İlki Yunanistan'ın Makedonya'ya karşı sert ve uzlaşmaz siyaseti nedeniyle AB içinde yalnızlığa ve dışlanmaya muhatap olmasıydı. İkinci neden hükümetin sert politikalarına rağmen Yunan özel sektörü ve yatırımcılarının kurdukları ortaklıklar sayesinde bütün Balkanlara yayılmış olması ve girişimcilerin bu ekonomik süreci

[157]John S.Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Modern Greece:A History since 1821,* United Kingdom, A John Wiley&Sons, Ltd., 2010, s.183.
[158]İlhan Uzgel, "Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yansımasının Sonu", Mustafa Aydın, Çağrı Erhan (der.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye,* Ankara, Siyasal Kitapevi, 2006, s.237.

başarıyla yürütebilmek için devletin desteğine ihtiyaç duymalarıydı. Üçüncüsü ise Türkiye'nin bölgedeki siyasi ağırlığı ve etkisiydi.

Bu dönemde Yunanistan'ın AB ve komşu ülkelerle daha yakından ilgilendiğini görmekteyiz. Simitis, bir yandan komşu ülkeler ve Türkiye ile ikili ilişkiler geliştirmek, diğer yandan bölgedeki konumunu güçlendirmek istiyordu. Fakat Türkiye ile bu dönemde bir dizi sorun yaşanmıştır. 1996 yılında Kardak krizi, 1998'de S-300 füzeleri, 1999'da Öcalan'ın yakalanması, Ege ve Kıbrıs sorunları gibi sorunlar bu politikanın uygulanmasında zorluklar doğurmuştur.[159] Yunanistan bu dönemde Türkiye'ye karşı bölgede prestijini artırmak ve üstünlüğünü sağlamak için politikasını değiştirmiş ve komşularına karşı olumlu adımlar atmaya başlamıştır.

Türkiye'nin bu dönemde Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sancak, Kosova, Makedonya ve Bulgaristan ile ve bu ülkelerde yaşayan Türk azınlıklarıyla yakın ilişki kurmasından dolayı Yunanistan'a karşı avantaj elde etmek amacıyla bölgede bir "Müslüman ekseni" oluşturma amacı güttüğü iddiaları ortaya atmıştır.[160] Böylece, Yunanistan tarafından Türkiye'nin Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar bir İslam ekseni oluşturma amacı olduğuna ilişkin inancı oluşmuştur. Bu inancın oluşmasında bu dönemde Türkiye tarafından ortaya atılan "Adriyatik'ten Çin Seddine kadar uzanan Türk Dünyası" söyleminin Yunan siyasetindeki etkisi de önemli bir rol oynamıştır. Bu iddiaların yarattığı korku, Balkanlarda izlemiş olduğu politikasını yumuşatma yoluna gitmesine ve bölge devletlerini üstünlük sağlamak için bir araç olarak kullanmasına yol açmıştır.

[159]F. Stephen Larrabee ,"Greek–Turkish relations in an era of regional and "global change", *Southeast European and Black SeaS tudies*,Vol. 12, No. 4, 2012, s.471-479.
[160]Uzgel, *Türk Dış Politikası*, cilt II, s. 513-514.

Yunanistan her ne kadar bunun gerçek olduğunu inansa da Türkiye bu konuda bir çaba içerisine girmemiştir. İlk başta Türkiye bölgede olan gelişmeleri dikkatlice izlemiş ve her zaman Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, AT'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımasından sonra bölgenin yeni cumhuriyetlerinin hepsini tanıma yoluna gitmiştir.

Türkiye bölge ülkelerinde din ve millet ayrımı yapmamış, sadece Bosna, Makedonya ve daha sonra Kosova'ya stratejik konumları nedeniyle Balkanların istikrarındaki önemli rolleri olduğu için önem vermiştir.[161] Ayrıca, bölge üzerinde yapılan tüm askeri müdahalelerini NATO ve BM aracılığıyla yapmıştır Bölge politikalarını genellikle uluslararası toplum, NATO, AGİT ve BM ile birlikte hareket ederek gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla, bölge üzerinde tek taraflı olarak hareket etmemiştir.

Bölgedeki diğer ülkelere karşı etkinlik kurma ve bölgesel güç olarak prestij artırma amaçları olduğu için iki ülke arasında rekabet de kaçınılmazdı.[162] Bölgedeki gelişmeler karşısında iki ülkenin izlediği politikalar çelişki arz ediyordu. Yunanistan Sırpları desteklerken, Türkiye Yugoslavya sorununda Sırpları kınamıştır. Yunanlılar Ortodokslardan yana olurken Türkler Müslümanların yanında olmuştur. Türkiye, Yunanistan'ın sert politikasından yararlanarak Makedonya ve Arnavutluk ile yakın ilişkiler kurmuştur. Yunanistan Bulgaristan ve Romanya üzerinde etkili olmaya çalışırken, Bosna Hersek ve Kosova'da yapılan uluslararası müdahalelere sert tepki göstermiş, Türkiye ise müdahale sürecine tam destek vermiştir.

[161]Şule Kut, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası:1990- 1993", Şule Kut, *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.47-55.
[162]Othon Anastasakis,"Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivalry?", *Turkish Studies,* Vol.5, No.1, 2004,s. 45-60.

Türkiye, bölge üzerinde daha çok askeri ve diplomatik açıdan etkili olmuştur. Örneğin, Boşnak-Hırvat düşmanlığının sona erdirilmesinde ve Dayton Antlaşmasında üstlendiği rol, Bosna'da uluslararası barış ve polis güçlerine katılması, Kosova'da KFOR'a katılması, Arnavutluk'ta ALBA operasyonunda yer alması, Makedonya'daki krizin çözümünde ve Ohri Anlaşmasının imzalamasında katkı sunması en etkili girişimleridir.

İki ülke arasındaki çelişkili politikalar ekonomi alanında da görülmektedir. Yunanistan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Girişimi'ne şüpheyle baktı. Ayrıca Türkiye Durres-Üsküp-Sofya ve İstanbul üzerinden geçen Batı - Doğu otoyolunu desteklerken, Yunanistan, "Egnatia" diye adlandıran kendi ulusal karayolunu desteklemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN MAKEDONYA POLİTİKASI

I. İkili İlişkileri Ana Temaları

A. Siyasî İlişkiler

Soğuk Savaş sonrasında, Balkanlar, Türkiye için özel bir önem taşımaktaydı. Çünkü Bölge, Türk dış politikası için fırsatlar alanıydı. Makedonya'nın Balkanlar'daki konumu ise, hem bölge ülkelerinin hem de diğer devletlerin ilgi alanı olmuştur. İkinci bölümde belirttiğimiz gibi, bu dönemde Türkiye'nin dış siyasetinde radikal bir değişiklik olmadığını görmekteyiz. Sadece bu yeni dönemde temel ilkelerinden biri olan çok yönlülüğü teoriden pratiğe geçirdiği gözlemlenmektedir. Türkiye bu dönemde eskisine göre ciddi bir hareketlilik içine girmiştir. Türkiye açısından Makedonya sadece tarihsel ve kültürel bağları ile Türk nüfusu barındırması açısından değil, aynı zamanda Balkanlar'daki stratejik konumu bakımından da önemlidir. Bunlara her iki ülkenin de Yunanistan'la sorunları olması eklenince bölgesel güvenlik açısından daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca Makedonya, Türkiye'nin stratejik faydalar gördüğü bir ülkedir. Türkiye bakımından Balkanlar Ortadoğu'dan farklı olarak, tarihsel bağların daha güçlü olduğu bir bölge olmasının yanı sıra kendisi ile işbirliği yapmaya istekli birden fazla ülke bulunması açısından da önemlidir. Bu dönemde Türkiye'nin bölge devletleriyle ilişki kurabilmesi için önemli bir fırsat doğmuştu. Türkiye'nin Balkan politikası, Soğuk Savaş döneminden sonra bölgede barışın ve istikrarın sağlanması, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan devletlerde demokrasilerin güçlendirilmesi, devletlerin serbest pazar ekonomisine geçişinin sağlanması ve uluslararası kuruluşlara üyeliklerinin desteklenmesi temellerine dayanmıştır.

Türkiye'nin Balkanlar'da en fazla ilgi gösterdiği ülkelerden birisi Makedonya Cumhuriyeti olmuştur. Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya ile çevrili olan

Makedonya, bölgede karşılaştığı sorunlardan dolayı Türkiye ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır.[163] Türkiye'nin Makedonya ile siyasi ilişkilerine baktığımızda önümüzde şu tablo ortaya çıkmaktadır. Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana Türkiye bu ülkenin bütünlüğünü, egemenliğini ve sınırlarının değişmezliğini savunmuştur. Ayrıca, Makedonya'nın üniter devlet yapısının yanı sıra ülkedeki çok etnikli ve çok kültürlü yapının korunmasını desteklemektedir. Türkiye, 6 Şubat 1992 yılında, Bulgaristan'dan sonra Makedonya'yı anayasal adıyla tanıyan ikinci devlet olmuştur. Ayrıca, 1993 yılında ülkede ilk büyükelçilik açan devlet olmuştur.[164] Aynı yıl Makedonya'nın Türkiye'deki ilk büyükelçisi, YSFC'nin Türkiye'deki son büyükelçisi Trayan Petrovski olmuştur. Türkiye'nin Makedonya'daki ilk büyükelçi olarak Süha Noyan atanmıştır. Balkanlarda istikrarın ve güvenliğin bozulmaması ve Makedonya'da Türk azınlığın bulunması Makedonya ile iyi ilişkiler kurulmasına yardımcı olmuştur.[165] Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri, Türkiye'nin Bosna–Hersek ve Makedonya'yı tanıma kararlarına tepki göstermişlerdir.

Her iki ülke bağımsızlığından itibaren diplomatik, askeri, ekonomik, ticari, eğitim ve kültür alanlarında ilişkiler geliştirmiştir. Makedonya'nın kuruluşundan sonra, üst düzey resmî ziyaretlerde iki ülke arsında bir artış görülmüştür. 1993-1995 yılları Makedonya ekonomisi açısından kritik olan yıllardır. Tanıma sorunu yaşaması nedeniyle IMF ve Dünya Bankasından mali destek alamaması, Sırbistan'a uygulanan BM ambargosu nedeniyle ticaretinin etkilenmesi ve Yunanistan'ın bu ülkeye ekonomik ambargo uygulaması (daha doğrusu, Selanik limanını Makedonya'nın kullanımına kapatması) ekonomik olarak Makedonya'nın zor bir dönemden geçmesine sebep olmuştur. Türkiye, bu dönemde

[163]Necati Çayırlı, "Türkiye-Makedonya İlişkileri ve Doğu-Batı Ulasım Projesi Üzerine, Yeni Türkiye", *Türk Dünyası Özel Sayısı*-II, s. 1824-1825.
[164]Murat Hatipoğlu, "Kuruluştan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti'nin Dış Politikası ve Balkan Ülkeleriyle İlişlileri(1991-2000), Birgül Demirtaş Coşkun, Ömer Engin Lütem (der.) *Balkan Diplomasisi ,* Ankara Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s.179.
[165]Oran, *Türk Dış Politikası,* Cilt II,s. 505.

Makedonya'ya petrol ve insani yardım göndermiş ve bu ülkenin Dünya Bankasına olan borçlarının ödenmesinde yardımcı olmuştur. Ayrıca, Makedonya'yı Batı - Doğu Otoyolu projesi içine de almıştır.[166] Yunanistan ile girdiği rekabet Türkiye'nin Makedonya ile yakın ilişki kurmasının en önemli nedenlerinden biri sayılmaktadır. Öte yandan görülmektedir ki, bir taraftan Yunanistan'a karşı kendi durumunu güçlendirirken diğer tarafta Makedonya gibi çoğunluğu Ortodoks olan bir ülke ile yakın ilişki kurması Türkiye'nin İslam kartını oynamadığı gerçeğini ortaya koymaktır. Makedonya'nın güvenliği ve istikrarı Türkiye için de önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye Makedonya'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumasını Balkanlar'ın istikrarı ve güvenliği için gerekli görmüştür. 14 Temmuz 1995 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov Üsküp'te "Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasını" imzalamıştır. Bu anlaşma ile iki ülke, dostluk, güven, işbirliği temellerinde ve iki ülkenin siyasi bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne, içişlerine karışmama, hak eşitliği, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ilkelerine dayalı olarak ilişkilerini geliştirme yolunda karar almışlardır.[167] Bu yıldan sonra iki ülke karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiş, bu iyi ilişkiler günümüze kadar devam etmiştir.

2000'li yıllarda Makedonya'da Arnavutlar ve Makedonlar arasında çıkan çatışmada Türkiye, Makedonya'nın bütünlüğünü savunmuştur. Özellikle 2001 krizinin Balkanlar'da yayılmaması için diğer Batılı devletler ve ABD gibi Türkiye'nin de katkısı olmuştur. Bu

[166]Doğu - Batı Otoyol Projesi, West – East - Motorway adıyla biliniyor. Bu projede Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye yer almaktaydı.Bu çerçevede, Adriyatik kıyısında Arnavutluk'un Draç Limanı'ndan başlayan ve Makedonya'da Ohri ve Üsküp'ten geçerek, Bulgaristan'da Sofya'ya ve oradan da iki kol halinde biri Varna'ya, diğeri de İstanbul'a ulaşacak bir otoyolun inşasını öngörmekteydi. Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye'nin yer aldığı Doğu–Batı Otoyolu Projesi, Yunanistan ve Sırbistan'dan geçen E–5 karayoluna bir alternatif olarak geliştirilmiş büyük bir proje olmuştur. Bu otoyol projesi denize çıkısı olmayan bir ülke olan Makedonya için, Adriyatik'e, Karadeniz'e ve Boğazlar yolu ile Akdeniz'e açılma imkanı sağlayacağı için özellikle önemli olmaktadır. Ayrıca, tüm komsularıyla sorunlu ve ağır iktisadî sorunları bulunan bağımsız Makedonya için Türkiye, son derece önemli bir ülkedir. Uluslararası toplumun desteğini alsa bile Yunanistan ile problemi olduğu sürece Türkiye, Makedonya için özel önemini koruyacaktır.

[167]Yeliz Oktay, Tuncay Babalı (ed.), *Türkiye-Makedonya İlişkileri,* İstanbul, Doğu Kitapevi, Aralık 2012, s. 23.

yüzden OÇA'nın imzalamasını ve anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişiklikleri Türkiye de desteklemiştir. Çünkü bu anlaşma, Makedonya'da yaşayan Türk azınlıkların temsil hakkının tanınmasını da içeriyordu.

Türkiye sadece bununla kalmadı aynı zamanda ülkede güvenliği ve istikrarı sağlaması için de NATO'nun operasyonlarına ve AGİT Gözlem Misyonu'na da katıldı. OÇA'nin hükümleri gereği Ağustos 2001'de NATO tarafından başlatılan "Zorunlu Hasat" (Essential Harvest) olarak adlandırılan bir harekat başlatılmıştır. Bu harekatın amacı Arnavut silahlı grupların silahlarının toplanmasıydı. Harekat 30 gün yürütülmütür. Dolayısıyla, Türkiye de bir piyade birliği ile bu harekata katılmıştır. Ayrıca "Kurnaz Tilki" (Amber Fox) diye adlandırılan bir başka harekata da Türkiye bir piyade takımı ve dört karargah personeli ile katılmıştır. Bu harekat Ekim 2001'de BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla bölgedeki varlığını sürdürmek ve Makedonya'daki uluslararası gözlemcilere destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin, NATO tarafından desteklenen fakat AB operasyonu olan Concordia diye adlandırılan operasyona katıldığını hem de AB tarafından başlatılan PROXIMA polis misyonuna personel sağladığını görmekteyiz. [168] Fakat Aralık 2005'te PROXIMA görevini tamamlayarak EUPAT adıyla altı ay süreli bir polis danışma timine dönüştürdüğünde Türkiye bu ekipte yer almamıştır.

Bunun dışında, Türkiye Makedonya'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarını desteklemektedir. Çünkü bu ülkenin uluslararası kuruluşlara katılması Balkanlar'da kalıcı barış ve istikrarın vazgeçilmez unsuru olarak görülmektedir. 2008'de Makedonya'nın NATO'ya katılımına Türkiye destek vermiştir, fakat Yunanistan "isim

[168]Yelda Demirağ, Özlem Çelebi(der.), *Türk Dış Politikası: Son On Yıl***,** Ankara, Palme Yayınları, 2011, s.468.

sorunu" gerekçesiyle üyeliğine karşı çıktığından Makedonya'ya örgüte katılım daveti verilmemiştir.

Türkiye ile Makedonya arasında imzalanan anlaşmalardan biri de 2008'de Makedonya'nın talebi üzerinde iki ülke arasında "İkili İlişkilerin Güçlendirilmesine Yönelik Strateji Belgesi"dir. Söz konusu belgede her alanda mevcut işbirliği imkanlarının artırılması amaçlanmaktadır.[169] Dolayısıyla hem 1990'larda hem 2000'lerde iki ülke arasında çok sayıda karşılıklı üst düzey ziyaret olmuştur.

B. Makedonya'daki Türkler

Türkiye için Makedonya Cumhuriyeti tarihsel ve kültürel bağlarının yanı sıra, ülkede olan Türk nüfusu açısından da önemlidir. Bölgede Müslüman/Türk nüfusu Balkan Savaşlarına kadar çok yoğundu. 1912-1913 Balkan Savaslarında çok sayıda Müslüman/Türk, Türkiye'ye göç etmiş ve doğal olarak bölgede bulunan Türk nüfusu da azalmaya başlamıştır.

1992 yılında yapılan istatistiklere göre, Makedonya'da yaklaşık 150.000 civarında Türk bulunmaktaydı; 1994 istatistiklerine göre bu sayı 100.000'e düşmüş; 2002 istatistiklerine göre ise Makedonya nüfusunun %3,85'ine (77.959) gerilemiş bulunmaktadır. Türkler ülkede Makedon ve Arnavutlardan sonra üçüncü sırada gelmektedir. [170]

Türk nüfusunun büyük bir bölümü Üsküp'te yaşamaktadır. Bunun dışında Tetovo, Gostivar, Ohrid, Struga ve Manastır şehirlerinde Türk azınlığı bulunmaktadır. Doğu Makedonya'ya göre Batı Makedonya'da Türk azınlığın nüfusu daha yoğundur. Makedonya Türkleri, Makedonya'da, Arnavutlardan sonra en çok nüfusa sahip üçüncü etnik gruptur.

[169]Oktay (ed.), *Türkiye-Makedonya İlişkileri,* s. 31.
[170]Државен завод за статистика, Република Македонија**,** "Devlet İstatistik Ofisi, Makedonya Cumhuriyeti", http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf, (Erişim Tarihi Yaz 2013) s.63.

Makedonya'da yaşayan Türkler, bürokraside düşük oranda yer almaktadır. Arnavutların tersine Türkler 1991 bağımsızlık referandumuna katılıp oy kullanmışlarsa da Makedon yetkililer tarafından "devletin kurucu unsurları" arasında sayılmamışlardır. 1974 Yugoslavya Anayasasında "Makedonya bütün ulusların yaşadığı cumhuriyettir" deniyordu. Bu ifade ile Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Romenler ve diğer azınlıklar da Makedonlarla eşit haklara sahip azınlıklar olarak tanımlamaktadır.[171] 1991 yılında kabul edilen Anayasa, Arnavutları olduğu gibi Türkleri de hak kaybına uğratmıştır. Zaten bugün Makedonya'da yaşanan karmaşanın en önemli sebeplerinden biri de bu sayılmaktadır.

Makedonya'daki Türk toplumunun siyasal hayata katılımına baktığımızda 1991'deki bağımsızlığının ilanına kadar Türklerin "Makedon Türkleri Demokratik İttifakı" adlı bir derneği vardı ve bu dernek çerçevesinde faaliyet göstermekteydiler. Günümüzde, Makedonya Türklerin üç partisi bulunmaktadır. Bu partiler şunlardır: Türk Demokratik Partisi , Türk Hareket Partisi, Türk Millî Birlik Hareketi.

Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle diğer etnik gruplar gibi Türkler de kendi siyasi partilerini kurmuşlardı.[172] Böylece 1992 yılında Erdoğan Saraç başkanlığında Türk Demokratik Partisi kurulmuştur.[173] 2002 yılında ise bu parti başkanlığını Kenan Hasip almıştır. Türklerin kurduğu ikinci parti ise, 1999 yılında Adnan Kahil başkanlığında kurulan Türk Hareket Partisi olmuştur.[174] 2006 yılında ise Türk Milli Birlik Hareketi kurulmuştu. Erdoğan Saraç TDP'den ayrılarak bu partiyi kurmuştur.[175] TDP ve THP'nin Makedonya

[171]James Pettifer (ed.), *The New Macedonian Question,*Great Britain, Macmillan Press, 1999, s.118.
[172]Nazif Mandaci, "Turks of Macedonia: The Travails of the "Smaller" Minority", *Journal of Muslim Minority Affairs,* Vol. 27, No. 1, 2007, s.10.
[173] Makedonya'da Türk demokratik Partisi için bkz., http://www.tdp.org.mk/index.php/parti/tarihce.html., (Erişim Tarihi 07 Ocak 2019)
[174] Makedonya'da Türk Hareket Partisi için bkz., http://www.turkhareketpartisi.org/v3/index.php/hakkinda, (Erişim Tarihi 25 Mart 2015).
[175] Makedonya'da Türk Milli Birlik Hareketi, http://tmbh.org.mk/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB/., (Erişim Tarihi 30 Mart 2018)

Türkleri üzerinde daha etkili olduklarını söylememiz mümkündür. Makedonya Parlamentosunda milletvekili olarak TDP Baskanı Kenan Hasip ve Hadi Nezir bulunmaktadır. Ayrıca, THP başkanı Adnan Kahil de devlet bakanı olarak görevlendirilmiştir. Bunun dışında Makedonya'da Türkler, belediye meclis üyeliklerinde de görev almaktadırlar.

Ohri Çerçeve Anlaşması uyarınca yapılan anayasa değişiklikleriyle, Türkler, Makedon ve Arnavutlardan sonra gelen üçüncü büyük "halk" konumundadır ve merkezî ve yerel yönetim birimlerinde temsil edilmeleri anayasal hak haline gelmiştir.[176] Dolayısıyla OÇA sadece Arnavutların durumunu iyileştirmekle kalmamış, ülkedeki diğer azınlıkların konumunu da güçlendirmiştir. Bu partilerin Makedonya'da aktif faaliyetleri bulunmaktadır. Devlet tarafından çıkarılan Birlik dergisinden başka özel gazete ve dergiler de mevcuttur. Ayrıca, Türk toplumu için yayın yapan özel televizyon kanalları bulunmaktadır. Üsküp Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü mevcuttur.

Yukarda görüldüğü gibi, Makedonya'daki Türkler kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, dillerini koruyarak yaşamaya çalışan bir toplumdur.

C. **Askerî İlişkiler**

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra toprakları üzerinde kurulan devletlerin Türkiye'ye yeni müttefikler kazandırması, stratejik açısından önemlidir. Bu çerçevede, bağımsız Makedonya'nın Balkanlardaki varlığı Türkiye için önemlidir. Ayrıca, Makedonya'nın varlığını sürdürmesi gerek bölgenin istikrarı gerekse bu ülkede yaşayan Türk

[176]Türkiye Cumhuriyeti, Dış İşleri Bakanlığı, "Türkiye - Makedonya İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (Erişim Tarihi 12Aralık 2017).

azınlığın güvenliği açısından önemlidir. Bu bağlamda Makedonya ile birçok askeri anlaşma yapılmıştır: [177]

Mayıs 1992 yılında Türkiye Makedonya arasında "Güvenlik Protokolü" imzalanmıştır.[178] Ağustos 1994 yılında Türkiye Cumhuriyeti, Makedonya Cumhuriyeti'ne askeri ateşe gönderen ilk ülke olmuştur. Nisan 1995'te Türkiye ile Makedonya'nın savunma bakanları tarafından Üsküp'te Teknik ve Askeri İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu aynı zamanda iki ülkenin ortak askerî faaliyetlerini başlatan bir anlaşmaydı. 1997 yılının sonlarına doğru yeniden canlanan Makedonya - Türkiye ilişkileri çerçevesinde bir dizi resmî ziyaretler gerçekleşmiştir. 1996-2000 yılları arasında Türkiye'de 64 Makedon askerî personele eğitim verilmiştir. Mayıs 2001'de Türk ve Makedon askeri yetkilileri arasında, Makedon ordusunun modernizasyonun sağlanması için de bir anlaşma imzalanmıştır.

2001 krizinde siyasi ilişkiler bölümünde belirtildiği gibi Türkiye NATO'nun "Essential Harvest" harekatında yer almıştır. Türkiye, bu amaçla 27 Ağustos-20 Ekim 2001 tarihleri arasında kurulan Çokuluslu Tugay'a Petrovac bölgesinde konuşlandırılan bir bölük ile katılmıştır.[179] Ayrıca 2003 yılında 1 mekanize piyade takımı ve 4 karargah personeli ile Amber Fox (Sarı Tilki) Harekatında katılmıştır.[180] Türkiye, bu harekatın gerçekleşmesinden sonra NATO kontrolünde başlayan "Allied Harmony" operasyonuna karargah personeli ile destek sağlamıştır. Ayrıca, AB tarafından gerçekleşen "Concordia" operasyonuna personel katkısı sağlamıştır. 15 Aralık 2003 tarihinde Türkiye, Makedonya'da AB tarafından kurulan Proxima Polis Gücü'ne jandarma personeli görevlendirmiş. 15 Aralık 2005 tarihinde ise söz

[177]Kuruluşundan beri Makedonya – Türkiye İlişkileri, Mart 2013, http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonya-iliskileri/, (Erişim Tarihi 24 Mart 2013).
[178]İlhan Uzgel, "Türkiye ve Balkanlar:İstikrarın sağlanmasında Türkiye'nin rolü", Barry Rubin, Kemal Kirişçi (ed.), *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası***,** İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.106.
[179] Burak Tangör, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi: Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri,* Ankara**,** Seçkin Yayıncılık, Mart 2008, s. 201.
[180]Ibid., s. 202.

konusu personel görevi başarı ile tamamlamıştır.[181] 2008 yılında Türkiye'den Makedonya'ya 15 milyon dolarlık askeri yardım Makedonya Ordusu'nun donanımı için yapılmıştır. 1998-2011 yılları arasında Türkiye'nin Makedonya'da hibe yardımlarının tutarı 16 milyon doları aşmıştır. 2012'de Başkent Üsküp'te düzenlenen bir törenle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Makedonya ordusuna hibe ettiği 900 bin dolar tutarında askeri malzeme teslim edilmiştir. Ayrıca, Makedonya'nın AB ve NATO üyeliklerine olan desteğini, Türkiye her zaman dile getirmiştir.

D. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ile Makedonya arasındaki ilişkiler sadece siyasi ve diplomatik alanda değil aynı zamanda ekonomik alanda da gelişmiştir. Türkiye'nin Makedonya'ya yönelik iktisadi politikalarının temelinde bu ülke ile ticaretin geliştirilmesi ve Türk firmalarının bu ülkede yatırım olanaklarını teşvik etmesi yatmaktadır. Bu dönemde Makedonya piyasa ekonomisine geçiş yaparken bağımsızlığının tanınmamış olması sebebiyle uluslararası yardım ve kredi alamıyordu. Ayrıca Yunanistan'ın uyguladığı ekonomik ambargo dolayısıyla ekonomisi çok kötü durumdaydı.

Türkiye bu dönemde Makedonya'ya sadece siyasi destekte bulunmadı, ekonomik alanında da destek sağlamıştır. Özellikle Makedonya'nın ekonomisi çıkmazdayken Türkiye Makedonya'ya petrol desteği ve insani yardım vermiştir.[182] Ayrıca, ülkeye 15 milyon dolar ticaret kredisinin açması ve 1 milyon dolar Dünya Bankası'na olan borçlarını ödemek için kredi açmayı kabul etmiştir. Temmuz 1998 yılında dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz Makedonya'ya ziyaret ettiğinde Üsküp'te Ziraat Bankası'nın açılmasını gündeme getirmiştir.

---

[181] TSK Genelkurmay Başkanlığı, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları", https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

[182] Şule Kut, "Yugoslav Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek Makedonya Politikası", Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi,* DER, İstanbul,1998, s.337.

Böylece, T.C. Ziraat Bankası Üsküp'te bir şube açmış ve finans sektörüyle Türkiye ülkede ağırlığını hissettirmeye başlamıştı. Ayrıca 1999 yılında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmasına yönelik olarak işbirliği yapılmasına iki ülke arasında karar verilmiştir ve bu anlaşma 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye-Makedonya arasındaki bağların güçlendirilmesi ve devamlılığının sağlanması için "Vardar Vadisi Projesi" gibi, değişik projelerin başlatıldığı görülmektedir. Eylül 1998 tarihinde, Makedonya'nın başkenti Üsküp'te Türkiye-Makedonya Vardar Vadisi Projesi protokolü imzalandı.[183] Mart 2003 yılında ETSO, TOBB, DEK ve Makedonya Odalar Birliği tarafından "Türk - Makedon İş Forumu" düzenlenmiştir.[184] Bu formda iki ülkenin Pazara giriş imkanlarını daha fazla geliştirmesi konusunda önemli adımalar atmasına karar verilmiştir.[185] Bu forumun esas amaçları arasında her iki ülkenin ticaretin ekonomik işbirliğinin artırılması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümlerinin sağlanması

Makedonya Başbakanı Vlado Buçkovski, Makedon firmaları ve Türk iş adamlarının katılımıyla 2005 yılında Türk-Makedon İş Forumu düzenlenmiştir. Ayrıca bu yıl, Koç Holding Üsküp'te 30 milyon dolar yatırımıyla Ramstore Alışveriş Merkezini açmıştır. 2006 yılında ise dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Makedonya'yı ziyareti sırasında

[183]Vardar Vadisi dediğimizde bölge Makedonya'nın kuzeyindeki Kumanova şehrini, Üsküp, Tito Veles ve Gevgelija şehirlerini kapsıyor ve güneyde Yunanistan sınırına kadar uzanan yaklaşık 200 km uzunluğundaki Vardar Nehri yatağına kadar uzanır. Vardar Vadisi Projesi, çok amaçlı bir kalkınma projesidir ve bölgesinin tamamen kalkındırılmasını öngörmektedir. Proje önemli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve bu çerçevede, baraj ve hidroelektrik santralların, otoyolların, ve demiryollarının inşa edilmesi planlanmaktadır. Proje maliyetinin yaklaşık 3 milyar dolar tahmin edilmektedir. Proje kapsamında 16 adet baraj inşa edilmesi planlanmaktadır ve bunların 12 tanesi Vardar Nehri üzerinde, 4'ü ise nehrin iki önemli kolu olan Treska ve Crna Reka nehirleri üzerinde olacaktır. Daha detaylı bilgi için bkz: "21.YY Başlarında Türkiye-Makedonya ilişkileri üzerine", http://www.balkangunlugu.com/2010/01/21yy-balarnda-tuerkiye-makedonya-ilikileri-uezerine.html. (Erişim Tarihi 12 Ocak 2010).

[184] "Türk-Makedon İş Konseyi, https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-makedonya is konseyi.,(Erişim Tarihi 27 Mart 2019).

[185]"Makedonya Ülke Bülteni Mart 2005", DEİK, http://www.deik.org.tr/bultenler/2005627152649Makedon-Mart2005.pdf, (Erişim Tarihi 18 Ekim 2005).

çok sayıda Makedon ve Türk Firmalarının katılımıyla Türk-Makedon İş Konseyi Toplantısı yapılmıştır.

Makedonya madenî açıdan zengin bir ülkedir ve bu özellik Türk girişimcilerin dikkatini çekmiştir. Ayrıca, Ziraat Bankası, Netas, Zorlu Holding, Uzel Makine vb. gibi büyük kuruluşlar Makedonya'da faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin Makedonya ile gelişen ekonomik ilişkileri 1990'lardan itibaren yapılan bir dizi ticari ve ekonomik nitelikli anlaşmalarla gerçekleşmiştir.[186] Bu anlaşmalardan belli başlıları şunlardır:[187]

i. 1994 "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması"
ii. 1995 "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması"
iii. 1996 "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması"
iv. 1997 "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması"
v. 1997 "Düzenli Hava Taşımacılığı Antlaşması"
vi. 1999 "Serbest Ticaret Anlaşması"
vii. 2010 "Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma"

Makedonya'nın dış ticaretin önemli bir kısmını AB ülkeleri ve Batı Balkan ülkeleriyle gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Makedonya genel olarak tarım ekonomisine dayanan bir ülkedir. Tarım sektörü 2014 tahminine göre GSYİH'nın % 8,8'ini oluşturmakta ve aktif nüfusun da % 18,3'ünü kapsamaktadır. Sanayi sektörü ise GSYH'nın % 21,3'ünü oluşturmakta ve işgücünün % 29,1'ine istihdam sağlamaktadır. Hizmet sektörü GSYİH'nın

[186] "Türkiye-Makedonya Cumhuriyeti Ticari ve Ekonomik İlişkileri", T.C. Dışisleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-ticari-ve-ekonomik-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi 10 Şubat 2017).

[187] Resmî Gazete 28 Eylül 1994 — Sayı : 22065,. http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Ticaret%20ve%20Ekonomik%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Ticaret%20ve%20Ekonomik%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Makedonya/Makedonya%20Teti.pdf?lve, (Erişim Tarihi 28 Eylül 1994), s.6.

% 69,9'unu oluşturmakta ve toplam işgücünün de % 52,6'sını istihdam etmektedir. Hizmetler özellikle, telekomünikasyon, bankacılık ticaret, taşımacılık alanlarında yoğunlaşmaktadır.[188] 2010 yılında yapılan istatistiklere göre Makedonya'nın en çok ihracat yaptığı ülke Almanya'dır. İkinci sırada ise Yunanistan yer almaktadır. Şu ilginçtir ki Yunanistan bir taraftan isim sorunu nedeniyle NATO üyeliğini veto ederken diğer taraftan da Makedonya'nın ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Makedonya'nın en büyük bankaları Komercijalna Banka, Stopanska Banka ve NLB Tutunska Banka'dır. Fakat Stopanska Banka'nın sahibi halen Yunanistan Ulusal Bankasıdır. Ayrıca, ülkedeki tek petrol rafinerisi de Yunanlılara aittir. Durum böyleyken Makedonya'daki Yunan yatırım tutarının 1 milyar Avronun üzerinde olduğu bilinmektedir.[189] 2008 yılında başkent Üsküp'te ilk şubesini T.C. Ziraat Bankası açmıştı, ve ülkede 3 şehirde hizmet veren 2012 yılı sonunda şubelerini, Halkbank'ın ülkedeki bağlı ortaklığı olan Halk Banka A.D. Skopje'ye satmıştır. Halk Banka A.D. Skopje şu an Makedonya'nın beşinci büyük bankası haline gelmektedir. [190]Türkiye, Makedonya'nın ithalat yaptığı ülkeler arasında 9, ihracat yaptığı ülkeler arasında ise 16 sırada yer almıştır. Makedonya'da yapılan yatırımlar açısından da Türkiye'nin, Yunanistan ile kıyasladığında çok geride kaldığı açık bir şekilde görülmektedir.[191] Fakat 2012 yılında Türkiye'nin Makedonya'ya toplam ticaret hacmi diğer yıllara göre %22 artışla 380 milyon

[188]Kuruluşundan beri Makedonya – Türkiye İlişkileri;Mart 2013. http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonya-iliskileri/ (Erişim Tarihi 24 Mart 2013).

[189] Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bakanlığı, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Makedonya/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK160526&contentTitle=Genel%20Ekonomik%20Durum&_afrLoop=1134836527241979&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=ku3q8ajwz_220#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dku3q8ajwz_220%26_afrLoop%3D1134836527241979%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK160526%26contentTitle%3DGenel%2BEkonomik%2BDurum%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrlstate%3Dku3q8ajwz_278. ,(Erişim Tarihi 31 Ağustos 2018).

[190] Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bakanlığı, https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/sektorler/genel-sektorel-bilgiler.,(Erişim Tarihi 31 Ağustos 2018).

[191]İstanbul Ticaret Odası, "Makedonya Ülke Raporu", Avrupa Birliği ve Uluslararası İşbirliği Şubesi, Şubat 2009. http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Makedonya.pdf, (Erişim Tarihi Şubat 2009).
Üsküp Ticaret Müşavirliği, "Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili" Aralık 2009, Üsküp, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK159554;jsessionid=5_TwNp4WXXI9jjO_uE_oq7rLsZR5FMEb5_2Yu9PtSgmCk69VSYOu!146676065, (Erişim Tarihi Aralık 2009).

dolar olarak gerçekleşmiş ve ticaret dengesi Türkiye'nin lehine kaymaya başlamıştır.[192] Doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren Makedonya'da Türk şirketlerinin sayısı 100 civarındadır ve bunların önemli bölümü KOBİ niteliğinde olan firmalarıdır.[193] Makedonya'daki Türk yatırımlarının toplam tutarı yaklaşık 1,2 milyar dolar'dır.

E. Kültürel İlişkiler

Türkiye-Makedonya arasında kültürel ilişkiler diğer alanlarda olduğu gibi Makedonya'nın bağımsızlığından itibaren başlamıştır. Özellikle iki ülke arasında bulunan kültürel ve tarihi bağları ve Makedonya'da yaşayan Türk azınlığın bulunması nedeniyle kültürel ve eğitim alandaki ilişkiler önemli hale gelmiştir.

Ekim 1990 yılında gerçekleştiren "Kültürel ve Bilimsel Değişim Programı" kapsamında Makedonya'da Türkçe, Sırpça, Makedonca kürsüleri kurulmuştur. Ayrıca Makedonya Senfoni Orkestrası Ankara Müzik Festivali kapsamında 1991 yılında konserler vermiştir. Sosyokültürel ilişkilerin gelişmesi için Haziran 1994 yılına geldiğimizde Kültür Alanında İşbirliği Protokolü ile Eğitim Alanında İşbirliğine Ait Protokol imzalanmıştır. Haziran 1998 yılında ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür Bakanı İstemihan Talay ile Makedonya Kültür Bakanı Slobodan Unkovski arasında kültürel alanda işbirliğini kapsayan anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalara göre, Kliment Ohridski Halk Üniversitesi kütüphanesinde Türkiye'ye ait kitaplar bölümünün kurulması, Makedonya'da Türk Kültür Merkezi'nin

[192] Yeliz Oktay, Tuncay Babalı, (ed.), *Türkiye-Makedonya İlişkileri,* İstanbul, Doğu Kitapevi, Aralık 2012, s. 33.

[193] Bu şirketler ve yatırımlarından bazıları şunlardır: 2008 yılında açılan bir ihaleyle Üsküp ve Ohri Havaalanlarının modernleştirilmesi ve işletilmesi hakkını kazanan TAV şirketi olmuştur. Aynı şirket 2010 tarihinden itibaren yukarda belirttiğim iki havaalanının işletilmesini 20 yıl süre için devralmıştır. 2011 tarihinde ise gerçekleşen Üsküp Büyük İskender Havaalanının resmi açılışı yapılmıştır. Aynı yılda, Üsküp'te bir Avrupa Göz Hastanesi açılmıştır. Bu da tamamen Türk şirketleri tarafından gerçekleşmiştir.Ayrıca, Cevahir Holding tarafından 200 milyon dolarlık ve 1300 konuttan oluşan bir proje başlatılmıştır. Üsküp'te Ziraat ve Halk Bankası faaliyet göstermektedir.

kurulması, ayrıca Türkiye'nin Makedonya'da olan Osmanlının eserlerinin onarımı için maddi ve manevi destekte bulunacağı belirtilmiştir.

2001 yılına geldiğimizde OÇA Türklerin merkezî ve yerel yönetim birimlerinde anadilde eğitim almalarını ve hakça temsil edilmeleri anayasal hak olarak tanımıştır. Bu da Türk azınlık için önemli bir gelişmedir. 2005 yılında iki ülke arasında yapılan bir anlaşma ile TİKA Üsküp'te şube açmıştır. Bu kurum, Türkiye'nin aktif ve çok yönlü dış politika anlayışı çerçevesinde yürüttüğü proje ve faaliyetler aracılığıyla özellikle Balkanlarda önemli etkiler göstermiştir.[194] TİKA, Makedonya'da çeşitli alanlarda faaliyet ve projeler yürütmüştür. Ayrıca oradaki Türk toplumuna da yardımda bulunmaktadır.[195] Kültürel İşbirliği Programı çerçevesinde iki ülke arasında kültür merkezleri açılma kararı 2009 - 2010 alınmış ve 2010 yılında Türkiye Üsküp'te Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'ni açmıştır. Ayrıca 2012 yılında iki ülkenin Milli Eğitim Bakanları arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır.

2012-2013 yılları arasında Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından "Türkiye Bursları" adı altında, Makedonya vatandaşı öğrencilere Türkiye'de lisans ve yüksek lisans yapmak üzere burs verilmiştir.[196] Makedonya'ya son dönemde yükseköğrenim görmek için gelen Türk vatandaşı sayısının da hızla arttığı gözlenmektedir. Ayrıca, Makedonya'da son yıllarda Türkçe eğitim veren üniversiteler de açılmıştır. Bunlardan biri 2006 yılında Üsküp'te açılan Uluslararası Balkan Üniversitesi[197] ve 2015 yılında Gostivar'da açılan Uluslararası Vizyon Üniversitesi'dir. Beş fakülteden oluşan Uluslararası Vizyon Üniversitesi'nin eğitim dili Türkçe olup, M.C. Yüksek Öğrenim Kanununa istinaden, derslerin yüzde 15'lik kısmı resmi dilde - Makedonca ve yüzde 15'lik kısmı İngilizce dilinde

[194]Tuncay Kardaş, Ramazan Erdağ, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2012.
[195]"TİKA Dünyası", Sayı 4, 2014, s.38, http://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika-Dunyasi-4.pdf, (Erişim Tarihi 2014).
[196]Türkiye Bursları, http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/. (Erişim Tarihi 30 Mart 2018).
[197]International Balkan University, http://www.ibu.edu.mk/tr/universite/.,(Erişim Tarihi 21 Nisan 2018)

gerçekleştirilmektedir.[198] 15 Kasım - 1 Aralık 2013 tarihlerinde Makedonya Uluslararası İşbirliği Merkezi tarafından yapılan ve yakaşık 1000 Makedonya vatandaşının katılımıyla gerçekleştirilen "Küresel Liderlik ve Komşu Ülkeler" başlıklı ankette Türkiye %16 oy oranı ile "en dost ülke" olarak tercih edilmiştir. Yine de "Makedonya'nın en iyi müttefikleri" sıralamasında Türkiye % 14,6 oy oranıyla birinci sırada yer almıştır.[199]

Sonuç olarak, Türkiye ve Makedonya arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yukarda bahsettiğimiz bütün bu sosyal ve kültürel faaliyetler katkıda bulunmaktadır. Özellikle de bu işbirliğin geliştirmesi Makedonya'daki Türk toplumunun varlığı açısından önemli bir faktördür. Son zamanlarda Türkiye'nin uyguladığı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel politikalarla Makedonya ile arasındaki ikili ilişkileri daha fazla geliştirdiğini görmekteyiz. Çünkü Makedonya ülke olarak Balkanlar'daki konumu ile Türkiye'nin önemli bir müttefikidir.

II. Türkiye'nin Makedonya Politikasında ABD ve Yunanistan Faktörleri

A. Türkiye'nin ve ABD'nin Makedonya Krizinde Yürüttükleri Politikalar

Önceki bölümde gördüğümüz gibi Makedonya'nın jeopolitik konumu, dışarda ve kendi içinde yaşadığı problemleri nedeniyle böge için potansyel tehlike ihtimalini her zaman taşımaktadır.

Bağımsızlığından itibaren mozaiği andıran bu ülkenin etno-demografik yapısı istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu da hem komşu ülkelerin hem de diğer devletlerin dikkatini

[198]Uluslararası Vizyon Üniversitesi, http://www.vizyon.edu.mk/kurulus-amaci/, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2018).
[199]Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, **"**Türkiye - Makedonya İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa.,(Erişim Tarihi 15 Mart 2018)

çekmiştir. İçinde yaşadığı problemleri ve dışarda komşularıyla olan problemleri ciddi çatışmalara dönüştürmemek için, Üsküp yönetimi, çözümün diplomatik yollarda ve özellikle uluslararası kuruluşlarda aramıştır.[200] ABD ve Türkiye bu krizin çözümünde önemli yer almıştır. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, ABD, Makedonya ile başından itibaren yakından ilgilenmiştir. Çünkü ABD, Türkiye gibi, Makedonya'yı Balkan politikası kapsamında değerlendirmektedir ve çıkarları doğrultusunda bu politikayı yürütmektedir. Bölgede barışın ve istikrarın bozulmaması için diğer Balkan devletlerle ilgilendiği gibi Makedonya ile de ilgilenmek mecburiyetindeydi.

Böyelece, 1994 yılında ABD, Makedonya'yı resmî olarak tanımıştır ve bu ülke ile diplomatik ilişkileri 1995 yılında başlamıştır. ABD, Makedonya'daki sorunları engellemek için kendi askerî gözlemcilerini göndermiştir. Aynı zamanda BMGK'nın Aralık 1995'te aldığı 795 sayılı kararla Makedonya'da görev yapacak uluslararası koruma gücü UNPROFOR'un oluşturulması konusunda ABD'nin de katkısı büyük olmuştur.[201] Bunun dışında BM Önleyici Görev Gücü'nün (UNPREDEP) oluşturulması konusunda da ABD'nin rolü büyüktür.[202] Her iki ülke BM, AGİT, Adriyatik Tüzüğü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi Uluslararası kuruluşlarda üyedir.[203]

Kriz ilk ortaya çıktığında ABD fazla ilgilenmemiş, sorunun daha çok Avrupa'yı ilgilendirdiğini belirtmiştir. Fakat çatışmanın giderek derinleşmesiyle Balkanlarda tekrar barışın bozulacağı endişesi meydana gelmiş ve ABD ve diğer Avrupa devletleri, bölgede

[200] Julie Kim, "Macedonia (FYROM): Post-Conflict Situation and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, June 2005, s.6.
[201] Former Yugoslavia-UNPROFOR, http://www.un.org/Dpets/DPKO/Missions/unprof_b.html., (Erişim Tarihi Eylül 1996).
[202] "UNPREDEP Mission Profile", http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unpred_p.htm, (Erişim Tarihi 16 Mart 1999).
[203] U.S.Department of State, "U.S. Relations With Macedonia", http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/26759.htm, (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2016.)

önceden yaşanan çatışmalardan yaptığı çıkarımlarla durumla daha yakından ilgilenme gereği duymuşlardır. Bu durumda ABD kazançlı çıkan tek devlet olmuştur. Çünkü kısa bir süre içerisinde hem müzakereleri ve anlaşmayı imzalatmıştır hem de bölgedeki prestijini artmıştır. Ayrıca, Balkanlarda ciddi bir Arnavut sorununu çıkmasını da engellemiştir. Siyasi ve stratejik sebeplerin dışında ABD'nin Makedonya politikasında ekonomik faktörler de önemli yer almıştır. "Albanian-Macedonian-Bulgarian Oil Company" [204] boru hattı projesi Makedonya'dan geçmektedir, bu nedenle Makedonya'nın istikrarı ABD için çok önemlidir.

Türkiye ve ABD'nin politikalarını Makedonya özelinde incelediğimizde Balkan politikasında olduğu gibi yine birçok alanda hemfikir olduklarını görebiliriz. ABD, Makedonya'nın Yunanistan'la olan isim sorununda çözüm bulmak için taraflara sıkça çağrıda bulunmuştur. Türkiye ise, Makedonya'nın bağımsızlığından itibaren uluslararası alanda siyasi, ekonomik ve askeri açıdan destek sağlamıştır ve aynı zamanda bu ülkeyi Yugoslavya'dan ayrılan diğer ülkelerle eş zamanlı olarak anayasal ismiyle tanımıştır.

Bu noktada, her iki ülke Makedonya'nın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü savunmasından yana olmuştur. Bugüne kadar Makedonya, Balkan politikası konusunda ABD-Avrupa ilişkilerinde yapıcı bir rol oynamıştır. ABD ve Avrupa, Makedonya'nın uluslararası örgütlere, özellikle NATO ve AB'ye üye olabilmesi için aynı amaç doğrultusunda hareket etmişlerdir ve bu yönde Makedonya'ya destek vermişlerdir.[205]

Türkiye de ABD gibi Makedonya'yı bölge politikası kapsamında değerlendirmektedir. Yalnız ABD'den farklı olarak Makedonya'yı ve Balkanları hayati çıkar alanı olarak görmektedir. Çünkü bölgeyle tarihsel, kültürel, dinsel bağları çok güçlüdür ve

[204]Bulgaristan'ın Burgaz limanından Arnavutluk'un Vlore limanına kadar döşenmesi düşünülen bir projedir.
[205]Rebecca R. Moore,*NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post–Cold War World,* London, Prager Security International, 2007, s.53; Julie Kim, "Macedonia (FYROM),s.1-5.

meydana gelecek her türlü olumsuzluklar doğal olarak hem coğrafi hem siyasi açıdan Türkiye'yi de etkileyebilecektir.[206]

B. Türkiye'nin ve Yunanistan'nın Makedonya'ya Yönelik Politikaları

Post Komünist döneminde Yunan dış politikasını iki önemli sorun meşgul etmekteydi. Bunlardan biri Makedonya'nın bağımsızlığı, diğeri de Arnavutluk'ta Yunan azınlıkların durumuydu. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'nin eski "Makedonya sorunu" tanınma sorununa dönüştürerek varlığını sürdürmüştür. Makedonya uluslararası arenada tanınmasına uğraşırken, önceki bölümde anlatıldığı gibi Yunanistan bu devletin bağımsızlığının diğer devletler tarafından tanınmaması için her türlü yöntemi kullanmıştır.[207] Bunlardan bir, Başbakan Mitsotakis'in yerini alan Papandreou hükümetinin, Kasım 1993'te Yunanistan'ın kuzey sınırını kapatarak Makedonya'ya ambargo uygulamasıdır. Ayrıca, Makedonya'nın tanınmaması için Yunan lobisini faaliyete geçirmiştir. Makedonya sorunu, Yunanistan'ı Sırbistan ile yakın ilişki kurmasına, Batılı müttefiklerinden uzaklaşmasına, Yunanistan'ın AB içindeki rolünün tartışılmasına ve uluslararası prestijinin zarar görmesine sebep olmuştur.

Makedonya krizi bütün Balkanlara yayılma ihtimalini düşünerek her iki ülkenin korkusu olmuştur. Makedonya iki ülkenin yeni çekişme alanı olmuştur. Makedonya'nın bağımsızlığından sonra ve Türkiye'nin Balkanlarda etkinliği artmaya başlamasıyla, Yunanistan bunu bir tehdit olarak görmüştür.[208] Bu da Yunanistan'ın Makedonya ve diğer Balkan ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmesine sebep olan nedenlerinden biri olmuştur.

---

[206] Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives,* Washington D.C., April 1997, s.25.

[207] Victor Roudometof, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict,* USA, Praeger Publishers, 2002,s.30-33.

[208] S.Gülden Ayman, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", Faruk Sönmezoğlu(ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi,* İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 546-554.

Yunanistan'ın izlediği korumacı ve sert politika, Türkiye'nin bölgedeki konumunu güçlendirmiştir ve bunun farkına varan Yunanistan'ın, politikasını değiştirmesi konusunda bu husus önemli bir faktör olmuştur. Yunanistan, 1990'lardan itibaren Makedonya ve Arnavutluk'a karşı sert politikasından vazgeçerek bu ülkelerle ekonomik alan başta olmak üzere ikili ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır.[209] 1995 yılından sonra bölge ülkeleriyle birçok girişimde bulunmuştur. Bölge ülkeleriyle ve özellikle Makedonya ile ilişkilerini düzelterek AB içindeki konumunu güçlendirmiştir.[210] Diğer taraftan ise, Türkiye ile olan sorunlarını bu örgüte taşımayı başarmıştır. Özellikle de Balkan ülkelerinin AB üyeliğine destek vermiştir. Yunanistan, ekonomik ve siyasi açıdan diğer Balkan ülkelerinden uluslararası alanda daha güçlü bir konuma sahipti; AB ve NATO üyesi olan tek Balkan ülkesiydi. Bu avantajdan yaralanarak bölgedeki rolünü AB adına üstlenmek istemektedir.[211] Bütün bu faktörlerden dolayı Türkiye'nin bölgedeki konumunu zayıflatma ve kendi etkin politikasını geliştirme konusunda da çaba harcamaktadır.[212] 1995 yılında Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ekonomik ambargonun kalkması ile ülke ekonomik yönden gelişmeye başlamıştır.[213] Yunanistan, AB'nin mali desteğini arkasına alarak ekonomik açısından bu ülkeyi etkilemeye çalışmıştır. Dolayısıyla, "yumuşak politikası" ile bölge üzerinde daha etkili olmuştur. Özellikle Makedonya ve Arnavutluk'ta ekonomik açıdan çok önemli bir yere sahip olmayı da başarmıştır.[214]

---

[209]Thanos Dokos, "Who lost Greece?: The geopolitical consequences of the Greek crisis", *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP),* PP No 18, February 2012, s.9.
[210]James Pettifer, "Macedonia - Names, Nomenclaturas and NATO",Defence Academy of the United Kingdom, Advanced Research and Assessment Group, *Balkans Series*, Vol.8, No.04, February 2008, s.1.
[211]John S. Koliopoulos ve Thanıs M. Veremis, *Modern Greece : A History since 1821,* A John Wiley & Sons, Ltd. Publication, 2010, s.207-208.
[212]Ian Lesser, F.Stehen Larrabee, Michele Zanini, Katia Vlachos, "Greece's New Geopolitics" RAND, 2003, http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1393.html, (Erişim Tarihi 2001.)
[213]Şule Kut, *Makedonya ve Sorunları,*Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Aralık 1993, s. 2-3.
[214]Jens Bastian, "Knowing your way in the Balkans: Greek foreign direct investment in Southeast Europe", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 4, No. 3, 2004, s.466-467.

Dolayısıyla, Yunanistan'ın siyasi açılımları, temel devlet politikalarında değişiklik yapılmadan, devlet çıkarları doğrultusunda belirlenmiştir. BM ülkelerin hemen hemen yarısı Makedonya'yı anayasal ismi ile tanımalarına rağmen, Yunanistan'ın bahsettiğimiz politik anlayışının en güzel örneklerindendir. Ayrıca Yunan lobisinin gücü ne AB ülkelerin Makedonya konusunda Yunanistan'la aynı hassasiyetleri paylaşmasını sağlayabildi ne de ABD'nin 2004'te Makedonya'yı anayasal ismiyle tanıyan ülke olmasını engelleyebildi. Başta veto olmak üzere, Makedonya'ya karşı bütün kozları kullanmayı devam etmiştir. İşte bu nedenle, Yunanistan'in temel siyasi duruşunda herhangi bir değişiklik olmadı.

Türkiye açısından baktığımızda, Türkiye için Makedonya, bölgede yeni bir müttefik bulmanın bir fırsattı olmuştur. Ayrıca, Yunanistan ile olan rekabetinden dolayı Türkiye, Makedonya ile yakın ilişki kurmuştur. Bir yandan bölgede Yunanistan'a karşı durumunu güçlendirirken diğer yandan İslam unsurunun kullandığı yönündeki iddiaları[215] da geçersiz kılmıştır. Özellikle Türkiye'nin Makedonya ve Bulgaristan ile ilişkiler kurması, bu iddiaların yanlış olduğunun bir kanıtıdır.[216] Türkiye'nin Balkanlarda etkin rol oynamasının en önemli sebeplerinden biri bölgede ABD ile paralel hareket etmesi ve uyguladığı politikaların da ABD tarafından desteklemesidir. Dolayısıyla, Balkan ülkeleri açısından baktığımızda Yunanistan'ın bölge üzerinde daha çok AB üyeliği için önemli bir yeri vardır. Türkiye'nin ise NATO üyeliği konusunda etkisi vardır.[217]

[215]Makedonya'daki nüfusun çoğunluğu Ortodoks'tur.
[216]İlhan Uzgel, "Doksanlarda Türkiye için Bir işbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dıs Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar,* Ankara, Büke Yayınları, Mart 2000, s. 425-427.
[217]Othon Anastasakis, "Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivarly?", *Turkish Studies*, Vol. 5, No.1, 2004, s. 45-60.

SONUÇ

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin genel olarak Balkanlar, özel olarak Makedonya politikası incelenmiştir. Tez, Türkiye'nin bölgede yürüttüğü dış politika bağlamında, Balkanlarda etkili ve özerk bir bölgesel güç olup olamadığını tartışmıştır. 1990'larda Balkanların en hassas yerleri olan Bosna ve Kosova'da yaşanan krizlerle Makedonya krizi incelenerek, Türkiye'nin bölgedeki etkin politikasını genellikle uluslararası toplum, uluslararası örgütler ve ABD ile birlikte yürüttüğü gözlenmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bölgede gerçekleşen krizlerde tek taraflı olarak herhangi bir girişimde bulunmadığı sonucuna varılabilir. Türkiye, 2000'lerde de Bölgeye yönelik temkinli bir politika izlemeye devam etmiş ve bu çerçevede bölgenin istikrarını ve güvenliğini sağlamaya önem vermiştir. Bu dönemde Avrupa Birliği Balkan ülkelerine yönelik gerçekeştirdiği siyasal ve ekonomik açılım sonucunda Balkanlarda en önemli bölgesel güç haline gelmiştir. Balkan ülkeleri, bölgede istikrar ve barışın sağlanması için Avrupa Birliği çatısı altında birleşerek bütünleşmeyi önemli bir fırsat olarak görüyorlar. Dolayısıyla, Türkiye'nin Balkanlar ve Makedonya'da yürüttüğü etkin politikanın bölge için önemli sonuçları olmuşsa da, Türkiye'nin bölgede Avrupa Birliği kadar güçlü ve etkili bir bölgesel güç haline geldiğini söylemek güçtür.

Soğuk Savaşın bitişi ABD ve Batı Bloğu için ilk başta olumlu bir ortam yaratmıştır fakat bu olumlu ortam uzun sürmemiştir, çünkü bu dönemde yeni devletlerin ortaya çıkması ile milliyetçilik alevlenmeye başlamış ve azınlık sorunlar hız kazanmıştır. Bu gelişmelerden en çok etkilenen bölgelerinden biri Balkanlar olmuştur. Özellikle Yugoslavya'nın dağılması beraberinde birçok kanlı iç savaş ve katliam getirmiştir. Bu kaotik ortamda, Yugoslav cumhuriyetlerinden bagımsızlığını savaşsız kazanmayı başarabilen tek devlet olan Makedonya, diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklı olarak görünüşte bir avantaja sahip

olmuşsa da, bir uluslararası tanınma mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Dört tarafı kendisiyle sorunlu komşularla çevrili olan Makedonya, bağımsızlığın ilk yıllarında sorunlarla başa çıkabilmek ve hedeflerine ulaşmak için başarılı, gerçekçi ve dengeli bir dış politika izlemiştir. Makedonya 2000'li yıllarda kendini yeni bir çıkmaz içinde bulmuştur. Ülkenin en büyük etnik gruplarından biri olan Arnavutlar, Makedonya'nın iç siyasetini olumsuz yönde etkilemiş ve ülke iç savaşın eşiğine gelmiştir. Fakat uluslararası aktörlerin ve Makedonya içindeki siyasi partilerin de katkısıyla, 2001'de Balkanları ayakta tutan en önemli anlaşmalardan biri olan Ohrid Çerceve Anlaşması imzalanmış ve iç savaş önlenmiştir. OÇA'nın imzalanmasının üzerinden seneler geçtikten sonra bile bu konuda hâlâ tartışmalar yaşanmaktadır. Genel olarak bakıldığında bugün Makedonya'da demokrasi olmakla birlikte bunun geleceği tartışmalıdır. NATO ve AB ile ilişkiler iyidir, fakat hala bir bütünleşmeden bahsedilememektedir. Ülkede huzur olsa da uyum yoktur.

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye kendini belirsiz bir ortamda bulduğu için yeni bir politika geliştirerek kendine uluslararası sistemde bir yer bulmaya çalışmıştır. Bu çerçevede, Batı'ya karşı stratejik öneminin azalmadığını göstermek için birçok girişimde bulunmuştur. Bütün bu gelişmelere rağmen, Türk dış politikasının temel ilkelerinde ve önceliklerinde bir değişimin olmadığını görüyoruz. Her ne kadar "Yeni Osmanlıcılığı" çağrıştıran söylemler ortaya atılmış olsa da Türk dış politikasının iki temel ilkesi statükoculuk ve Batıcılık bu dönemde de geçerliliğini korumuştur. Bunun en iyi göstergeleri 1990'larda Basra Körfezi, Balkanlar ve Kafkaslar'daki çatışmalara yönelik izlenen politikalar olmuştur.

2002 yılında AKP'nin seçimleri kazanıp tek parti olarak iktidara gelmesi, Türk siyasal tarihinde ve Türk Dış Politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, Türkiye, uluslararası konjoktürün de müsait olmasıyla aktif bir dış politika yürütmüştür. Türkiye'nin bu dönemde etkin olduğu bölgelerden biri de Balkanlar olmuştur. Türkiye'nin

1990'lardaki politikasının bazı unsurları 2000'li yıllarda da devam etmiştir. Bu çerçevede Türkiye, 1995 Dayton Antlaşmasıyla kurulmuş olan bölgesel düzeni korumaya, Kosova'nın bağımsızlığını desteklemeye, Balkan ülkelerin Avroatlantik kurumlarına yönlendirmeye ve azınlık haklarını korumaya devam etmiştir.

Tarihsel bağlar, Türk azınlığın varlığı, bölgedeki jeostratejik konumu sebebiyle Makedonya Türkiye için önemli bir bölge olmuşutr. Türkiye, özellikle, bölgenin diğer önemli ülkesi olan Yunanistan'a karşı bir üstünlük kazanmak ve bölgede daha geniş hareket alanı elde etmek için, Makedonya ile ilişkilerini hep iyi tutmaya çalışmıştır. Ne var ki, Türkiye'nin genel olarak Balkanlar, özel olarak Makedonya politikasının, ABD, AB, ve diğer uluslararası örgütlerin temel prensipleriyle uyumlu ve paralel olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çerçevede Türkiye, anlaşmazlıkların güç kullanarak değil, diyalog ve çok taraflı görüşmeler yoluyla çözülmesinden yana tavır sergilemiştir. Türkiye, bölge üzerinde yapılan tüm askeri müdahalelerini NATO ve BM aracılığıyla yapmıştır. Bölge politikalarını yukarda belirttiğimiz gibi genellikle uluslararası toplum, NATO, AGİT ve BM ile birlikte hareket ederek gerçekleştirmiştir. Örneğin, Boşnak-Hırvat düşmanlığının sona erdirilmesinde ve Dayton Anlaşmasında üstlendiği rol, Bosna'da uluslararası barış ve polis güçlerine katılması, Kosova'da KFOR'a katılması, Arnavutluk'ta ALBA operasyonunda yer alması, Makedonya'daki 2001 krizin çözümünde ve Ohri Anlaşmasının imzalamasında katkı sunması en etkili girişimlerinden sayılır.

Özellikle 2001 Makedonya krizinin Balkanlar'da yayılmaması için diğer Batılı devletler ve ABD gibi Türkiye'nin de katkısı olmuştur. Bu yüzden OÇA'nın imzalamasını ve anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişiklikleri Türkiye de desteklemiştir. Türkiye sadece bununla kalmadı aynı zamanda ülkede güvenliği ve istikrarı sağlaması için de NATO'nun operasyonlarına ve AGİT Gözlem Misyonu'na da katıldı. Ayrıca, Türkiye'nin, NATO

tarafından desteklenen fakat AB operasyonu olan Concordia diye adlandırılan operasyona katıldığını hem de AB tarafından başlatılan PROXIMA polis misyonuna personel sağladığını görmekteyiz. Bunun dışında, Türkiye Makedonya'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarını desteklemektedir. Çünkü bu ülkenin uluslararası kuruluşlara katılması Balkanlar'da kalıcı barış ve istikrarın vazgeçilmez unsuru olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Akman, Halil, *Payaşılmayan Balkanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Aldred, Ken ve Smith,Martin A., *Superpowers in the Post-Cold War Era*, Great Britain, Macmillan Press LTD., 1999.

Benson, Leslie, *Yugoslavia: A Concise History*, New York, Palgrave, 2001.

Bideleux, Robert ve Jeffries, Ian, *The Balkans: A post-Communist History*, New York Routledge, 2007.

Boyar, Ebru, *Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*, New York, Tauris Academic Studies, 2007.

Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Washington D.C., 1997.

Caplan, Richard, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*,UK, Cambridge University Press, 2005.

Cowan, Jane K., (ed.), *Macedonia:The Politics of Identity and Difference*, London, Pluto Press, 2000.

Davutoğlu , Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Kure Yayınları, 2010.

Demirağ, Yelda ve Çelebi, Özlem (der.), *Türk Dış Politikası: Son On Yıl***,** Ankara, Palme Yayınları, 2011.

Demirtaş, Birgül, *Bulgaristan'la Yeni Dönem: Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri,* Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

Fagan, Adam, *Europe's Balkan Dilemma Paths to Civil Society or State - Building?* London, I.B.Tauris, 2010.

Gözen, Ramazan, *İmparatorluk'tan Küresel Aktörlüğe: Türk Dış Politikası***,** Ankara Palme Yayıncılık, 2009.

Harrison, Ewan, *The Post-Cold War International System Strategies, İnstitutions and Reflexivity*, London, Routledge, 2004.

Herring, George C., *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, New York, Oxford University Press, 2008.

Hudson, Kate, *Breaking the South Slav Dream The Rise and Fall of Yugoslavia,* London, Pluto Press, 2003.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 20.Yüzyıl,* İstanbul, Küre Yayınları, 2009.

Karatay Osman ve Gökdağ Bilgehan A., *Balkanlar El Kitabı,* Ankara, Cilt II, Vadi Yayınları, 2007.

Kavalalı, Murat, *Avrupa Birliği'nin genişleme süreci:AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkeleri ile ilişkileri,* Ankara, 2005.

Koliopoulos, John S. ve Veremis, Thanıs M., *Modern Greece : A History since 1821*, United Kingdom, A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, 2010.

Koneska, Cvete, *After Ethnic Conflict Policy-making in Post-conflict Bosnia and Herzegovina and Macedonia*, England, Ashgate Publishing, 2014.

Kut, Şule, *Makedonya ve Sorunları,* Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Arastırmalar Vakfı, 1993.

Kut, Şule , *Balkanlarda Kimlik ve Egemelik,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Larrabe, F.Stephen, *Turkey as a U.S. Security Partner,* Santa Monica, Prepared for the United States Air Force, RAND , 2008.

Larrabee, F. Stephen , *Partnership U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*, RAND, 2010.

Larrabee , F. Stephen, *Troubled Partnership U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change,* Santa Monica, RAND, 2010.

Lašas, Ainius, *European Union and NATO Expansion Central and Eastern Europe,* New York, Palgrave Macmillan, 2010.

Makovsky, Alan ve Sayarı , Sabri (der.), *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikası'nın Değişen Dinamikleri,* İstanbul, ALFA Kitabevi, 2002.

Meier, Viktor, *Yugoslavia A History of its Demise,* translated by Sabrina P.Ramet, London, Routledge 1999.

Moore, Rebecca R., *NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post–Cold War World*, London, Prager Security International, 2007.

Nachmani, Amikam, *Turkey: Facing a New Millennium,* Manchester, Manchester University Press, 2003.

Nuredin, Abdülmecit, *Osmanlı Sonrası Makedonya***,** Üsküp, Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatı Yayınevi, 2008.

Oktay, Yeliz; Babalı, Tuncay (ed.), *Türkiye-Makedonya İlişkileri,* İstanbul, Doğu Kitapevi, 2012.

Oran, Baskın (ed.), *Türk Dış Politikası: 1919-1980***,** İstanbul. cilt I, İletişim Yayınları, 2006.

Oran, Baskın (ed.), *Türk Dış Politikası: 2001-2012*, İstanbul, cilt III, İletişim Yayıncılık, 2013.

Oran, Baskın (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* İstanbul, cilt II, İletişim Yayınları, 2006.

Özcan, Gencer ve Kut, Şule (ed.) *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde 1990'lı yıllar,* İstanbul, Boyut Matbaacılık, 1998.

Pettifer, James (ed.), *The New Macedonian Question,* Great Britain, MacMillan Press, 1999.

Pond, Elizabeth, *Endgame in the Balkans: Regime Change, European Style,* Washington, D.C., Brookings İnstitution Press, 2006.

Poulton, Hugh, *Who are the Macedonians,* Indiana University Press, 1995.

Rabasa, Angel ve Larrabee, F. Stephen, *The Rise of Political Islam in Turkey,* RAND, National Defense Research Institute, 2008.

Radan, Peter, *The Break-up of Yugoslavia and International Law,* London, Routledge, 2002.

Rossos, Andrew, *Macedonia and Macedonians: A history,* California, Hoover İntitution Press, 2008.

Roudometof, Victor, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict :Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question,* United States of America, Praeger Publishers, 2002.

Tangör, Burak, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi: Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

Tekin, Ali ve Williams, Paul A., *Geo-Politics of the Euro-Asia Energy Nexus :The European Union, Russia and Turkey,* New York , Palgrave Macmillan, 2011.

Thomas, Raju G.C., (ed.),*YugosIavia UnraveIed Sovereignty, Self-Determination, Intervention,* Oxford, Lexington Books, 2003.

Transchel, Kate, *The Breakup of Yugoslavia:Conflict in the Balkans,* United States of America, Infobase Publishing, 2007.

Tziampiris, Aristotle *Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question,* Aldershot, 2001.

Uslu, Nasul, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar,* İstanbul, 2006.

Makaleler:

Ackermann, Alice, "International intervention in Macedonia :From preventive engagement to peace implementation", Peter Siani-Davies (ed.), *International Intervention in the Balkans since 1995*, London, Routledge, 2003, s.112.

Ağca, Fehmi "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliğive Türkiye'nin Rolü", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* Vol. 5, No. 1, 2010, s.45-65.

Anastasakis, Othon , "Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivalry?", *Turkish Studies,* Vol. 5, No. 1, 2004, s. 45-60.

Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası" *Alternatif Politika,* Cilt. 3, Sayı. 1, Mayıs 2011, s. 1-30.

Atanasova, Gorica ve Bache, Ian, "Europeanization and F.Y.R. Macedonia:towards a compound polity?", *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol. 10, No.1, 2010, s.56-89.

Atmaca, Ayşe Ö., "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri", *Ortadoğu Etütleri,* Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011, s.157-191.

Ayman, S.Gülden, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi,* İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 546-554.

Barlas, Dilek, "Turkey and the Balkans: Cooperation in the interwar and post cold war eras", *Turkish Review of Balkan Studies 4*, 1998/1999, İstanbul, s. 74.

Bastian, Jens , "Knowing your way in the Balkans: Greek foreign direct investment in Southeast Europe", *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol.4, No. 3, 2004, s.466-467.

Bozkurt, Abdulgani , "Sıfır Sorundan Sıfır Çözüme: Türkiye, Suriye Politikasından Dolayı Bölgede Dostsuz Mu Kalıyor?", *Ortadoğu Analiz,* Cilt: 4 - Sayı: 42, Haziran 2012, s. 35-45.

Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU,* No:12/2002, paragraf 23.

Cato Handbook for Policymarkers, "U.S. Policy in the Balkans", *CATO Institute,* 7th Edition, s.586.

Çayırlı, Necati , "Türkiye-Makedonya liskileri ve Doğu-Batı Ulasım Projesi Üzerine, Yeni Türkiye", *Türk Dünyası Özel Sayısı-II,* s. 1824-1825.

Çomak, Hasret ve Ülger, İrfan K., "Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği", *BİLGESAM,* Rapor No:14, s.6.

Dimeski, Jane, "Manual për Zgjedhjet Parlamentare në Republikën e Maqedonisë 2014", "2014 Makedonya Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri hakkındaki Kılavuz", Historiku i Zgjedhjeve Parlamentare në Maqedoni (1990 - 2011)," 1990 – 2011 Makedonya Parlameter Seçimleri hakkındaki tarihçe", Üsküp, *Instituti për Demokraci Societas Civilis,* 2014.

Dokos, Thanos, "Who lost Greece?: The geopolitical consequences of the Greek crisis", *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP),* PP No 18, February 2012, s.9.

Emri i Maqedonisë: Zgjidhja e nyjes,"Makedonya ismi: Düğümün Çözümü", Brifing i Grupit të Krizave për Evropë Nr. 52, 12 janar 2009, s. 1-16.

Ensaroğlu, Yılmaz, "Turkey's Kurdish Question and the Peace Process", *Insight Turkey,* Vol. 15, No. 2, 2013, s. 7-17.

Feria Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU,* No:6/2000, paragraf I.49, s. 66-69.

Fuller, Grahamuller E., ”Turkey's strategic model: Myths and Realities”, *The Washington Quarterly,* Vol. 27, No.3, Summer 2004, s.59.

G. Valinakis, S. Dalis, (ed.), ”The Skopje Question: Attempts Towards Recognition and the Greek Position”, Official Texts 1990-1996, 2nd ed. Athens: Sideris/*ELIAMEP*, 1996.

Gökırmak, Mert, ‘Yeni Dünya Düzeni Kavramı ve Uluslararası Sistem’, Faruk Sönmezoğulları (der.), *Değişen Dünya ve Türkiye,* Bağlam Yayınları, Ankara, 1995, s.1.

Gün, Mustafa , “The USA-Turkey Relationship after 2003 Iraq Crisis”, *Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi,* Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2010, s.100-106.

Güvenç, Serhat ve Özel, Soli, “NATO and Turkey in the post-Cold War world: between abandonment and entrapment”, *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol. 12, No. 4,2012, s.536 ve s.542-543.

Hatipoğlu, Murat, “Kuruluştan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti’nin Dış Politikası ve Balkan Ülkeleriyle İlişlileri (1991-2000), Birgül Demirtaş Coşkun, Ömer Engin Lütem(der.), *Balkan Diplomasisi,* Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s.179.

Hills, Alice, “ Macedonia and Albania”, *The Adelphi Papers,* Vol. 44, No. 371, 2004, s.69.

International Institute for Strategic Studies, Ethnic tensions in Macedonia , *Strategic Comments,* Vol. 7, No. 3, 2001, s. 1-2.

Ivanov, Lyubomir, "Bulgarian Policies on the Republic of Macedonia", Sofia, *Manfred Wörner Foundation,* March 2008.

Karajkov, Risto, "Macedonia's 2001 ethnic war: Offsetting conflict. What could have been done but was not?," *Conflict, Security & Development,* Vol. 8, No. 4, 2008, s. 451-490.

Kardaş, Tuncay ve Erdağ, Ramazan, " Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt 7, Sayı 1, 2012.

Kim, Julie "Macedonia (FYROM): Post-Conflict Situation and U.S. Policy", *Congressional Research Service,* June 2005, s.6.

Kirişçi, Kemal, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey,* No. 40, 2009, s. 29-57.

Kofos, Evangelos, " The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an Option for a Breakthrough?", Athens, *ELIAME* (Hellenic Foundation for European and Foreign Policy), April 2009, s.1-4.

Kut, Şule, "Yugoslav Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek Makedonya Politikası: 1990-1993", Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi,* DER, İstanbul,1998, s.58, s.337.

Kut, Şule, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika Anahtarları", Gencer Özcan ve Şule Kut (ed.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde 1990'lı yıllar,*İstanbul, Boyut Matbaacılık, Kasım 1998, s.58.

Kut, Şule, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990- 1993", *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s.47-55.

Larrabee, F. Stephen, "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol.5, No. 3, 2005, s.7, s.405-425.

Larrabee, F. Stephen, "Turkey's Eurasian Agenda", *The Washington Quarterly,* 16 Dec 2010, s.28.

Lessenski, Marin, Et. al., "Security Challenges and Development of Southern Balkans", IRIS Publications**,** *Security Threats Perceptions***:** An Outlook from Macedonia, 2001, s.24-29.

Liotta , P. H. ve Jebb, Cindy R., "Cry, the imagined country: Legitimacy and the fate of Macedonia", *European Security,* Vol. 11, No. 1, 2002, s.58.

Macedonia: Country Background and Recent Conflict, CRS Report for Congress, November 7, 2001.

Macedonia: Ten Years After the Conflit, Europe Report N°212 , ICG, 11 August 2011,

Mandaci, Nazif, "Turks of Macedonia: The Travails of the "Smaller" Minority", *Journal of Muslim Minority Affairs,* Vol. 27, No. 1, 2007, s.10.

Onar, Nora F., "Neo-Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy", *Discussion Paper Series,* EDAM, 2009, s. 3.

Öniş , Ziya ve Yilmaz, Şuhnaz, "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era", *Turkish Studies*, Vol.10, No. 1, 2009, s.8.

Özcan, Mesut ve Usul, Ali R., "Understanding the 'New' Turkish Foreign Policy: Changes Within Continuity, is Turkey Departing from West", *USAK Yearbook*, Vol.4, 2011, s. 159-185.

Papadimitriou, Dimitris, "The EU's strategy in the post-communist Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 1, No. 3, 2001, s.74-80.

Pearson, Brenda ,"Putting Peace into Practice Can Macedonia's New Government Meet the Challenge?", Washington D.C., *United States Institute of Peace*, November 2002, s.1-3.

Pettifer, James, "Macedonia – Recognition, Referendum, Resignation", Conflict Studies Research Centre, *Balkans Series*, Vol. 04, No. 39, december 2004, s. 3-4.

Pettifer, James, "Macedonia - Names, Nomenclaturas and NATO", Defence Academy of the United Kingdom, Advanced Research and Assessment Group, *Balkans Series*, Vol.08, No. 04, February 2008, s.1-3.

Reka, Blerim, "Dhjetë vite nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit: A funksionon Maqedonia si shtet multietnik?", " Ohrid Anlaşmasından Sonraki On Yıl: Makedonya Çok Uluslu bir Devlet olarak mıdır? *Conference co-funded by the EU*, Tetovë.

Rossos, Andrew, "The Disintegration of Yugoslavia, Macedonia's Independence and Stability in the Balkans", Barad K.Blitz (ed.), *War and Change in the Balkans:*

Nationalism, Conflict and Cooperation, New York, Cambridge University Press, 2006, s.110.

Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesi, *Bulletin of the EU,* No:6/2003, paragraf 40-43.

Shabani, Fejzulla, "Marrëveshja Kornizë e Ohrit dhe ndryshimet Kushtetuese në Republikën e Maqedonisë", "Ohrid Çerçeve Anlaşması ve Makedonya Cuhuriyeti'nde Anayasal Değişiklikleri", *Referate të prezentuara në Konferencën shkencore të mbajtur në UEJL,* "Güneydoğu Avrupa Üniversitesinde Bilimsel Konferansta sunulan bildiriler", "Perspektivat Euro-Atlantike te RM-se: Problemet, Sfidat dhe Realiteti Politik pas Deshtimit ne Samitin e NATO ne Bukuresht 2008", "Makedonya Cumhuriyeti'nin Avro Atlatik Beklentileri: Sorunlar, Zorluklar ve 2008 NATO'nun Bükreş Zirvesinin başarısızlığından sonraki siyasi gerçeklilik", Tetovë, botimi Universiteti i Evropës Juglindore, Güneydoğu Avrupa Üniversitesi Yayınları, Qershor/Haziran 2009, s. 10-15.

Sulejmani, Rizvan, " Sfidat e Marrëveshjes Kornizë të Ohrit: Dhjetë vite pas", "Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın Zorlukları: On yıl sonra", Blerim Reka (ed.), Dhjetë vite nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit: A funksionon Maqedonia si shtet multietnik?, "Ohrid Anlaşmasından sonraki on yıl:Makedonya çokuluslu bir devlet mı?", Tetovë, *Conference co-funded by the EU,* 2011, s.65-71.

Triandafyllidou, Anna, "National identity and the 'other'", Ethnic and Racial Studies, Vol.21, No. 4, 1998, s.604-607.

Tupurkovski, Vasil , “The Balkan Crisis and the Republic of Macedonia”, Constantine P. Danopouls ve Kostas G. Messas(ed), *Crisis in the Balkans: Views from the Participants,* Oxford, Westview Press, 1997, s.145-150.

Tziampiris, Aristotle, “The Macedonian name dispute and European Union accession”, *Southeast European and Black Sea Studies,* Vol. 12, No. 1, 2012, s.157-165.

Uzgel, İlhan, “Türk Dış Politikasında Bölgesel Güç İlluzyonu”, Osman B. Dinçer et.al, *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası,* Ankara, USAK Yayınları, 2010, s.61-66.

Uzgel, İlhan, “Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yansımasının Sonu”, Mustafa Aydın, Çağrı Erhan (der.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye,* Ankara, Siyasal Kitapevi, 2006, s.237.

Uzgel, İlhan, “Doksanlarda Türkiye için Bir işbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dıs Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar,* Ankara, Büke Yayınları, Mart 2000, s.394, s. 425-427.

Uzgel, İlhan “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1980–2001,* İstanbul, Cilt II, İletişim Yayınları, 2001, s. 274.

Uzgel, İlhan,” Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın sağlanmasında Türkiye’nin Rolü”, Barry Rubin, Kemal Kirişçi (der.), *Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası,* İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s.87-112.

Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, "AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", İlhan Uzgel ve Bülent Duru (der.), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu,* Ankara, Phoenix Yayınevi, Şubat 2009, s.381- 409.

Yıldız, Uğur B., "Komşular ile Sıfır Sorun Politikası ve Türkiye'ye Yönelik Dış Tehditler", *Bölgesel ve Küresel Dinamikler: Türkiye ve Yakın Çevresinin İktisadi ve Siyasi Meseleleri,* İzmir Üniversitesi, İzmir 28-29 Nisan 2011, s. 24- 37.

Elektronik Kaynaklar:

AB'nin Batı Balkanlardan kaynaklanan güvenlik tehditleri için , "A Secure Europe in a Beter World ", European Security Strategy, Brussels, 12 Decembar 2003, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf.,(Erişim Tarihi 12 Aralık 2003).

Ahmet Davutoğlu, " Zero Problems in New Era", Republic of Turkey , Ministry of Foreign Affairs, http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa, (Erişim Tarihi 21 Mart 2013).

AK Parti'nin resmi sayfası, Seçim Beyannameleri, https://www.akparti.org.tr/arama/?arama=2002+se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2018).

EU Relations with the Former Yugoslav Republic of Macedonia, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/fyrom/index.htm, (Erişim Tarihi 21 Aralık 2001).

Goals and Priorities of Macedonian Foreign Policy, NATO Membership, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/goals-and-priorities/nato-membership, (Erişim Tarihi 10 Aralık 2017).

Gözde K. Yaşın, "Bosna- Hersek Zirvesi: Beşinci Üçlü Danışma Toplntısı", Ankara, *Balkanlar ve Kıbrıs Araştırma Merkezi*, bkz., http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2010/02/10/7804/bosna-hersek-zirvesi-besinci-uclu-danisma-toplantisi-ankara (Erişim Tarihi, 10 Şubat 2010).

International Balkan University, http://www.ibu.edu.mk/tr/universite/., (Erişim Tarihi 21 Nisan 2018).

Ian Lesser, et.a., "Greece's New Geopolitics" RAND, 2003, http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1393.html, (Erişim Tarihi 2001.)

İlter Turan, Dilek Barlas, "Turkish-Greek Balance: A Key to Peace and Cooperation in the Balkans", East European Quarterly, https://www.questia.com/library/journal/1G1-54032226/turkish-greek-balance-a-key-to-peace-and-cooperation, (Erişim Tarihi Winter 1998.)

İstanbul Ticaret Odası, "Makedonya Ülke Raporu", Avrupa Birliği ve Uluslararası İşbirliği Şubesi, Şubat 2009,http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Makedonya.pdf, (Erişim Tarihi Şubat 2009.)

James Pettifer, "The New Macedonian Question", International Affairs, Vol. 68, No. 3, http://www.jstor.org/stable/2622967, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2012).

Jove Dimitrija Talevski, Riste Temjanovski, “Voeno- Demogeografski Karakteristiki na Etnikata i Konfesionalnata Struktura na Naselenieto vo Republika Makedonija”, “Makedonya Cumhuriyeti’nin nüfus ve etnik yapısının özellikleri”, Voena Akademija, “Harp Akademisi”, General Mihailo Apostolski, Skopje,http://eprints.ugd.edu.mk/3891/1/Sovremena%2010%20Jove%26Riste.pdf, (Erişim Tarihi 2004)

Kuruluşundan beri Makedonya – Türkiye İlişkileri, Mart 2013, http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonya-iliskileri/, (Erişim Tarihi 24 Mart 2013).

Makedonya Ülke Bülteni Mart 2005”, DEİK, http://www.deik.org.tr/bultenler/2005627152649Makedon-Mart2005.pdf. (Erişim Tarihi 18 Ekim 2005).

Makedonya’da Türk Demokratik Partisi, http://www.tdp.org.mk/index.php/parti/tarihce.html.,(Erişim Tarihi 07 Ocak 2019).

Makedonya’da Türk Hareket Partisi, http://www.turkhareketpartisi.org/v3/index.php/hakkinda, (Erişim Tarihi 25 Mart 2015).

Makedonya’da Türk Milli Birlik Hareketi, http://tmbh.org.mk/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB/., (Erişim Tarihi 30 Mart 2018).

Marija Mitrovic, “Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu’s conception of Turkey – Balkan Relations”, Berlin,

GeT MA Working Paper Series, No.10, 2014, http://edoc.hu-berlin.de/series/getmaseries/2014-10/PDF/10.pdf, (Erişim Tarihi 2014).

Milestones in the Relations between the EU&Former Yugoslav Republic of Macedonia,http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/macedonia/index.htm, (ErişimTarihi 18 Haziran 2003).

NATO ve Balkanlar: Daha Geniş Entegrasyonun Önemi", NATO dergisi, 2007, http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art3.html, (Erişim Tarihi Yaz 2007).

NATO's relations with the former Yugoslav Republic of Macedonia, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 27 Ekim 2010).

North Macedonia, Country Profil, https://www.bbc.com/news/world-europe-17550407, (Erişim Tarihi 15 Şubat 2019).

Ömer Taşpınar, "Turkey's Middle East Policies between Neo- Ottomanism and Kemalism", Carnegie Papers, no. 10., September 2008, http://carnegieendowment.org/2008/10/07/turkey-s-middle-east-policies-between-neo-ottomanism-and-kemalism, (Erişim Tarihi 07 Ekim 2008).

Radikal Gazetesi, http://www.radikal.com.tr/radikal2/yeni_osmanlicilik_ve_kurt_sorunu-951265, (Erişim Tarihi 23 Ağustos 2009).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, "Diplomatic relations with Republic of Kosovo", http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs ,“Diplomatic relations with Republic of Bulgaria”, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs ,“Diplomatic relations with Republic of Serbia”, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, “Diplomatic relations with Republic of Albania”, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, “Diplomatic Relations with Greece”, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/bilateral-relations/neighbourhood, (Erişim Tarihi 04 Nisan 2019).

Republic of North Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, EU Membership, http://www.mfa.gov.mk/index.php/en/foreign-policy/goals-and-priorities/eu-membership, (Erişim Tarihi 01 Mart 2019).

Resmi Gazete 28 Eylül 1994 — Sayı : 22065, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Ticaret%20ve%20Ekonomik%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Ticaret%20ve%20Ekonomik%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/Makedonya/Makedonya%20Teti.pdf?lve, (Erişim Tarihi 28 Eylül 1994).

"Sorumluluk ve Vizyon :2014 Yilina Girerken Turk Dış Politikası", T.C. Dışisleri Bakanlığı, http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/12/sorumlulukvevizyon-2014.pdf, (Erişim Tarihi 10 Haziran 2016).

Emir Hamzai, Telegrafi Gazetesi, https://telegrafi.com/rdk-ngjarjet-e-9-korrikut-vazhdojne-te-ngelin-enigme-per-popullin-shqiptare/, (Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2016).

Tetova Devlet Üniversitesi'nin tarihçesi, http://unite.edu.mk/index.php?news=4122, (Erişim Tarihi 22 Ocak 2015).

The National Security Strategy, The White House,http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/, (Erişim Tarihi Eylül 2002).

The Partnership for Peace programme, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi 07 Nisan 2016).

TİKA Dünyası", Sayı 4, 2014, http://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika-Dunyasi-4.pdf, (Erişim Tarihi 2014).

TSK Genelkurmay Başkanlığı, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları", http://www.tsk.tr/6_uluslararasi_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html, (Erişim Tarihi 28 Mart 2018).

Türkiye Cumhuriyeti, Dış İşleri Bakanlığı,"Türkiye- Ermenistan Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa., (Erişim Tarihi 31 Mart 2017).

Türkiye Cumhuriyeti, Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye - Makedonya İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa.,(Erişim Tarihi 12 Aralık 2017).

Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bakanlığı, https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/makedonya/sektorler/genel-sektorel-bilgiler.,(Erişim Tarihi 31 Ağustos 2018).

Türkiye'nin Makedonya ile olan ticari ve ekonomik anlaşmaları burada bkz: "Türkiye-Makedonya Cumhuriyeti Ticari ve Ekonomik İlişkileri", T.C. Dısisleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-ticari-ve-ekonomik-iliskileri.tr.mfa., (10 Şubat 2017).

Türk-Makedon İş Konseyi, https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-makedonya-is-konseyi., (Erişim Tarihi 27 Mart 2019).

U.S.Department of State, "U.S. Relations With Macedonia", http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/26759.htm. (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2016).

Uluslararası Vizyon Üniversitesi, http://www.vizyon.edu.mk/kurulus-amaci/. ,(Erişim Tarihi 22 Nisan 2018).

Üsküp Ticaret Müşavirliği, "Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili" Üsküp, Aralık 2009,https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK159554;jsessionid=5_TwNp4WXXI9jjO_uE_oq7rLsZR5FMEb5_2Yu9PtSgmCk69VSYOu!146676065, (Erişim Tarihi Aralık 2009).

Zeqirja Rexhepi, "Zhvillimet Politiko-Shoqerore ne Maqedoni 1990-2001", " 1990-2001 yılları arasında Makedonya'da sosyo-politik gelişmeler", http://z-

rexhepi.blogspot.com/2008/01/deklarata-e-pavarsis-s-maqedonis.html, (Erişim Tarihi 14 Mart 2018).

Државен завод за статистика, “Ülke İstatistikleri Ofisi”, Република Македонија/ Makedonya Cumhuriyeti, http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf, (Erişim Tarihi Yaz 2013).

Зборник на Трудови на ДНУ; “Bilim ve Sanat Birliği Tutanakları”, 2005 Прилеп/Prilep, http://eprints.ugd.edu.mk/3525/1/dinamikata_na_rast.pdf, (Erişim Tarihi 2005).

Јане Димески / Yane Dimeski, “Прирачник за парламентарни избори во Република Македонија 2014 година”, “2014 yılında Makedonya'da parlamento seçimleri hakkındaki el kitabı”, Skopje, Institute for Democracy, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37897-1522-2-30.pdf?140529135320. (Erişim Tarihi 10 Aralık 2016).

Потпишан мировниот договор, İmzalanan Barış Anlaşması”, https://mk.voanews.com/a/2916930.html, (Erişim Tarihi 13 Ağustos 2015)

Пречистениот текст на Статутот на ВМРО-ДПМНЕ, “VMRO-DPMNE Statüsü hakkındaki gözden geçirilmiş metin”, http://vmro-dpmne.org.mk/?page_id=174.

Рамковен Договор, “Çerçeve Anlaşması”, 13.08.2001 http://www.siofa.gov.mk/data/file/Ramkoven_dogovor_mk.pdf. (Erişim Tarihi 13 Ağustos 2001).

Референдум во Македонија, “Makedonya Referandumu”, 1991, https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%

D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC_%D0%B2%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0,_1991, (Erişim Tarihi 14 Eylül 2014).

Утрински Весник / Utrinski Gazetesi, „ Скопје 2014", чини 207 Милиони Евра," Üsküp 2014" 207 Milyon Avro Maliyetindedir", http://www.utrinski.mk/?ItemID=29A82B7D6FA19548BE92FF7418042A7D, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2013).

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, genel olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklerin Balkanları ve Türkiye'yi nasıl etkilediğini, özel olarak da Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikasının Makedonya üzerinde nasıl bir etki yarattığını araştırmaktadır. Tezde ayrıca, Türkiye'nin Makedonya ile ilişkilerinin nasıl geliştiğini ve bu konuda rol oynayan faktörlerin neler olduğu incelenmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nin devlet yapısına bakıldığında karşımıza iki dönem çıkmaktadır: 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'nin devlet yapısı ve 2001 yılında Ohri Çerçeve Anlaşması'nın (OÇA) imzalanmasından sonraki devlet yapısı. Bağımsızlığından hemen sonra çok etnili toplumsal yapısını göz ardı ederek, tek uluslu bir devlet örgütlenmesine giden Makedonya, OÇA'dan sonra çok etnili toplumsal yapısını yansıtan bir devlet kurma çabasına girmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde kendini dünyanın en karışık ve sorunlu ülkelerinin ortasında bulduğundan yeni stratejiler geliştirmeye çalışmıştır. Tezde, Türkiye'nin 1990'larda ve 2000'lerde geliştirdiği politikalar sonucunda, Balkanlarda ve Makedonya'da ne kadar etkili olduğu ve bölge üzerinde gerçekleştirdiği politikaların başarılı olup olmadığını incelenmiştir. Son olarak, Türkiye ve Makedonya arasında gerçekleşen siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkiler incelenmiştir. Türkiye, Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana toprak bütünlüğünü ve ülke içindeki istikrarını savunmuştur. Türkiye'nin orada yaşayan Türk nüfusla tarihsel ve kültürel bağlarının yanında, Makedonya'nın Balkanlar'daki stratejik konumu ve her iki ülkenin de Yunanistan ile sorunları olması, bu ülkeyi bölgesle güvenlik açısından Türkiye için önemli yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: Soğuk Savaş Sonrası, Balkanlar, Türk Dış Politikası, Ohri Çerçeve Anlaşması, Makedonya Dış Politikası

ABSTRACT

The Post-Cold War changes in the international systemhave deeply influenced the Balkans and Turkey. The main objectives of this study are analysis of Turkish foreign policy on the Balkans especially Macedonia that is the main case study. In this context, there are two important periods at the state structures of the Republic of Macedonia. The fist one is in 1991, when Macedonia declared its independence and the second one is the period after the signing of the Ohrid Framework Agreement in 2001. Immediately after independence, Macedonia ignored its multi-ethnic social structure and it has preferred a single national structure for the state. But after 2001 it was forced to create multi-ethnic political structure. Turkey, after the post-Cold War found itself among most complex and troubled countries and therefore tried to develop new strategies. As a result of it is examined how effective were Turkey's new policies in 1990s and 2000s in the Balkans, especially in the Macedonia. In this case, Turkey's strategies are analyzed whether they were successful or not. Finally the thesis analyzed the political, economic, military and cultural relations between Turkey and Macedonia. Since the independence of Macedonia Turkey protects its territorial integrity and stability. In addition, Turkey's historical and cultural ties with Turkish population living in Macedonia, Macedonia's strategic position, and the problems that the tow countries have with Greece make Macedonia an important country in terms of regional security.

Keywords: Post-Cold War, Balkans, Turkish Foreign Policy, Ohrid Framework Agreement, Macedonian Foreign Policy